

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим до д а т к о м
— в 1 арк. до кожного числа —

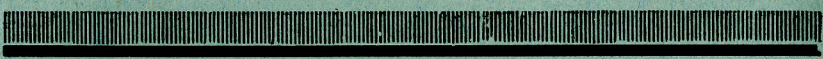
Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6 — зл., чвертьрічно 3 — зл.
для Америки 250 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

З М І С Т:

стор.

<i>о. прот. П. Табінський:</i>	
Сучасний церковний розкол та його причини	121—131
<i>о. Ол. Квіт:</i>	
Конечні рахунки	131—132
<i>о. Др. Г. Костельник:</i>	
Матерія й дух	132—139
<i>о. В. Рабій:</i>	
Про церковний спів	139—141
<i>Православний з Підляшша:</i>	
Голос до Галичини зпоза Галичини	141—143
<i>Яків Яцкевич:</i>	
Справа селянських університетів	144—145
<i>о. Юл. Дзерович:</i>	
Вісти з Тов. св. Андрея	145—151
<i>о. Мик. Галянт:</i>	
Власна допомога	152—154
Всячина	155—160

Осторога.

Гроші, які виплачують наші передплатники поштовими складанками „Ниви“ на інші ціли, не будуть доручені по адресам — але вписані на добро платника на конті „Ниви“.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

ЦЕРКВИ КУПУЮТЬ СВІТЛО

лише у своїй фабриці свічок

„К Е Р О С“

Власники: ПАВЛО ДУРБАК і СИНИ

перше Інж. К. КОТЕЦЬКИЙ і Ска, спілка з обм. пор.

ЛЬВІВ 15. вул. ОКРУЖНА (бічна Кульпарківської) 108 а. — Тел. 57-48.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим до д а т к о м
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2'50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36

Чековеkonto: 151.092

О. прот. П. Табінський

Сучасний церковний розкол та його причини

(Продовження статті „Одна віра“)

III

Доба 7 вселенських соборів. Поєднання Церкви Східньої з Західньою, як ми зазначили на початку даної праці, справа не догматична, лише моральна й канонічно — дисциплінарна. Це положення становиться очевидним, коли усвідомити три питання: а) як витворилося нинішнє церковне розділення? б) які обставини його спричинили? й в) наскільки з погляду християнської віри воно оправдане, тоб-то: чи справді існують між Церквами ріжницї догматичного характеру? Застановлюючись над першим питанням, передовсім підкреслимо, що нинішній розкол для історії Християнської Церкви не був новиною: протягом доби, яка обіймає події від першого вселенського собору 325 р. до встановлення „Торжества Православія“ на Сході (11. III. 843 р.), церковна єдність Сходу з Заходом розривалася сім разів і стільки то разів відновлялась, а від „Торжества Православія“ до початків сучасного нам розділення таких розривів нараховується три.

1. Вже аріанські розрухи дуже некорисно відбилися на церковних взаєминах. Поки жив Константин Великий, церковна єдність ще міцно не терпіла від тих розрухів: бо на її сторожі стояв авторитет і вмїла дипломатія імператора-католика. Але по його смерті, єпископські катедри в пере-

важаючій бідьшості переходять до аріян або аріянофілів, котрі, ведучи безоглядну боротьбу з оборонцями Православія, розбивають церковну єдність Сходу з Заходом. Коли для замирення Церкви за старанням державної влади скликано було в 343 році в Сардиці (теперішній болгарській Софії) собор з єпископів західніх і східніх, останні, побачивши свою меншість, зріклися засідати разом з першими, подалися до Филипополя, і там урядили свій собор, на якому проголосили відлучення від Католицької Церкви видатніших представників західнього єпископату, на чолі з єпископом Римським. Зі свого боку, Отці Сардикійського собору відлучили головних провідників Филипопольського собору. Так утворився перший формальний розкол між двома половинами християнства. Кінець йому поклав побожний імператор Теодос I. 28. II. 380 р. він видав знаменитий едикт, в якому виявив свою волю, щоб у питанні про Св. Тройцю його підлеглі визнавали віру, передану Римлянам Апостолом Петром і проповідувану папою Дамазом та Петром, єпископом Олександрійським¹⁾. Після цього єпископам аріянам залишилось до вибору або прийняти Нікейський символ віри й поєднатися з Апостольською Столицею, або зріктися своїх катедр.

2. Засудження Св. Івана Золотоустого собором „при Дубі“ (403 р.) спричинилося до нового розколу. Позбавлений сана й висланий на далеке заслання, Св. Отець апелював на соборну постанову до Апостольської Столиці, покликуючись на канон 4 Собора Сардикійського²⁾. Папа Іноконтій I визнав його засудження за незаконне й уживав усіх старань до його оправдання. Представники Східньої Церкви однак, міцно опіраються домаганням папи, й останній перервав з ними (в 404 р.) церковну спільність. Відновив її лише в 417 році — після того, коли східні єпископи прийняли його вимоги, визнали Св. Івана Золотоустого за невинного та впровадили в церквах побожне шанування його пам'яті³⁾.

3. Після Халкидонського собору, коли східні патріархи на чолі з Акакієм Константинопольським, були прихильниками поєднання з монофізитами або правдивими монофізитами, розєднання між Сходом і Заходом продовжилося 35 років — від 28. VII. 484 р. до 28. III. 519 р. Виникло воно як наслідок релігійної політики державного уряду, що стремів погодити монофізитів з православними; також за допомогою державного уряду було його зліквідовано⁴⁾. Один з головних

¹⁾ Codex Theodosianus, lib. XVI, tit. 1, iex. 2; Cod. Justinian., lib. I, tit. 1, l. 1.

²⁾ Pallad. Vita Chrysostomi.

³⁾ Theodore. Hist. Eccles. V, 34—35; Mansi III, 1052—1056 (Migne, Pd., t. XX, col. 540—546).

⁴⁾ Див. „Нива“ 1934, ч. 2, стор. 44, прим. 1.

діячів церковного замирення в 519 р., пізніше імператор Юстиніян Великий (527—565) єдність з Апостольською Столицею поставив головною точкою своєї релігійно-політичної програми, як це він писав в одному зі своїх рескриптів (до папи Івана II): „Ми спішимо довести до відома вашої святости все, що торкається церковної справи: бо в нас завше було велике старання зберігати єдність з вашою Апостольською Столицею... Тому спішимо піддати й приєднати Столиці вашої святости всіх священослужителів цілого Сходу. Й ми не потерпимо, щоби те, що відноситься до церковної справи, хочби було воно очевидним і понад сумнів, що діється, не було подано вашій святості, котра є головою всіх св. Церков“¹⁾.

4. Єресь монотелетська, яку пропагувала в Східній Церкві вища влада — духовна й державна, теж спричинилася до церковного розриву, що фактично розпочався в 640 році й продовжувався до 681 року. Закінчився він прийняттям східними єпископами на VI вселенському соборі догматичного послання св. папи Агатона й осудженням монотелетської єреси.

5. Підчас розрухів, викликаних єресью іконоборською, знову церковна єдність Сходу з Заходом переривається — від 726 року, коли византійський імператор Лев III Ісавр видав перший наказ проти почитання св. образів, і до 787 року, коли на VII вселенському соборі східні єпископи підписалися під догматичним посланням папи Адріана I урочисто задекларували свою згоду в вірі з Столицею Апостольською.

6. За імператора Никифора (802—811) церковні взаємини були перервані протягом п'яти років. Сталося це виключно з волі світської влади. Коли в 860 р. умер патріарх Тарасій, а на його місце обрано було Никифора, одного з високих світських урядовців, то цей патріарх на вимогу імператора зняв з придворного пресвитера Йосифа заборону священослуження, наложену на нього за те, що благословив „перелюбодійний шлюб“²⁾. Св. Теодор Студит і інші монахи виступили проти нового патріарха, визнаючи його висвячення зі стану світського та увільнення пресвитера Йосифа від кари за річи, противні церковним канонам; за свій протест підпали соборному осудженню й переслідуванням, на що звернулися зі скаргою до Апостольської Столиці. Імпе-

¹⁾ Cod. Iustinian. I. 1 8.

²⁾ Імператор Константин VI (790—797) відіслав до монастиря в 795 р. свою нелюбу, наванзану йому матір'ю Іриною дружину Марію Амвсійську та одружився з Теодотою. Патріарх Тарасій вважав цей другий зв'язок за перелюбодійство й зрікся його благословити. Повінчав імператора з Теодотою придворний пресвітер Йосиф, за що й підпав забороні священнослуження. Імператор Никифор домагався скасування цієї заборони з огляду на заслуги Йосифа для держави, але патр. Тарасій не поступився.

ратор зміркував, в якому напрямку може бути її інтервенція, і тому заборонив патріярхови повідомляти її „синодикою“ про своє обрання. В наслідок цих подій повстав церковний розкол, який закінчився лише по трагічній смерті імператора Никифора в 811 році, коли патріярх вислав до папи Льва III „синодику“ й навазав з ним канонічні зносини, наперед усунувши ті обставини, що могли викликати інтервенцію Апостольської Столиці, — помирився зі Студитами та скасував свою постанову про Йосифа, пояснивши її наміром уникнути помсти зі сторони імператора.

7. Але на цей раз церковну єдність відновлено не надовго — всього на чотири роки. В 814 р. імператор Лев V Вірменин (813—820) розпочав гоніння на св. образи, яке продовжилося й за його наступників: за Михайла II Аморійського (820—829) та його сина Теофіля (829—842). Вища церковна влада перейшла до єпископів, противних VII-ому вселенському соборови й почитанню св. образів, через що Византійська Церква опинилася в розколі з Апостольською Столицею. Кінець йому положено було в 843 році, коли за старанням світської влади (імператриці Теодори) патріярхом Методієм відновлено почитання св. образів.

Таким чином, з 518 років, прожитих Православним Сходом від I-го вселенського собору до „Торжества Православія“, — 220 років проведено ним в формальнім розриві з Апостольською Столицею. Звертає на себе увагу та особливість церковного життя, що з віддаленням останнього від його початків, факти церковного розриву робляться частішими, а від монотелетських заворушень до кінця розгляданої доби загальний протяг життя поєданого (68 років) значно уступає протягови розколу (135 років). Нема сумніву, що вказані факти повстали з вини Византії — її світських і духовних провідників, як ухилення їх від чистоти православної віри та канонічного укладу церковного життя. Нез'єднані богослови цього висновку не заперечують, хоч і не люблять про нього говорити і над ним застановлятися.

Розділення за Фотія. Від другої половини IX-го віку починається нова серія церковних розколів — з причини вже західніх „єресей та блудів“, а точніше — таких особливостей Західньої Церкви, які з погляду східного вважалися за єресі та блуди. Розпочинається вона славетнім Фотієм, що двічі займав патріяршу катедру Константинополя (857—869 і 879—886). Це була особа високовчена, обдарована літературними здібностями, дипломатичним тактом, умінням приєднувати до себе людей, незломна й послідовна в своїх стремліннях. Добу, в якій жив Фотій, в історії византійської культури справедливо називають його ім'ям — добою Фотія. Але морально-релігійні його вартості більш, ніж сумнівні. Його висвячення на патріярха з різних точок

погляду було протиканонічним, і на його духовно-релігійнім сбличю становить велику пляму, котрої не змили ніякі виправдування. Византійський державний уряд часто усував одних патріархів і на їх місце призначав нових, але звичайно старався своє надужиття прикрити канонічною формальністю, уряджуючи собор угодових єпископів або змушуючи нелюбого патріарха до зречення. Тимчасом перед висвяченням Фотія не подбали навіть про цю формальність. Фотій зайняв катедру, якої святитель — патріарх Ігнатій — був живий, не зрікся влади не тільки добровільно, а навіть під жорстоким примусом; не був формальним порядком засуджений, лише арештований та вивезений на острів Теревинт 23. XI. 857, — за місяць до висвячення Фотія. Незаконність подібного порядку наслідування єпископської катедри настільки очевидна, що її осудив на т. зв. Двократнім соборі 861 р. сам Фотій, — що правда, лише для інших осіб, бо сам не відмовився вважати себе за правдивого патріарха (правило 16). Компromітує його також і та обставина, що св. Ігнатій підпав переслідуванням тодішнього правителя-кесаря Варди¹⁾ за те, що виступав проти його скандального неморального життя, яке викликало в широких масах людности згіршення²⁾, проти його надуживань, зрікшись постригти в черці цісареву Теодору та її доньок, наперекір їх волі. Весь нарід і духовенство стали по боці Ігнатія, як оборонця правди й невинного страдальника³⁾. Обіймаючи в таких умовах патріяршу катедру, Фотій не рахувався не тільки з народньою опінією, але й з голосом морального обов'язку.

Як Ігнатія усунено тільки світською владою, так тільки нею, а точніше — з волі кесаря Варди — обрано й висвячено Фотія, що рішуче забороняють церковні канони: св. Апостолів правило 30 і VII-го вселенськ. соб. правило 3. Висвячення його виконав сиракузький архієп. Григорій Асвеста, формально zdeградований собором і не реабілітований. Григорій апелював на підставі 3 Сардик. правила до Апостольської Столиці, але церковний порядок вимагав не допускати засудженого до священослуження, поки його не буде реабілітовано. (Антіох. пр. 4 і Картаген. пр. 38). Нарешті Фотій з державного секретаря й коменданта імператорської гвардії зробився патріярхом протягом лише п'яти

¹⁾ Византійський імператор уважав себе за наступника римських августів і мав біля себе вищого державного достойника з титулом кесаря — спомин про давніх римських кесарів при августях.

²⁾ Варда віддалив від себе свою дружину й відкрито жив з невісткою-вдовицею. За це патріярх не допустив його до Св. Причастя на урочистій Службі Божій у свято Водохреща 857 р.

³⁾ Імператор Михайло III, жартуючи говорив: Теофіль (блазень, з котрим уряджував релігійні забави) — мій патріярх, Фотій — патріярх Варди, а Ігнатій — „християн“.

днів (20—25. грудня), пробувши на кожному з попередніх степенів рівно один день. Це було не тільки проти церковних канонів (Сардикійськ. 10), але й византійського світського права.¹⁾ Навіть Двократний собор визнав такий порядок за ненормальний, ухвалюючи, щоби надалі його вже не було, а щоби правильно висвячуваний пройшов через усі степені священства і в кожному пробув „положений законом час“ (прав. 17). Словом, настановлення Фотія на патріярха неначе навмисно перевели наперекір основним канонічним вимогам. Наскільки його положення було прикрим, легко бачити з того, що боронячи своє висвячення, він мусів послугуватися очевидною неправдою: запевняв, що його попередник зрікся, його самого висвячено насильно, а висвячення на єпископа безпосередньо зі стану світського, з погляду Константинопольської Церкви, не являється порушенням церковних канонів²⁾.

Щодо релігійних поглядів Фотія, то вони не характеризуються постійністю й послідовністю; навпаки, вони мінялися в залежності від обставин. В посланню до папи Ніколая I від 861 р., обороняючи законність свого висвячення, Фотій визнає право місцевих церковних звичаїв та місцевої канонічної практики і на доказ наводить приклади, між іншим, з Римської Церкви³⁾, а в „Окружнім посланню“ 867 р. він проголошує останні ухиленням „від правдивих і чистих догматів непорочної християнської віри“, відступництвом від законів і т. д.⁴⁾ У тім же посланню *Filioque* називається „вінком усяких зол“, глумом над Духом Св. і безбожністю, але про нього Фотій цілковито забуває, як тільки покращали його відносини з Апостольською Столицею.

По висвяченню Фотія в Византії з'явилися дві партії — одна виступала в оборону Ігнатія, друга гуртувалася навколо Фотія. Перша переважала безумовною більшістю, бо до неї належали народ і духовенство; по боці другої були уряд, фізична сила та вигоди пануючого положення. Прихильники Ігнатія урядили на початку 858 року собор, на якому проголосили Фотієві та його прихильникам анатему. На це уряд відповів арештами й жорстокими репресіями, а єпископи з партії Фотія на своєму соборі постановили викласти Ігнатія й усунути з посад його прихильників.

Підчас тієї завзятої боротьби обидві партії звернулися до папи Ніколая I (858—867) — одна, щоб знайти собі оборону від несправедливих переслідувань, друга, щоб зару-

¹⁾ Згідно з законом Юстиніана I (Novel. CXXIII, c. 1), коли мирянина обірали на єпископа, він не менше трьох місяців мусів пробути клириком, навчаючись церковної й богослужбової устави.

²⁾ Photii epistolae ad Nicolaum papam 1 et 2, ad Eccles. Antioch. Ed. Migne P. G., tom CII, col. 587, 601.

³⁾ Photii epist. 2, Migne Ibid. 3 col. 605.

⁴⁾ Phot. epist. 13, n. 4—8. Migne, Ibid., col. 724—725.

читися признанням своєї діяльності. Незеднані богослови пояснюють справу звичайно так, що названий папа, перейнятий ідеєю зверхности Апостольської Столиці, використав цю боротьбу, як нагоду, щоби поширити свій авторитет на Константинопольську Церкву. Очевидно, на їх думку папа мусів би цілковито вмити свої руки над тим, що діялося в Константинополі, або спокійно чекати вислідів боротьби, бо признання законним одного з двох патріархів ставило його в положення судді Византійської Церкви. На ділі, папа Николай І ніяких домагань не заявляв. З формального погляду, він стояв на міцнім ґрунті так історичної традиції, як і канонічного права, обов'язуючого Східню Церкву, та її власної практики. Не можна вказати часу, колиб Римські Єпископи, починаючи від Св. Климента І, не заявляли своїх прав зверхности в Церкві Вселенській, і папа Николай І говорив і діяв у церковних справах лише так, як усі його попередники, держачись традиційної науки про Князя Апостолів та наслідування його прав Єпископом Римським; як зокрема говорили й діяли великі світники Вселенського Православ'я — Келестин, Лев, Агатон, Адріян і т.д.; як взагалі мусів говорити папа, коли ідея церковної єдности й церковного добра вимагала ¹⁾. З канонічного боку, право апеляції єпископа, навіть засудженого помісним собором, до Апостольської Столиці й право Апостольської Столиці касувати соборну постанову, ясно сформульовано канонами собору Сардикійського — 3, 4 і 5. Фотій, правда, запевнював, що канонів цього Собору Константинопольська Церква не прийняла та що вони не мають сили ²⁾. Лагідніше ставиться до них видана був. Російським Синодом „книга правил“, котра містить у собі канони названого собору, але про

¹⁾ Так й власне голосу хотіли чути на Сході всі борці за Православ'я. Св. патріарх Ігнатій в імені своєму та своїх прихильників так писав „до святішого владыки й блаженішого предсідника, патріарха всіх столиць, наступника св. Петра, Князя Апостолів, вселенського папи Николая“: „Поглянь на твоїх попередників, — кажу, — Фабіяна, Юлія, Інокентія й усіх взагалі, що за віру й правду з мужности боролися“. Migne P. G. t. CV, col. 861.

Раніш Ігнатія писав у 810 до папи Льва III Св. Теодор Студит: „Вчини за прикладом твого вчителя Христа й простягни руку нашій Церкві; поревнуй — просимо тебе — одноіменому тобі папі Львові й, згідно зі своїм іменем, проголоси божественно, або — краще — загреми як слід проти нинішньої ереси“. Migne, P. G. t. XCIX, col. 1020.

Той же Св. Отець писав у 817 році до папи Пасхалія: „Слухай, апостольська главо, богообраний пастирю Христових овець, ключнику небесного царства, каменю віри, що на ньому побудовано Католицьку Церкву. Бо ти Петро, що трон Петровий украшаєш ним порядкуєш“ (ὁ ἐπίσκωπ). Migne, P. G., ibid., col. 1152.

Про подібні погляди інших східних Отців мова буде далше.

²⁾ Див. „Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅς ἐστι Ῥώμη πρῶτος ἐκκλῆσια“: Rhallis et Potlis, Syntagma canonum, t. IV, p. 409. Зрив. Photii epist. 2; Migne P. G. CII col., 600—1.

три з них, вище зазначені, зауважує, що вони важні лише для епархій західних, підлеглих юрисдикції Єпископа Римського. Цілком неслухні твердження. Обовязковість канонів Сардикійського собору для Церкви Східньої слідує з того факту, що їх прийняли собори: II вселенський (прав. 5), Трульський (прав. 2) і VII вселенський (прав. 1). Їх — далі — знаходимо в усіх систематичних збірниках церковних канонів, починаючи вже від VI віку, а практично на зазначені правила посилалися напр. Св. Іван Золотоустий, Св. Ігнатій, як і один з прихильників Фотія — Григорій Асвеста, коли апелювали до Апостольської Столиці¹⁾.

Перші відомості про константинопольські події надійшли до Риму літом 860 року від імператора й Фотія. Ігнатій, після цих повідомлень, самовільно залишив катедру, був учасником підозрілих звязків, не вважав на декрети попередніх пап. З-за його уступлення виникли розрухи, які легко буде втихомирити на соборі. Про себе Фотій писав, що його висвячено проти його волі, на вимогу цілого клиру й множества єпископів; доказував своє Православ'є й обіцяв зайнятися винищенням рештків іконоборства. Папа відповів, як належало в подібному випадку. Він не одобрив порушення церковних канонів, якого допустилися раптовим висвяченням Фотія зі стану світського; не відкидаючи, однако, можливості оправданого виїмку з канонічної практики, відложив признание Фотія до часу, коли одержить докладніші інформації від своїх легатів, яких вислав до Константинополя на проєктований імператором собор. На жаль, його вибір упав на людей невідповідних, і повторилася та сама історія, що мала місце в 483 р. в справі Акакія Константинопольського, коли папські легати зрадили даним їм вказівкам. Подібно до тих і легати Николая I не вдержалися перед византийськими впливами, стали на сторону Фотія, і разом з собором 861 р. (Двократним) визнали його за патріярха законного, а Ігнатія позбавили достоїнства.

Як тільки дійшли до Риму певні відомості про те, що діялося на тім соборі, й апеляційна скарга Ігнатія, папа скликав у 863 році собор, який визнав Ігнатія за патріярха законного, а висвячення Фотія за недійсне, про що негайно повідомлено Східню Церкву й константинопольський уряд. Імператор і папа обмінялися різними листами, але в Константинополі не уступили. Під той час болгарський князь Богорис, що недавно прийняв від Греків християнство, прогнав від себе грецьке духовенство й покликав до місійної праці серед свого народу латинське, котре почало впроваджувати практику західню. Ця подія міцно поділила на Греків:

¹⁾ Palladii vita Chrysostomi; Libell. Ignat.; (Migne, P. G., CV, col. 860;) Niedai I epist. 11: Mansi, t. XV, col. 263 (Migne, P. d. CXIX, col. 1050—1051).

вона вразила їх національну амбіцію, як рівнож захмарила надії християнізацією підбити Болгар. Фотій уміло використав обурення своїх земляків. На початку 867 р. він уладжує в Константинополі собор, на якому осуджує головніші особливості латинської практики, потім звертається до східних патріархів і єпископів з „окружним посланням“, запрошуючи їх на вселенський собор, „щоб відсікти від церковного тіла гангрину безбожності, яка недавно в ній з'явилася, а тих, що мали безум посіяти стільки безбожності в народі, новона-насадженим і новоствердженим (серед Болгар), вирвати з коренем і загальним присудом викинути в огонь, яку кару слова Господні определяють для відлучених¹⁾. До такої „гангрини“ й „безбожності“ послання відносить: 1) піст у суботу, 2) дозвіл на молочну поживу в першій тижні Великого посту, 3) огидливість до жонатого духовенства, 4) невизнання миропомазання, вчиненого священниками й 5) науку про походження Св. Духа „й від Сина“ (Filioque)²⁾. Собор справді відбувся в серпні 867 р. під головуванням імператора Махайла III, осудив зазначені точки, постановив позбавити папу Ніколая уряду та відлучити від Церкви всіх, хто піддержуватиме з ним взаємини.

Скоро після собору політичні обставини в Константинополі радикально змінилися: в вересні того ж року Михайло III був убитий Василієм Македоняним. Новий імператор усунув Фотія, повернув Ігнатія та постарався відновити союз з Римом. У 869 р. відбувся в Константинополі VIII вселенський (не визнаний незєднаними) собор, який з участю легатів папи Адріяна II (867—872) осудив і відлучив від Церкви Фотія, прийняв формулу папи Гормизда, та одобрив послання пап Ніколая I й Адріяна II (правило 2). Про так зв. „відступництва“ Римської Церкви не було згадки; не згадав про них 10 літ пізніше і сам Фотій, коли по смерті Ігнатія (23. X. 878) повернув на патріяршу катедру та старався здобути признання Апостольської Столиці. Папа Іван VIII (872—882) дався переконати, вислав до Константинополя своїх послів, які мали зняти з Фотія засудження під умовами, що він принесе публичне покаяння за свої попередні діяння та зречеться втручання в справи Болгарської Церкви. В 879 р. в Константинополі в присутності легатів відбувся собор (званий незєднаними помісним, хоч він

¹⁾ Photii epist. 13, n. 27—28, 34: Migne, P. G., CII, col. 732—3, 736.

²⁾ Photii epist. 13, n. 5—8: Migne, ibid. col. 724—725. Про інші, вказувані Греками, латинські звичаї читаємо в посланні папи Ніколая I до Гінгіара (Migne, P. L., CXIX, col. 1155—57) та тодішніх західних полемістів — Ратрамна Корбейського й Енея Парижського (Migne, ibid., col. 226—228, 689—690), а зокрема: приготування Св. Мира з води; благословлення й принесення у жертву ягняти на вітарі, разом з Тілом Господнім у Великдень; бриття клириками бороди й висвячення дяконів на єпископів, поминувши ступень пресвітерський.

сам називає себе в 1 правилі вселенським). — який узяв Фотія за патріярха законного. На тому соборі представники обох Церков поводитися так, неначе ніким не було заявлено про існування латинських „єресей“, і взаємно вихвалювали правовірність тих і других; але послання папи Івана VIII Греки прочитали в цілком сфалшованім перекладі, й повели справу так, що папські умови не були виконані. Пам'ятником цього собору служать, між іншим, три церковні правила, внесені в „Книгу правил“. Перше з них постановляє, що коли папа Іван кого з членів Італійської Церкви карає відлученням від папи, позбавленням сану або анатемою, то таку кару визнає й патріях Фотій, і — навпаки — церковні кари, наложені останнім, визнаються також першим. Це опрeдiлення надiлило Фотiя правом накладати на членiв Константинопольської Церкви безапеляційно кари, але тiльки — його особисто, воно не поширюється на його наступникiв й нiчого не вносить у положення катедри константинопольської; навпаки, правило далi рiшуче застерiгає: „надто в привiлеях, якi належать Святiшiй Столицi Римської Церкви та її зверхникoвi, нехай не буде нiякої новини ані нинi, ані в будуччинi“. Єрархiчні привiлеї старого Риму, таким чином, Греки визнали без заперечення.

Одержавши соборні акти, папа Іван VIII зажадав від імператора уневажнення соборних постанов, а коли на його вимоги не звернули уваги, урочисто проголосив на Фотія анатему, на яку цей відповів тим, що пригадав свої попередні обвинувачення Римської Церкви в неправославності. В 886 році Василій Мекедонянин умер, залишивши своїм наступникам сина Льва VI, званого Мудрим чи Фільсофом. Цей удруге усунув Фотія, а на його місце призначив свого молодшого брата Стефана. Тому, що останній був вивчений на діакона Фотієм і було багато інших духовних осіб, висвячених ним же, імператор вирядив до Риму посольство, просячи в папи для них ласки. Однак з невідомих причин поєднання між Церквами тоді не відбулося. Після довгих переговорів, лише в 900 році, за папи Івана IX (898—900) і патріярха Константинопольського Антонія II (893—901), розкол формально зліквідовано. Для відновлення церковної єдності прислав папа до Константинополя легатів, яких там прийняли з великою пошаною¹⁾.

Як видно з перебігу подій, викликані справою Фотієвою церковні розколи в суті річей були сутичкою Константинополя з Римом виключно з мотивів особистого характеру, але Фотій переніс їх на площину релігійно-догматичну й обрядову. На тій площині він тонко лестив Грекам, викликаючи думку про без-

¹⁾ Vita Euthemii patriarchae Constantinop. (et de Boor, Berolini, 1888): c. X, p. 34, Constant. Porphyr., caeremoniis aulae byzantinae, lib. II, c. 3, Migne P. G., t. CXII, Col. 1353—4.

умовну вищість і єдину правильність їхньої релігійної форми життя, а відтак прихилив до себе їх серце і здобував широку популярність, як оборонець церковного передання та борець за Православ'є. З таким ореолом пам'ять про нього перейшла до пізніших поколінь незеднаної Церкви, які задля тих гаданих його „заслуг“ дарували йому всі його канонічні провини та вибачили непостійність у переконаннях. Свою тактику Фотій був побудував на геніяльному розумінню людей і річей, і нею він як найкраще зміцнював своє положення. Зустрівши рішучий опір зі сторони Єпископа Римського, він проголосив його відступником від віри Церкви і таким чином звільнив себе від обов'язку з ним рахуватися. Ні один з вищих церковних достойників Сходу не мав сили суперничати з патріархом у столиці, тому цей зробився в очах вірних єдиним незаперечним зверхником Церкви, патріархом вселенським у повнім значінню слова, головою цілої Церкви, як єдиної істинної. Шлях Фотія — шлях певний і доцільний. Але чи він відповідає істоті християнської церковної організації та культури, — це інше питання¹⁾. (Далі буде)

о. Омелян Квіт

Конечні рахунки

Як у раціональній господарці переводимо кожdochасно точні рахунки і питаємо себе, чи досягнули ми зиск чи страту, так само і в духовому заряді душ ми мусимо переводити часті рахунки, та питати себе, чи душі відпадають, чи наближаються до Христової Церкви. В сій цілі совісний душпастир веде книгу виголошених проповідей, яка йому виказує, скільки і якого зерна він висіяв на ниву людських душ. який бурян він вже виполов, а що треба ще зробити, щоби вирвати решту хабазззя. Коли прийде священик на нове місце, він після цієї книги відразу зорієнтується, що вже в парохії зроблено, а що ще треба зробити. Він пізнає головні хиби людей і відразу над ними стане працювати.

Крім цього, як зрештою було Митр. Ординарієм наказано, в кожній парохіяльній канцелярії мусить знаходитися

¹⁾ Особі й діяльності Фотія присвячено багато спеціальних праць, з котрих на першій місці стоїть трюхтомовий труд I. Hergenröther'a, Photius, Patriarch von Konstantinopel, Regensburg, 1867—1869. З того, що написано незеднаними, заслуговують на згадку А. Лебедева Історія роздѣлення Церкви в IX, X и XI ст., изд. II, СПб. 1905, стор. 5—306; прот. А. Іванпева Исслѣдованіе о Фотіи, патр. Константинопольскомъ СПб. 1892; Митроп. Герасима Яреда Отзвыи о свят. Фотіи, патр. Констант. (в Христ. Чтеніи 1872—73) та деякі інші сгудії, про які можна прочитати в названій книжці А. Лебедева. Всі вони далеко уступають праці Hergenröther'a, не тільки в відношенню розмірів, але й докладности та об'єктивности представлення справи.

Визволитися від Бога, від усього чудесного в світі, стати собі незалежним володарем на світі і весь світ за одним махом розгорнути до дна, дійти до останньої мети науки — се неабияк спокуса.

Становище матеріялізму, його гльорифікація мертвої матерії, заакцентування її значіння в устрою світа — се вихідне становище для наук, що займаються мертвою матерію — для фізики й хемії.

І дійсно батьки новочасної фізики й хемії повернули до сього старинного матеріялізму, хоч деякі й доповнювали його християнською вірою, як французький священик Петро Гассенді (1592—1655). Але щож виявилось з поступом природничих наук? Сей первісний, справжній матеріялізм щораз більше банкрутував, аж у наших часах збанкрутував до решти. Всі його вихідні поняття виявилися як змислові злуди, а його розумування як заключення на фалшивих премісах. Усе пропало зі старинного матеріялізму: і його зброя і його перемога, тільки спокуса матеріялізму залишилася, бо її корінь у людській душі.

Нинішній матеріялізм уже не може хвалитися, що він розв'язав всю загадку світа. Перед ним така сама тайна, як і перед релігією. Не маємо місця у рамках сього короткого реферату на цитати. Та тут наведемо слова одного сучасного нам автора:

„В радості механістичного толкування уявляла собі вона (наука про життя) бажаний вершок пояснення наглядно близько, але чим більше здавалося, що зближаємося до тієї ціли, тим більші ставали труднощі, і нині ми бачимо себе окруженими з усіх сторін такими, майже непоборними, труднощами, що здається, що ми даліше від механістичної розв'язки життя, як колинебудь передтим“. (Kahn: Das Leben des Menschen, т. I, 1922.)

Перше, що новочасна фізика й хемія викрили проти старинного матеріялізму, се те, що в матерії є **внутрішні закони**, які детермінують атоми до докладно означених ділань і сполук. Виявилось, що отсі закони піддані аритметично-геометричній пляновості, гармонії. Отже перемогувідніс старший від грецьких атомістів Питагор, який навчав про всевладність аритметично-геометричної гармонії в природі. А грецькі матеріялісти свою ставку програли. Ся аритметично-геометрична пляновість у будові світа йде так далеко, що навіть хемічні елементи є збудовані на її основі. Періодична таблиця хемічних елементів виказує, що хемічні елементи ріжняються числом своїх електронів, а притім творять дивно гармонійні ряди й угруповання, чого взір маємо в музичній скалі, про яку вже Питагор знав і нею „воював“.

Та се ще не все. Виявилось навіть те, що в мертвій матерії є й такі закони, **котрих не можна не признати за**

наглядно доцільні — себто такі, що мають уможливити висшу надбудову—органічне життя. Найкрасше се виявляється у фізикальних аномаліях води. При критичних звишках і знижках температури вода зовсім інакше поводитьсь, ніж інші течі. Так нпр. вода в границях від $+5^{\circ}\text{C}$ до $+100^{\circ}\text{C}$ поводитьсь, як усі інші течі: огрівана розширює свій об'єм, остуджувана зменшує його. Але в границях між 0°C і $+4^{\circ}\text{C}$ виявляється аномалія води: огрівана в тих границях вода зменшує свій об'єм, а коли її остудити до 0°C , то вона, замерзаючи, збільшує свій об'єм, наслідком чого лід плаває по воді й не придушує сотворінь, що живуть у воді, та хоронить воду під собою перед дальшим остуджуванням. Вода має незвичайно високу специфічну теплоту (се скількість тепла, яке потрібне, щоб один гр огріти о 1°): 10 разів висшу від заліза, 5 разів висшу від скла. Якщо б специфічна теплота течей, що знаходяться в людському тілі, була рівна специфічній теплоті інших подібних субстанцій, то теплота нашого тіла через діяння наших внутрішніх органів, підскочила би о яких $100-150^{\circ}$. Але що саме вода є головним складником нашого тіла, то його теплота підноситься тільки о 32° . Се ще зависоке тепло для клітин тіла, та організм має улагодження для прогонювання злишного тепла з тіла. Але коли б теплота нашого тіла підсакувала о $100-150^{\circ}$, то вже така регуляція була би неможлива. Отже життя було би неможливе. Вода має ще й інші аномалійні прикмети, а всі вони є доцільні для уможливлення життя.

Який се парадокс: фізикально-хемічні аномалійні закони, а для життя саме доцільні! Отже й не диво, що нинішні мужі науки висказуються, як той автор, за котрим ми навели приклади аномалії води: „Також зовнішній світ виглядає доцільно збудованим, не для свого власного удержання, але для удержання сотворінь, що в ньому живуть“¹⁾ (Dekker: Planeten u. Menschen, 1926).

Отже матерія, що не має ніяких внутрішніх законів, вічна безпланова „льотерія“ атомів, витворювання доцільних конструкцій через щасливий випадок — сі поняття старинних атомістів се тільки наївне уроєння. Поступом наук відкрита правда каже, що ті дивні, доцільні закони, які діють в органічному світі, не виступають у світі як „deus ex machina“, але мають свій прототип і свою доцільну підбудову вже в мертвій матерії.

А се засуд смерти для справжнього матеріалізму. Перед старинними матеріалістами стояли тільки єства доцільно, по їхньому: ніби доцільно збудовані, а доцільно діючих законів у світі ніби не було. А перед нинішніми матеріалістами

¹⁾ „Auch die Umwelt erscheint zweckmässig, nicht für ihre eigene Erhaltung, sondern für Erhaltung der in ihr lebenden Geschöpfe“.

с. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

стоїть світ зі своїми дивно доцільними, пляновим законами. Отже вони мусять дати відповідь на квестію: відки ці доцільні закони в світі? Льюїс й психіка матеріялізму жадає, щоб ці доцільні закони світа пояснити **механічно** — себто без доцільно діючих причин. Але що отся доцільність сягає аж у внутрішню будову матерії та її атомів, то з сього ясно розуміємо, що становище нинішніх матеріялістів тяжше, ніж колинебудь передтим, воно просто безнадійне. Алеж — охота є!

6. Найновіша фізика взагалі „зруйнувала“ матерію. Зруйнувала вульгарне поняття матерії, а саме на тому понятті ґрунтувався стараний, чистий матеріялізм. Новочасна фізика відкрила в матерії зовсім **новий чинник**, про який не знали старинні атомісти, а який руйнує їх світогляд. Тим чинником є **енергія**.

Як ми вже сказали, старинні атомісти уявляли собі, що матерія — се тільки заповнений простір; атоми в своїх сполуках придежуються один одного тільки механічно своїми зовнішніми формами, а не динамічно.

В нових часах уже Newton-ове сформулювання **гравітації** підважило се примітивне розуміння будови матерії старинних атомістів. Поняття гравітації каже, що небесні тіла (сонце, земля, місяць і т. д.), хоч і не дотикаються, взаємно притягаються. Отже з них мусить виходити якась сила, як з магнеса, й вони саме за помічю сеї сили — енергії — притягаються.

Значить, що матерія у своєму царстві не сама — вона має **посередника**, що вяже її розірвані часті. Тим посередником є енергія.

Давніші фізики приймали космічний етер як субстрат для поширювання енергій, що мають переходити через порожні простори всесвіта — від одного небесного тіла до другого. Та найновіші фізики відкинули сей гіпотетичний космічний етер — раз тому, що він не проявляється в експериментах, уладжуваних *ad hoc*, і тому, що поняття про космічний етер не є вільне від внутрішніх суперечностей. На доказ сього наводимо свідоцтво лексикону „Der grosse Brockhaus“ з 1929 р. під словом „Aether“ де кажесться: „Нинішня фізика стоїть на становищі, що треба самому порожньому просторови приписати питоменність, що він може переймати означені стани“. Се значить, що енергії, як гравітація, магнетизм, електричність, тепло, світло, самі собою переходять через порожні простори всесвіта. А тим єство енергії настільки **усамостійнюється** перед нашим умом, що можна спокуситися вважати енергію за самостійне єство, за субстанцію, як се зробив німецький хемік і фізик Wilh. Ostwald († 1932).

Катастрофа для матеріялізму стала ще більша, коли

фізика той самий образ будови матерії, що його відкрила в макрокосмосі, найшла також у мікрокосмосі—в атомі. Ані атом не є щільно заповненим простором, але має таку „діраву“ будову, як наша сонішна система. Атом складається з ядра, яке утворюють протони, та з електронів, що кружать довкола ядра, наче планети довкола сонця, при чім треба брати під увагу також пропорцію віддалення. Простір між ядром і електронами порожній, і нпр. катодові проміні переходять через нього без перешкоди. Lenard подає обчислення, що в одному кубічному метрі з платини знаходиться менше як один кубічний міліметр для катодових промінів непроникливих частиць.

Отже енергії вьажуть не тільки небесні тіла, але також протони й електрони та поодинокі групи атомів. Усяке тіло діє своїми енергіями, отже енергії є властивою причиною цілої гармонії у світі, оскільки він складається з мертвої матерії. А се значить, що та гармонія не може походити а posteriori, зі щасливих випадків, але мусить походити а priori, бо енергії мають свій згори означений характер, якого ніщо не може змінити (напр. ніщо не може змусити води, щоб вона інакше реагувала на критичні звишки й знижки температури, ніж дійсно реагує).

Взагалі в найновішій фізиці витворились такі поняття, що там, де давніші фізики ніби находили найсильніший атут проти релігії, найновіші фізики, буває, говорять наче теологи. Так напр. давніші фізики залюбки розводилися над вічністю матерії й світа, а в найновіших книжках можемо стрінутися із заголовком та твердженням „**сотворення матерії**“, як се знаходимо в книжці англ. астрофізика James-a Jeans-a.

Читаємо там під тим заголовком: „Все те ясно до-казує, що матерія, з котрої збудований теперішній всесвіт, не могла істнувати завсіди... В невідомий спосіб матерія, передтим неіснуюча, появилася в світі існування“. („Всесвіт довкруги нас“).

„Бритійська енциклопедія“, 14 видання з 1929 р., один з творів, що мають найбільший авторитет на цілому світі, закінчує розвідку про матеріалізм ось такими словами: „Нинішня наука віддаляється від матеріалізму й механізму, а наближується до думки, щоб у природних, а навіть фізикальних явищах допустити чинники, відмінні від механічних“. Згаданий проф. James Jeans у своїй книжці „Таємний всесвіт“ пише: „Нині в сфері фізикальних наук витворилось майже однодушне переконання, що ріка знання тече на стрічу немеханічній реальности. Всесвіт зачинає виглядати далеко більше подібним до кольосальної думки, а не до кольосальної машини“.

Все те видвинула проти матеріялізму не метафізика, а фізика — отже та галузь людської науки, на яку матеріялізм поклав усю свою надію. Можемо сказати, що „доня“ погребала „матір“.

7. А життя? Поступ наук тут ще ясніше й вимовніше доводить нас до Бога. а) Всі матеріялісти уявляли й уявляють собі, що життя се вислід дуже скomboїнованої й спеціальної будови матерії. Але новочасна хемія розложила різні організми на їх матеріяльні складники, а супроти життя вона вповні безрадна. Воно не дається їй вхопити. Маючи на увазі нинішнє поняття про будову матерії, котре каже, що енергії є тим чинником, який діє в матерії, мусимо необхідно приймати, що життя се якийсь **окреми́й** рід енергії. І не є життя вислідом органічної будови матерії, але **причиною** тої будови, бо кожду таку органічну будову витворює принцип життя, що в ній скривається.

б) Земля спершу була розжареною кулею, як сонце; вогонь нищить усякі зародки життя, бо нищить клітинну будову, а земське життя без такої будови не може існувати. Отже відки взялося життя на землі?

Для старинних матеріялістів тут не було ніяких труднощів, бо вони ще не відріжнювали життя від мертвої матерії так глибоко, як нам нинішня біологія каже відріжнювати його. Не тільки матеріялісти, але й інші філософи приймали самородство як безспірний і наглядний факт. Люкрецій Карус віршує собі зовсім свobodно: „досвід зневолює нас вірити, що все, що живе, зродилося з безчуттєвих складників; чи ж не бачимо, як зі смердючого гною виповзують хробаки, коли дощ перетворив почву в гниття?“ Алеж новочасна біологія на основі всяких експериментів, відкриттів і розумовань виключає самородство й ставить правило: „Все живе з живого“ — „кожда клітина з клітини“.

Справді й нинішні матеріялісти приймають самородство — але тільки з очайдушности, бо нізачо не хочуть Бога признати, Як потопачий хапається — не соломки, а воздуху, так вони хапаються самородства. Ernst Haeckel († 1919) каже отверто: Хто не хоче приймати чуда, Бога, сотворення, той мусить приймати самородство.

Є ще одна очайдушна думка, якої хапаються деякі з тих, що хочуть „природно“ пояснити початок земського життя. Перші зародки життя ніби мали принести на землю метеори, або соняшні проміні (Arrhenius) із просторів всесвіта. Але ультрафіолетні й космічні проміні знищили би всяке життя й тут на землі, якщоб нас перед ними не хоронила земська атмосфера; а в міжпланетних просторах нема воздуху, до того там царює майме абсолютне зимно (-273°C), отже там свobodно царюють смертоносні, а не життєтворні чинники.

І відти приводити життя на землю — се ще більше, ніж з гробу воскрешати мертвих.

в) Давніші матеріялісти твердили, що в природі є тільки сповідна доцільність, а нема правдивої доцільности. Але розвій наук і тут притиснув матеріялістів до муру, й вони вже мусять признати, що в природі є справжня доцільність, а їх змагання йдуть тільки в тім напрямі: якби вияснити отсю справжню доцільність без доцільно діючих чинників? Розгорнувши будову органічних єств аж до клітин, біологія не може не признати, що вона на кожному кроці находить згори відмірену доцільність, начеб її обдумала геніяльна людина (сей вираз беремо таки від природників).

Один приклад — зі звірячих інстинків — для ілюстрації. Малий чорний березовий хрущ (*rhynchites betulae*) складає свої яєчка в лійці, яку робить з березового листка. Наперед звиває один бік листка, а потім другим боком обвиває лійку. Але се була би робота не для його сил, якщоб він собі при тім не помагав „висшою математикою“. Сей хрущик перед звиванням листка перетинає в горішній частині обі його половини аж до його хребта. Саме отсе перетинання є „інстинктовним чудом“: обі лінії криві, але одна більша, друга менша, а обі вони з математичною докладністю застосовані до величини даного листка, щоби звивання площини було якнайлегше і найтриваліше. Такий найліпший перекий на одному листку можливий лиш один. Сей перекий відомий геометрії як відношення між евольвентою і еволютою, а відкрив його щойно Huygens 1683 р. Хтож навчив сього жучка висшої математики? Всякі комбінації з випадком тут безрадіні — а так само всюди інде (нпр. щоб витворилося око, рука).

г) Ми здійснюємося на вершок наших роздумувань, коли станемо приглядатися людському розумови. Між філософами (сензуалісти, емпірики) був поширений погляд, що ніби розум є здобутком людини — так, як нпр. машини, що їх люди видумують, або образи, що їх люди малюють. Та се фалшивий, бо односторонній погляд на людський розум.

У дійсности розум се **дар природи**, а ми — наше свідоме й свободне „я“ — тільки уживаємо його, як нпр. око, язик. Се дуже легко виказати. Нема розуму без свідомости. А свідомість дає нам сама природа, ми нею користуємося, хоч ніхто на світі не знає й ніколи не буде знати, як природа творить стан нашої свідомости. Але як наша свідомість є даром природи, так само й наша здібність думання та розумування є даром природи. Се властиво не ми думаємо, але наша природа думає, а ми тільки кермуємо тим думанням. Отже думання се для природи не щось чуже, але **питоме, своє**.

Значить, що творча причина світа мусить розумітися надуманню, мусить сама думати, бо се вона дала нам розум.

Один з моїх учеників поставив мені раз таке питання: чи та робот-людина, що була на виставі в Шикаго, може бути мудріша від живої людини? — Я на се жартом відповів: Від тебе може вона й мудріша, але від того інжиніра, що її видував, напевно ні. Очевидно, та робот-людина тільки те вміє, що вложив у неї розум інжиніра, її творця.

І ми, живі люди, є подібною робот-людиною, й тільки те ми можемо, що вложив у нас інженір всесвіта — наш Творець. Авжеж у природі нема нічого задурно, ані наслідки не можуть переростати своїх причин.

Коли тепер усі ті думки, що ми їх розвинули, зберемо в одну, то само собою накинеться нам заключення:

Що в світі, крім матерії, мусить бути невидимий Дух, і саме він є творчою причиною світа: від нього походить матерія і її закони, від нього життя і вся доцільність у світі, від нього походить наш розум. Або, як се сказано, у св. Письмі: „На початку сотворив Бог небо і землю“.

✻ ✻
✻

8. Не можемо здержатися від ось якоїзавваги: Се чиста іронія, що півінтелігенти большевики саме в тому часі насильно накидують людям матеріалізм як релігію, коли в науковому світі матеріалізм втратив кредит. Але большевики живуть тим „духом науки“, який панував у другій половині XIX віку. Щоб якась нова ідеологія з найвисших творчих сфер поширилася між масами півінтелігентів, на се треба 40 або й два рази стільки років.

Та при сім відкриваємо ще й іншого роду звязок. Віра в самородство в науковому світі провалилася саме тоді (досвіди Pasteur-a), коли була би дуже придалася для теорії еволюції. Та і матеріалізм саме тоді „воцарився“, коли провалився. Наша церковна похоронна пісня дуже бистро спостерігає й висказує сей „іронічний звязок“ у людському життю, коли каже:

„Єгда мiр приобрящем, тогда во гроб вселимся“
— „коли здобудемо свiт, тодi зiйдемо до гробу“.

[illegible]

Про церковний спів

Читаючи „Ниву“, помітив я, що наше духовенство мало інтересується церковним співом. І так, порушуючи всі справи, зв'язані з душпастирством в теперішньому часі, забули ми зовсім на те, що питома, що краще у наших обрядах, а саме на спів. Наш нарід наскрізь співучий. В часі св. богослужень в наших церквах відбивається душа нашого на-

роду. Могутня, сильна пісня зворушує серце. Проникає душу, сокрушує чоловіка, морально впливає на маси народу, підносить духа, розбуджує любов і привязання до обряду, віри та багато причиняється до слави Божої. Та на жаль, церковний спів не стоїть у нас на високому рівні. Крім катедральних храмів та декотрих міських церков, на цім полі у нас пустка, великі браки, а цьому головню винні ми самі. Пишучи про церковний спів, маю на думці спів обрядовий, а також хоральний. Церковний обрядовий спів, себто відспівання утрени, вечірні, літії тощо, (що його зовемо дяківським співом), стоїть у нас низше критики. По містах густо-часто сам дяк „дреться“, часто несимпатичним голосом в неділі і свята, а по селах, пожалься Боже! Годі не раз витримати в церкві він фалшив і вигуків народу в часі відправл. Щоби уздоровити наш обрядовий спів, мусимо жадати для наших церков вишколених дяків, при тому якнайбільше музикальних, а не недоуків без голосу і зрозуміння річи. Нашу молодь треба гуртувати біля церкви, навчити її співати, читати чтенія, апостоли тощо. Знаю з практики, що молодь радо співає в храмі божім.

Хоровий спів. Певно мені закине не один Шановний Читач „Ниви“, що те все гарне, але в кожній парохії неможливо відспівати св. Літургію хором. „Я не розуміюся на співі“. „Я не співак“ та таке инше. Певно, що домагатися в кожній парохії церковного співу це неможлива річ з огляду на різні обставини. Однак а знаю, що в сянїцькім деканаті майже по всіх парохіях св. Літургію співає церковний хор, а в декотрих церквах, як: Військо, Залуж, Ялин, Костарівці є прекрасний мішаний, або мужеський хор, на правду гідний похвали і признання. В роках 1921—22 мав я нагоду працювати коло Сіняви, в парохії Дубровиці. Місцевий о. парох не був надзвичайний співак. Зате у нього хор співав прекрасно на рівні з катедральним хором. О. парох використав місцевого управителя школи, музикальну людину, даючи йому у себе приміщення в домі і нагороду, і так повстав там хор. Минулими роками їздив я до свого товариша з теології в сусідство, на храмовий празник до села М. Я здивувався, коли почув у храмі божім хор, що зовсім поправно і гарно співав в часі Божеств. Літургії. Парох не був співаком і не розумівся ніколи на співі. Зате його дружина була музикальна, доложила праці і труду свого та вивчила хор на хвалу божу у храмі співати.

Не так воно тяжко. Це залежить від доброї нашої волі. У Львові чи в Кракові є чимало нашої молоді, наших студентів, співаків, людей не раз дуже музикальних. Вони по містах, на студіях мізерно живуть, не раз у крайній нужді. Попро-сїть тих бідних наших братів-синів до себе на село на фе-

рії, святочні, або вакаційні, а вони вам допоможуть, навчуть нарід співати і краще буде виглядати спів у наших церквах, по містах і селах.

Працюючи над церковним співом у моїй парохії, на славу божу, ми рівночасно працюємо над народом. При цій нагоді молодь села вчиться наших новітніх пісень, стрілецьких, народних, тощо. Церковна пісня скріплює побожність і привязання до віри, а наші народні пісні пробуджують нарід і просвічують його. Найбільше зможемо народови дати тоді, коли в його серце вложимо живу віру в Бога, любов і привязання до свого обряду і Церкви, а се все вщиплюватимемо теж нашою чудовою церковною піснею. Тому вона така велика і сильна і її плекаймо в церкві та поза церквою. Нарід, що живе з Богом і Церквою, ніколи не вмере, не загине!

о. В. Р. Рабій

Голос до Галичини зпоза Галичини

Всі християнські віроісповідання стараються поширювати свою віру. І вибирають собі терен праці, підготовляють місіонарів і висилають їх на працю. А що овочі праці на місійнім фронті залежать у великій мірі від попєртя її вітчиною місіонарів, тому вона не кінчить ідею ширення своєї віри висилкою своїх синів, але глядить бачним оком на їх поступи і потреби, та дає їм піддержку, моральну й матеріальну. Щоби всі ідейніші члени народу могли брати участь в місійних здобутках своїх братів-місіонарів, вітчина творить і місійний фонд, до якого і найбільшій член народу, якщо він християнин і патріот, вкладає свою лепту. При таких ході справ місіонарі своєю працею, при помочі вітччини зєднують для Христа прихильників, а з часом і визнавців. Так роблять всі народи християнських віроісповідань.

Нам, Українцям Галичини не судилось нести ідею Христа в українській одежі між чужі народи, зате Провидіння дало Галичині обильний терен до місійної праці таки на землях України*).

Нині ціла Україна з виїмком Галичини визнає християнство-православ'є, не те наше, прадідне, вселенське, Володимирове, Київське, а чуже, московське, державне. А чи Україна зробила те свідомо, добровільно? Ні. Те зробили з нею політичні обставини. Ми маємо аж надто багато доказів, що коли тільки політичні обставини дозволяли, Укра-

*) Термін „місіонар“, „місійний терен“ не дуже влучний, бо православні землі України це не поганські області, але це краї християнські, що мають давню і високу християнську культуру та живуть християнським життям. — *Заввага Редакції.*

їна повертала до свого рідного, Володимирового християнства-православ'я. В повоєнних часах наші земляки на Волині, Холмщині, Полісся і Підляшшу можуть завертати з чужого, московського православ'я до свого рідного, вселенського. Хтож їм покаже і представить своє, рідне, Володимирове православ'я, як не Галичина, котра одинока з земель України зберегла його до нині?

На областях України поза Галичиною, вже навіть у найдальшій від Галичини Підляшшу є дев'ять місійних станиць. І не можна сказати, що наш нарід ставиться ворожо до свого рідного, Володимирового православ'я. Він — наш нарід поза Галичиною — відноситься до нашого рідного православ'я тільки з недовірям, тому, бо його нині подають йому не батьки того православ'я — а лиш опікуни, не своя єрархія, а чужа. Вправді наш нарід поза Галичиною глядить на своє рідне православ'я через окуляри московського духовенства, але зближається до нього, приглядається йому і відповідно до поступовання вістунів нашого рідного Володимирового православ'я, змінює свої погляди і то цілковито та так, що навіть остороги Владик московського православ'я в часі їх канонічних візитацій і крики московського духовенства проти нашого рідного православ'я не мають поважного успіху. По році щирої праці наступає цілковита зміна околиці. Визначніші одиниці села, перед роком противники нашого Володимирового православ'я, стають його стовпами. Є навіть такі, що їх польське і московське духовенство уважало за недовірків, бо вони вже і дітей не хрестили, а які зближаються до свого рідного православ'я з радістю, одушевленням та надією, що те своє православ'я двигне наші землі з руїни.

Щоби однак місіонарі нашого рідного православ'я між нашими братами серед московського православ'я могли вести успішно свою працю, їм треба підмоги, середників до праці, духовної зброї, а те все повинно їм подати запілля нашого рідного православ'я, а ним є виключно тільки Галичина.

Вправді той місіонар рідного православ'я одержує від тих, що його до праці покликали, випosaження, та воно вистарчає лиш на прожиток.

Супроти цього треба, щоби ціла Галичина призадумалась над теперішньою і будучою місійною працею серед рідних братів поза Галичиною та підготовляла не лиш місіонарів, але й помічники середники до місійного успіху, а таким буде місійний фонд. Бо хоч нині для Галичини вступ до своїх братів заборонений, то наші брати поза Галичиною не легко повірять у щирість місіонарів-чужинців, а зажадають місіонарів родимців, яких і дикуни вже мають. Отже місіонарі з Галичини туди мусять піти, а поки до того прийде, треба вже тепер розпочати підготовку.

Місійним фондом Галичина може й нині підпомагати існуючі станиці нашого рідного, Володимирового православ'я поза Галичиною.

Найповажнішою спонукою для Галичини — створити місійний фонд з метою воскресити наше рідне православ'я на землях України, се вдячність Богови, що остеріг Галичину перед російським православ'єм. Се доказ, що на Галичину вложив Господь обов'язок — збережене у ній світло рідного, Володимирового православ'я понести на всі землі України, колишньої держави св. Володимира, і обновити її світлом правди, принесеним вперше на Україну св. Апостолом Андрієм Первозваним.

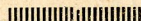
Цю правду повинні взяти під розвагу і наші культурно-освітні установи. Їх мрією є дістатись і поза Галичину. Коли насамперед на тих землях стане сильною ногою наше рідне, Володимирове православ'є і їм приготує місце, так як се сталося і в Галичині. Тому вони повинні причинитися до створення цього місійного фонду.

Такий місійний фонд вже нині потрібний. Є такі станиці цього православ'я поза Галичиною, де не тільки дівора, але й молодь по рідному не вміє ні читати ні писати. Поперти місіонарів самоучками нашої мови, а потім бібліотеками, заопікуватись круглими сиротами, здібнішими дітьми, зайнятись будовою церков, — отсе найблизше завдання такого місійного фонду. З такого фонду можна б видати бодай квартальні летючки про вагу нашого рідного, Володимирового православ'я, яке дотепер збереглося в Галичині, та шкідливість для України православ'я московсько-казьонного. Москалі католики і Білорусини вже мають такі письма, ми Українці під цим оглядом упосліджені. Галицький „Місіонар“ ОО. Василіян, та „Христос наша Сила“, здається, поза Галичину не надаються. А відомо, що відповідною пресою можна багато зробити.

Отже Галичина повинна створити місійний фонд на піддержку воскресаючого нашого, рідного, православ'я. Повинна тому, бо вона рідна сестра Волині, Холмщини, Полісся і Підляшша і тому, що вона зберегла й досі світло нашого рідного православ'я. Коли Провидіння так зробило, то воно має свої пляни в цім згляді і тому Галичина повинна цю справу взяти під поважну застанову.

Тож рідна Сестро-Галичино, послухай своїх, мучених гіркою долею, Сестер: Волині, Холмщини, Полісся та Підляшша, твори місійний фонд на допомогу воскресаючому нашому, рідному, Володимировому православ'ю у колишній волости короля Данила, твори місійний фонд для відвалення нагробного каменя над нашим рідним православ'єм і в колишній державі Великого князя св. Володимира.

Православний з Підляшша

Справа селянських університетів *).

Справа малих духовних семінарій, порушена в нашій католицькій пресі і двократно в Архиеп. Відомостях, не викликала — на жаль — належного заінтересування навіть між нашим духовенством, хоч з огляду на дуже важні свої цілі, повинна була знайти живіший відгук. Іде тут про дві річі, а саме: про а) Церкву і б) нарід.

Перша є справа Церкви і св. віри. На цілім нашім континенті появляється чимраз більше суспільний фермент, звернений проти Церкви і її трудовиків. Цей фермент обхоплює масово великі шари суспільства, втискається під ріжними видами і до нас, може не так масово і нагально, як деінде, але виступає і в нас. Покищо наше духовенство своєю ревною і щирою працею в церкві і поза нею протиставиться досить успішно цій язві.

Однак що буде в недалекій будуччині, коли цей нездоровий фермент прибере в нас стихійний характер? На це треба бути приготованим, і якраз в сій цілі організується т. зв. селянські університети. Вони мають бути кузнею, в якій викується новий світський лицар, оборонець нашої св. віри і Церкви, а тимсамим скріпимо наші сили.

Хлопець, взятий зі села до малої семінарії, без шкідливих життєвих флюктів, вихований у відповідній атмосфері, легше переймється горячою любовю до св. Церкви — без огляду на кар'єру, згори відповідно приготований на строго карного трудовика для св. віри, звязаний відповідними правилами зі св. Церквою, а через те сильно здисциплінований, може віддати прегарні услуги. Тому цею справою повинні щиро заінтересуватися всі наші священики.

Другою не менше важною річю є справа нашого народу. Тяжкі часи кризи на всіх ділянках нашого життя вимагають конче ревізії виховання і навчання нашої молоді. Сю нагоду повинно використати наше духовенство і піти назустріч сим потребам. Прислужимось нашому народови, а навіть ревіндукуємо впливи св. Церкви на виховання молоді. Теперішні наші середні школи дають тільки теоретичне знання. Через малі семінарії, які мають характер селянських університетів подається молоді побіч теоретичного також факхове знання — створиться новий тип інтелігента на селі, відданого св. Церкві й народови.

Після програми навчання абсолювент такої школи, вернувши до свого рідного села, буде помічний Церкві як знавець обрядів, дяківства, дірігент хору, орхестри, вишколений

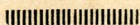
*) З технічних причин ся стаття не могла ввійти до попереднього числа „Ниви“. — *Завв. Ред.*

реторично оборонець чистоти св. віри і обряду — дальше як знавець автономічних законів, кооперації, садівництва, рільництва, пчільництва, шовківництва, і т. ін. — віддасть великі услуги своєму народови.

Тому, що такі школи мусять повстати і удержатися виключно силами нашого народу, будуть мати також виховне значіння для віруючих. Вони мусять бути відповідною, горячою пропагандою підготовані до такої жертви. А що відразу тяжко буде їх створити в кождім повіті, проте належить піддержати першу таку школу в Стрию, і всякі датки, зібрані, або маючі бути зібрані на сю ціль від вірних і церков, с е й ч а с пересилати на руки голови Пов. Комітету в Стрию, о. Осипа Савицького, вул. Зелена, бо через брак фондів спинюється урухомлення цієї школи.

Хоча в долученім до останнього числа Аеп. Відомостей рефераті Пов. Ком. Праці в Стрию все докладно було зясовано, наше духовенство дуже слабо zareагувало. На квестіонар вислано всего 20 відповідей. Видно, що наше духовенство, прибите злиднями, навіть не читало цього реферату. Тому повинні всі деканальні уряди скликати в найближчих днях нараду, поручити одному зі священників виготовлення реферату, посвяченого виключно цій справі, перевести основну дискусію і про вислід і ухвали повідомити Митр. Ординаріят.

Яків Яцкевич

Вісти з Тов. св. Андрея

В четвер, 12. квітня 1934. р. відбулося засідання повної „Надзірної Ради“ Тов. св. Андрея. Зіхалось дев'ять представників п'ятих протопресвітеріальних відділів нашого Товариства, щоби нарадитися над дальшою розбудовою планової праці у біжучому році. Приявні делегати висказали побажання, щоби й на *будуче подавати вісти* з роботи в Товаристві, бо „солом'яний вогонь потахає — казали оо. делегати, — бо оо. співбраття, тиснені бідом з усіх сторін, знеохочені, кажуть: „а що я маю з Товариства?“, за велика вкладка!, що я буду за других платити? а чому всі не належать до Товариства?“ і т. ін... І треба мати добрі нерви, — кажуть оо. делегати — щоби вислухати ті всі жалі й болі, та щоби й самому не знеохотитися до праці, а ще й тих усіх песимістів потішити, підтримати на душі. Але були й відрадні вісти з краю, які відносячися до проводу товариства з повним довірям, вину всіх наших злиднів приписували — зовсім слушно — байдужности і дотеперішній незорганізованости духовенства. Ось думки духовенства: „Де ми булиб нині стояли, колиб ми так з пятьдесять літ орга-

нізованої праці мали за собою, колиб уже в попереднім Тов. св. Ап. Павла йшла бодай така праця, кидано такі кличі самопомочі й самооборони, як під хвилю робить це Тов. св. Андрея. Замало давати вкладки по одному золотому, консисторія повинна всім стягати по два золотих, так як стягала на санаторію, то скорше до чогось дійдемо“, і т. п... І такі гарні речі говорили!

Хоч як отже різбіжні були думки оо. делегатів, а тим-самим й наших членів, то в одному всі погоджувалися, що „Вісти з Тов. св. Андрея“ повинні дальше появлятися в „Ниві“ щоби песимістів не лише підносити на дусі, але прямо викорінити, а оптимістам піддати аргументів, як „невірних Томів“ серед своїх кондеканальних переконати, що ми через наше Товариство вступили на правильний шлях самопомоги й піднесення нашого стану.

Вволяючи бажанням членів Товариства, подаватиму й на будуче вісті про нашу роботу в центрі Товариства, щоби між проводом і членами була жива виміна дукок, щоби ми як найскорше спільними силами осягнули якнайбільше користей.

І так починаю мої нинішні стрічки дуже відрадною вісткою, що наша організація поступає, так що поза рямцями організації лишилося досі *лише п'ять* деканатів, а саме: золочівський, зарваницький, перемишлянський, лопатинський і новосельський. Невжеж не знайдеться в тих деканатах вже ніхто й ніхто, щоби розбудив деканат до життя, та щоби п'ять хвиль переддванадцятьою приступили священики й тих деканатів до своєї організації, до свого рятунку?! Не можна тут виправдуватися убожеством, критичним часом, бо якраз наше Товариство має на меті піднести нас з убожества, рятувати нас з біди. Священик, складаючи свій даток на Товариство, наче перекладає гроші зі своєї одної кишені до другої, це немов примусова асекурація, це господарка мудрого чоловіка. І ось що можна запримітити: — що якраз найбідніші священики найрадше складають свій гріш на спільне добро, а найтяжше добути його або в богачів, або понадконґруїстів. Раз собі треба сказати: мушу дати, *бо то для мене і моїх дітей* і камінь впав з серця, вкладки виплачуються точно. І дійсно треба признати, що всі деканати, які вже зрозуміли вагу організації, *точно платять свої вкладки* за виїмком одного деканату, якого імени на разі на подаю, не бажаючи о. деканови — впрочім дуже додатний і дисциплінованій одиниці — робити може прикрого докору. Але згодом подаю імена всіх поодиноких байдужників, так як тепер подаю імена незорганізованих деканатів. І ся обставина, що майже ціле духовенство вже є членами Тов. св. Андрея, най буде відповідю тим оо. Співбратям, які кажуть: „чого я маю платити, коли другі не платять“! Маю

надію, що в слідуючих Вістях з Тов. св. Андрея подам вже вістку, що нема між нами некарної одиниці, байдужняка, „лінивого раба“. Товариство начислює під хвилю 769 членів.

Тепер годиться відповісти тим оо. Співбратям, які підносять такий заміт: „І шож я маю з членства Тов. св. Андрея? Які користи воно мені дає“? Той заміт чую хіба дуже тихеньким, несміливим голосом піднесений, бо хіба дуже песимістично настроєний, типовий критикоман не добачить користи в організації, Користи ті є вже й під хвилю очевидні, а будуть вони ще більші в будуччині.

І так до *негайних* користей зачислю справу рабати в за вино, свічки, фелони, насіння, які принесли нам в минулому році понад 1300 зл., коли ми як члени св. Андрея їх закупували в „Нар. Торговлі“ „Керосі“, „Доставі“ „Господ. Спілці“.

До *негайних* користей належить і „Поżyczкова Каса“, яка зарятувала досі оо. Собратів сорок разів у великій фінансовій скруті. І тут нехай буде вільно звернутися з двома просьбами до Отців. Перша просьба до оо. довжників, щоби точно сплачували свої рати, бо із плачених рат можемо дальші pożyczки уділяти, а неплаченням шкодять своїм кондеканальним, бо через несовісного брата набувають деканати опінію поганих платників; а далі прошу тих, що внесли подання о pożyczку ласкаво підодждати, аж гроші найдуться в касі, бо лише пять тисяч маємо до резпорядимости, а ті вже вичерпані. Подання входять майже щоденно і на свою чергу чекає вже двацять просьб!..

До *наглядних* користей належить і щорічна книжкова премія, яку члени Товариства дістають даром в грудні кожного року. Сі премії є з практичної богословії, щоби бути добрим дорадником у тяжших душпастирських випадках.

До *таких* користей належать також численні інтервенції, які наше Товариство часто піднімає в духовних і світських справах членів і дуже часто з добрим вислідом.

До користей зачислю і щорічні реколекції для духовенства, влаштовані нашим Товариством.

До користей на *дальшу мету* належить передовсім будова величавого нашого священичого дому, бо аж тоді набирає організація значіння, поваги, трівкості, коли має вже видимий символ своєї сили у виді свого дому. Чи можна собі уявити під нинішню хвилю „Народну Торговлю“, „Дністер“, „Маслосоюз“, „Карпатію“, „Просвіту“, „Труд“ без своєї власної домівки? Нині всі організації, всі стани бажать мати свою хату і тому на нашій землі ростуть: „доми людове“, „доми жолнержа польського“, дома почтовців,

железничників, „доми родзини урженднічей“ і многі, многі інші. Навіть наші радикали мають близесенько, під святим Юром свою радикальну твердиню у виді невеличкої кам'яниці. Наші народні вчителі вже третю кам'яницю купили у Львові. Я мав недавно нагоду бачити ту їх власну домівку при вулиці Якуба Стшеме, ч. 12. Партер і перший поверх займають приватні чиншівники а другий поверх заняли бюро „Товариств Взаємної Помочи“. В одній кімнаті поміщені видавництва їх, в середущій діловодство, кореспонденція, в третій каса й ліквідатура, а крім цього в лівім крилі мешкання дві кімнати з чистесенькими ліжками для вчителів, а в правому крилі дві кімнати для учительок. До обох кімнат прилягають гігієнічні лазнички для купелі. Нічліг коштує 1'50 зл., а тепла купіль 1 зл. Аж нехристиянська зависть нене брала, коли я подумав собі, коли ми до того вимріяного „Священничого Дому“ дійдемо? Учителі прийшли до того майна, бо не жалували з початку по 10 зл. місячно платити. Нині платять вони всего 3'50 за все: членську вкладку, видавництва і похоронний фонд.

Але мальконтенти, „бессервіссери“, песимісти скажуть: „А коли то буде? Я того не дочекаю! Що я маю для других складати!“... і таке інше! А я спитаю: А наш жовнір, наш Січовий Стрілець, коли йшов на війну й клав своє молоді життя за краще завтра Нації, питав: а що мені з того прийде, коли мене вб'ють?! Ні! Він йшов на очевидну смерть, щоби не осоромити своїх ідеалів любови вітчизни. Так і ми, не повинні зважати на те, чи *нам* що з того прийде, чи ні, але прийде воно певно для *нашого* стану, *нашої* священничої поваги і добра.

Колись треба було вже доконечно й про себе подумати, і нашому поколінню нехай припаде та честь, що воно, зрозумівши вагу хвили, приступило до реальної політики, та занехало романтичний клич: „Ей! може і в наше віконце засвітить нам сонце!“ Бо тимчасом „заки сонце зійде, роса очі виїсть!“ І я в моїй уяві бачу при площі св. Юра з видом на плянтації, між вулицями Скарги і Шептицьких величаву будівлю у модернім стилі, на якій красується принадний напис: „*Священничий Дім ім. Митрополита Андрія Шептицького*“, в честь і пам'ять того Архієрея, що кермував кораблем нашої Церкви у переломовий, важкий час світової війни і грядучих по ній жахливих днів. Буде тут і наш реклекційний дім, і наша бурса, і наш „Академічний Дім“ і наша „Гостинниця“ з нічліговими кімнатами, і наші всі товариства, наші редакції і наша бібліотека і наша величавася на збори, і склепи і наше казино... і чого там ще не буде?! Одним словом буде це розсадник нашого культурно-освітнього і релігійного життя, буде це власна допомога нашій щербатій долі. Але поки що, коли каса Тоба-

риства нинішнього дня виказує готівки всего 214 долярів і 6453 зл. 97 сот. та парцелю при вул. Ванди, вартости 500 долярів — не можна ще про будову думати, а треба лише заподбно гріш збирати та не допустити до його девалюації.

Хоч користи з власного „Священничого Дому“ у Львові будуть промінювати на цілу нашу церковну провінцію, то все таки дехто, ведений льокальним патріотизмом, скаже: „Львів все для себе, а для провінції — нічого“! Така думка булаб хибна, бо на те є передбачені в статуті і протопресвитеріяльні відділи з окремими своїми фондами, щоби вони й про огнища на провінції дбали. А що поділ на протопресвитерати не конче добре покривається з інтересами духовенства, то остання Надзінра Рада застановлялася над створенням природніших центрів концентрації праці духовенства по провінції. Бо напр. Радехів і Камінка належать до Золочівського протопресвитерату, хоч священникам сих деканатів приходитьсь до свого протопресвитеріяльного міста Золочева їхати через Львів... Тому я пропоную і піддаю під дискусію потворити такі центри наших священничих інтересів:

<i>Львів</i>	<i>Стрий</i>	<i>Тернопіль</i>	<i>Ходорів</i>
Буськ	Болехів	Грималів	Бібрка
Винники	Войнилів (гал.)	Збараж	Бурштин
Глиняни	Долина	Козлів	Галич
Городок	Журавно	Микулинці	Стріліска
Львів	Калуш (гал.)	Новесело	Ходорів
Милятин	Любінці	Озінра	Жидачів
Перемишляни	Перегінсько	Скалат	(стр.)
Унів	Рожнітів	Тернопіль	
Щирець	Сколе	Теребовля	
Янів	Стрий		
Яричів	Тухля		
Миколаїв			
(стр.)			
<i>Бережани</i>	<i>Броди</i>	<i>Золочів</i>	<i>Камінка Струм</i>
Бережани	Броди	Зборів	Радехів
Зарваниця	Олесько	Золочів	Камінка стр.
Нараїв	Лопатин	Оліїв	
Підгайці	Залізці	Поморяни	
Рогатин	Підкамінь		

Так отже замість п'ять центрів повстало б вісім центрів нашої уваги, діяльності і нашої сили.

ВПр. О. декан Василь Кулик подав проект правилника для повітового кружка Тов. св. Андрея. З проекту того статуту виходить, що пропонувані є, не як вка-

зує мій повисший проект, вісім центрів, але повітові центри у повітових містах: Бережанах, Станиславові (для Галича), Калуші, Підгайцях, Рогатині, Бородах, Зборові, Золочеві, Радехові, Камінці Струмиловій, Бібрці, Городку, Львові, Перемишлянах, Долині, Жидачеві, Стрию, Збаражі, Скалаті, Тернополі, Тереховлі.

Піддаю під дискусію той „повітовий“ правильник, опрацьований о. дек. Куликом, який може бути правильником і для більших центрів.

I.

В повітовому місті, де нема осідку Окружного Відділу Тов. св. Андрея, члени Т-ва одного адміністраційного повіту основують повітовий кружок Т-ва Андрея.

II.

Кружок не є особою правною: існує як секція Окр. Відділу на правах організацій. Наради відбуває на основі закону про збори з 7. червня 1932.

III.

Ціллю кружка є вести тільки організаційні справи по думці статута §. 3. і ф.

IV.

Перші Загальні Збори скликає ініціативний комітет, дальші провід Кружка.

V.

Загальні Збори:

а) вибирають провід Кружка то є: голову, секретаря і касієра на один рік;

б) означають висоту одноразової або річної вкладки на покриття канцелярійних видатків;

в) вибирають контрольну комісію (зложену з 2-ох до 3-ох членів) для провірення рахунків проводу Кружка та зложення звіту перед Загальними Зборами;

г) уділяють абсолюторію уступаючому проводови, висказують свою критику що до діяльності, зглядно свої побажання що до майбутньої праці.

VI.

Проводом Кружка є: голова, секретар і касієр. Провід веде організаційні справи, сам, або при допомозі запрошених референтів. У важніших справах провід Пов. Кружка скликає Виділ Кружка, то є відпоручників деканатів, або Загальні Збори членів.

VII.

Обов'язком проводу Кругжа (згл. референтів) слідити прояви життя даного повіту та інформувати своїх членів про ці справи по думці §. 3. и. ф. статуту, а саме:

а) слідити голоси прихильної і ворожої преси та про ті статі-дописи інформувати членів. На случай оклеветання члена Т-ва провід повідомить оклеветаного, зажадає вияснення, перевірить сам справу та стане в обороні чести члена кругжа (Пресовий реферат);

б) стежити всі потягнення ворожих кат. Церкві політичних партій та інформувати вчас своїх членів. Входити в склад неворожих партій та бути звязковим між ними і членами кругжа (політичний реферат);

в) предклати своїх представників до Виділів повітових укр. установ, як: „Р. Школа“, „Просвіта“, „Кооп. Союз“, „Повіт-банк“ і другі, щоби в цей спосіб бути в курсі справ даних установ, а інформуючи членів Т-ва св. Андрея про їх розвій, дати можливість членам Т-ва св. Андр. співпрацювати з установами (кооп. освіт. реферат);

г) інтересуватися всіми розпорядками адміністраційних, судових і скарбових урядів та повітових Виділів, щоби устійнити однозгідне становище членів Т-ва до них, зглядно допомогти користати з полекш. (правна оборона).

VIII.

Кругжок існує від Загальних Зборів до слідуючих Загальних Зборів, які вибором проводу продовжують його існування.

Якщо Заг. Збори рішають розв'язати Кругжок, рішають і про його майно. На случай невідновлення Кругжа протягом двох літ, Окружний Відділ, до якого належить повітовий осередок, зажадає від касієра майна Кругжа до своєї диспозиції, а членів Кругжа через деканальних відпоручників повідомляє про неіснування Кругжа:

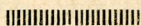
—о—

Ось і цілий правильник. Поединчий він і тому практичний та не помотаний так, як сам Статут Тов. св. Андрея, в якому самі автори його тяжко орієнтуються й тому то на останній Надзірний Раді вибрано окрему комісію для переведення зміни статуту. Після цього правильника ведеться вже робота в зборівському політичному окрузі від 1926 року, а по основанню Тов. св. Андрея, узгіднено його із статутом цього Товариства.

—о—

Оставалобся обговорити ще перебрання т. зв. „Похоронного фонду“ від Вдовичо-сир. фонду і справу окремого службовика, але про це другим разом.

о. Юліян Дзерович

Власна Допомога

священича кооперативи з обм. пор. у Львові

Дня 23. лютого 1934. у власній домівці при вул. Корняків 1/II. відбулися 10. Загальні Збори членів „Власної Допомоги“.

Десять літ добігає 2. червня ц. р., як в цій самій домівці відбулись перші Збори членів основників нашої одинокої кооперативи. Приявних було 13 осіб. В році 1925. в „Ниві“ ч. 8. стор. 287, була поміщений осьтакий допис від управи свящ. коопрративи „Власна Допомога“.

„Загал нашого П. Т. Духовенства у своїм тяжкім положенню, на жаль, мало інтересується справою своєї економічної самопомочі. Недостача зорганізованої праці в тім напрямі відчувалась у нас з давен-давна. Та ще ніколи не була вона такою болючою, як нині, коли ми, зашаховані з права й ліва, навмання й безуспішно борикаємося зі злобою дня і турботами про хліб насущний. Ми загнані в сліпий кут, а вина таки наша. Життєва к о н е ч н і с т ь отвирає нам очі й категорично приказує нам згуртуватися в нашій становій кооперативі. Спільними власними силами, мусимо збудувати собі сильну матеріальну кріпость, в якій моглиби ми тай наші вдови й сироти найти захист від злиднів майбутнього лихоліття! Таке стоваришення основано у Львові ще перед роком, а є ним священича кооператива „Власна Допомога“. В члени кооперативи вписалося в сім році ледви стокільканайцять священиків“.

Так писала Управа перед девятьома роками, а по першім році існування священичої кооперативи. В цім році, по десятиох літах і цього не може Управа написати, бо число членів не тільки що не побільшилось, але через смерть вже вписаних зменшилось. Тасама байдужність, тасама зневіра до нас самих тримається нас, як біда, і не опускає нас ані на один рік. Всі стани зрозуміли вагу кооперативної праці і організуються в кооперативах, хоч може вони числом і слабші від нас, і нині мають свої власні доми у Львові. Почавши від найнизших до людей з університетськими студіями, лучаться в станових кооперативах і хоч переходять дуже тяжкі початки, не уступають в зачатій праці, не траять надії, не опускають рук і не шукають щораз то інших способів ратунку. Ми, священики, що других учимо, одні, занедбалися в кооперативній організації, бо що тільки пічнемо, то зараз по короткім часі відвертаємося від цього, що вже є, а легимо до нового тому тільки, що воно нове. Ось хочби за тих 10 літ. В р. 1924. основано кооперативу „Власна Допомога“ і зараз в короткім часі основано Тов. „Єдність“, бо Тов. св. Ап. Павла розвязано. До нині справа

з розв'язанням не покінчена. Тов. „Єдність“ основано після вимог статутів, відбулися перші дуже чисельні Загальні Збори. Всі присутні прийняли з радістю відомість, що є нове товариство священиків. І на тім скінчилося. Вибраний виділ не відбув ані одного засідання, мимо кількох ургенсів і запитів з провінції, все затихло. Аж, ні сіло ні пало, духовенство Стрийського деканату „віднайшло Америку“. Уложило статут нового Товариства і назвало „Тов. св. Андрея“. Статут дивний і неясний, так що багато священиків на загальних зборах не могла зрозуміти, чи се товариство, чи кооператива. Вибрали Раду з 25 членів зі всіх 5 протопресвитератів. Ухвалюють різні речі, бо статут має все, чого хочете і не хочете, тому й Рада сама не знає, до чого взятися, бо Товариство св. Андрея не є в повнім цього слова значінню товариством, не є також і кооперативою, бо не основане на статутах для кооператив¹⁾. Доказом цього допис в „Ниві“ в ч. III. з 1934, стор. 101. п. з. „Рефлексії по Загальних Зборах св. Андрея“. „Згадку, що булоб добре получить посаду секретаря Тов. св. Андрія з секретарством Вдов. сирот. фонду, а через те зискати титул до помешкання у кам'яниці закупленій Вдов. сиріт. фондом, тим більше, що, як про це відомо із звіту секретаря Вдов. сиріт. фонду, у цій кам'яниці мешкають люди, що від кількох літ нічо не платять“. „А колиб цей секретар вів ще й агенди „Священничої Каси“ то Тов. св. Андрія не тільки що нічого не докладало, але ще моглоб зискати“. Отсі рефлексії є яскравим докладом цього, що нас манить новість і то не на довго і вже по кількох місяцях, потреба нам знов нового Стрия, щоб вдумав Товариство з новими статутами, які не подають нічого нового, тільки давне, старе, як світ, як наш священничий стан, під новими назвами і новими числами параграфів в статутах.

Видячи отже, що тільки станова кооператива може зарадити нашій недорадності, мусимо гуртуватися в священничій кооперативі, мусимо совісно присилати свої належності, мусимо поправити видавництва нашої кооперативи, хочби вони при перших накладах не були досконалими, як прим. „Єрейський молитвослов“ в українській мові, щоби з ними познакомитися і їх удосконалювати. Оцих кілька стрічок я написав, щоби звернути увагу братів у Христі, що дорогами, якими ми дотепер ходили, не знайдемо до цілі, тільки змарнуємо труд і силу на блуканню манівцями. Приступаймо в члени кооперативи „Власна Допомога“ займимся нею, подаймо свої ради і побажання а будьмо певні, що „Власна Допомога“ сповнить статутами зачеркнене завдання, а Товариство св. Андрея нехай береться до тої праці, яка не зачеркнена статутами кооперативи і щойно в цей спосіб

¹⁾ З поглядами Шан. о. Автора на завдання і дотеперішню працю Тов. св. Андрея — Редакція „Ниви“ не погоджується.

оба стоваришення будуть доповнятися при сповнюванню прийнятих на себе обов'язків для поліпшення долі нашого нещасного духовенства. В нашій Архиепархії є понад 1000 священиків і з цього числа є членами кооперативи тільки 107 священиків, отже ледви 10% з Львівської Архиепархії. Де решта 900 священиків?

о. Микола Галянт

Всячина

Перші роковини Свята „Українська Молодь Христови“. Дня 5 і 6. травня ц. р. припадають перші роковини великого Свята Молоді, яке під кличем „Українська Молодь Христови“ відбулося в тих самих днях минулого року у Львові. Щоби пригадати нам цей світляний момент нашого повоєнного релігійно-національного життя, а одночасно щоби заохотити всіх до ревнішої праці над здійсненням тих кличів та ідей, що їх свято „Українська Молодь Христови“ серед нашої молоді започаткувало, Генеральний Інститут Католицької Акції Гр.-Кат. Галицької Церковної Провінції у Львові видав осьтакий „Комунікат“ до духовенства Львівської Архиепархії.

„Роковини памятного, величнього і небувалого в нашій історії свата Українська Молодь Христові повинні бути гідно відсвятковані в кожній нашій Парохії. В порозумінні з Установами, які займалися улаштуванням того Свята і яким християнсько-католицьке виховання нашого Народу лежить на серці, Генеральний Інститут Католицької Акції подає одобрену Високопреосвященим Ординарієм програму святкування тих Роковин, яка обійме два дні, себто: суботу 5-ого травня і неділю 6-го травня б. р.

В навечеря Роковин, в суботу 5. V. б. р. проситься звичливо Всечесніших Отців Парохів відправити окремий молебен та перевести Сповідь своїх Парохіян. В неділю 6. V. б. р. півгодинне дзвонення в усі церковні дзвони попередить торжественну Службу Божу з відповідною проповіддю. В часі Служби Божої Вірні масово приступлять до Св. Причастія і відновлять приречення вірності Христові, зложене в минулому році.

Після Служби Божої відбудеться Процесія довкола Церкви, завершена вмуруванням у стіну Храму пропам'ятної таблиці. Тогож дня після полудня відбудеться Молебен і евентуальне прийняття нових членів К.А.У.М., — організації, що є живим пам'ятником величньої хвилини всенароднього підйому Духа. В міру можності повинні в цей день відбутися також спеціальні академії з рефератами та пописовими точками, як: вокальні і музичні продукції, відповідні теат-

ральні вистави, руханкові пописи молоді і т. п. Мистецькі пропам'ятні таблиці в прекрасному вигляді, виконані в теракоті, розрисовані українським орнаментом, прегарно розмальовані й обліті шкливом, що надаються і до вмурування в муровану стіну і до прикручення до стіни деревляної церкви, треба замовляти заздалегідь в Генеральнім Інституті Католицької Акції у Львові, Романовича 10, надсилаючи найдалше до дня 28. IV. (квітня) б. р. квоту (трицять п'ять) 35 зол., яка містить у собі кошти таблиці разом з пересилкою.

Повідомляємо заздалегідь, що можливе є розложення цієї суми на 3 рати з тим, що перша рата 15 зл. платна при замовленні, а дві по 10 зл. в одномісячних відступах часу від першої.

Багатші церкви, які хочуть вмурувати собі мармурові або металеві таблиці, можуть також замовити їх через Генеральний Інститут К. А., при чому ціна залежатиме від бажаного матеріалу, величини та мистецького виконання.

Зазначуємо, що замовлення на таблиці, які надійдуть після 28-го квітня б. р., не зможуть бути виконані до дня Свята, себто до 5. V. 1934 р.

За

Генеральний Інститут Католицької Акції
Гр.-Кат. Галицької Провінції у Львові

Др. Маркіян Дзерович в. р.
Президент

Роман Гайдук в. р.
Директор

Поширення відпустів Св. Року на цілий світ. Конституцією „Quod superiore anno“, яка на днях вийшла з Ватикану, поширює св. Отець відпусти Святого ювілейного Року 1933/34 на весь католицький світ на рік 1934/35. Папа висказує вдовolenня з величавого перебігу ювілейних свят по всіх краях та підкреслює благодатні наслідки Св. Року для духового відродження людства. Особливу увагу звертає св. Отець на факт, що у Святому Році поспішили до Риму з цілого світу масові паломництва, учасниками яких були старші і молодь, висші суспільні верстви і робітники, що в поті чола здобувають щоденний хліб. Але всетаки далеко не всі католики мали змогу прибути у Святому Році до Риму — і тому Св. Отець поширює ювілейні відпусти на цілий світ, на час від Томиної Неділі в 1934 р. до Томиної Неділі 1935 року.

В сім році можуть вірні Католицької Церкви, сповняючи приписані умови, доступити нового відпусту, не потребуючи відбувати паломництво до Риму. Св. Отець поручає горячо молитися за свободу Церкви у всіх краях, за мир і правдивий добробут народів, а зокрема наказує сповняти акти перепросьби Бога за акцію воюючих безбожників.

Справа Апостольської Адміністрації на Лемківщині. Справа недавно утвореної Апостольської Адміністрації на Лемківщині стала знов актуальною на сторінках преси, тому що іменований Апостольським Адміністратором, о. др. Микола Нагорянський таки рішучо відмовився прийняти се відповідальне становище. Тому появились вістки і здогади про нового кандидата на сю Адміністратуру, а ним мав би бути о. др. Василь Масцюх, парох Горожанни вел. біля Комарна. Часописи пишуть теж про можливість номінації на те становище Преосв. Лаоги, перемиського Епископа-помічника, від чого він також відмовляється, а ходять також поголоски про кандидатуру Преосв. Чарнецького.

Протибольшевицький виступ церковного достойника. На свято Воскресення Хр., підчас богослуження виголосив проповідь в катедральнім храмі в Бірнінґем архієпископ англійської католицької Церкви Віліямс, в який остро виступив проти всіх, що ведуть торговельні зносини з большевиками. „Знаємо — сказав архієпископ — що нинішня Росія тоне в безбожництві й комунізмі; до нас доходять постійно вісти про переслідування наших священиків і мимо того наш уряд признає большевицьке правительство. Ми, католики, повинні протестувати проти цього, бойкотуючи всі товари, що приходять з большевії, чи буде се дерево, консерви, чи інші річи, хочби й необхідні та не знати які дешеві“. Ся проповідь голови англ. католиків викликала в цілій Англії велике вражіння.

Духовенство на Чеськім Шлеску по народности. Як подає католицький щоденник в Оломуці „Našinec“, приналежна до Чехословаччини частина Тешинського Шлеску числить кругло 376.000 мешканців, з чого 80.000 Поляків, 40.000 Німців, а решта (256.000) Чехів. При такім чисельнім відношенню населення — Чехи мають 57 священиків (без емеритів), Поляки 26 священиків, а Німці 16. До сих чисел додає „Našinec“ ось таку заввагу: „Якщо відчислити доволі значну меншість євангеликів, то бачимо, що Полякам при обсаджуванню парохій не діється кривда“. Зате КАП жалується, що Поляки в порівнанню з Німцями щодо числа священиків таки покривджені.

Нова конституція в Австрії. Дня 1. травня ц. р. має бути проголошена в Австрії нова конституція. Крім оголошених вже головних засад конституції подано до відома, що артикули від 18 до 21 будуть присвячені церковним справам. Конкордат буде унятий як одна з постанов конституції, для інших віроісповідань передбачена аналогічна розв'язка квестії. Дослівний текст конкордату буде поміщений в окремім законі. Границя релігійної повнолітності буде пересунена з 14 на 16 рік життя. Зміна релігійної приналежності в часі між 6 і 16 роком життя буде недопускаєма.

Приїзд еп. Малецького до Польщі. На підставі розпорядку совітського уряду, єпископ Антін Малецький, Апостольський Адміністратор Ленінграду, по п'ятилітнім засланням на Сибір, має покинути границі СРСР. Єпископ є вже в Москві і в найблизших днях має прибути до Польщі.

Великий зріст Католицьких організацій в Німеччині. Як подає офіційний церковний тижневик єпархії Aachen, число членів католических організацій молоді у тій єпархії з 5940 дня 1. січня ц. р. зросло нині до 11994, отже понад 100 процентів.

Переговори межі Ап. Престолом і Німеччиною. Директор департаменту міністерства заграничних справ, Бутман, який досі стало посередничив в переговорах між Німеччиною і Апостольським Престолом, виїхав з Риму після кільканадцятидньового побуту, де перебував з метою устійнити з Секретаріатом Стану поодинокі точки виконання конкордату. Як доносить італійська преса, положення на початку останніх переговорів було дуже напружене і загалом не знати, чи переговори доведуть до якогось конкретного висліді. В кождім разі „Osservatore Romano“ стверджує, що розмови ще не зовсім закінчені.

Державна власть нарушує права Церкви. КАП з дня 25.IV ц. р. доносить, що Кураторія Варшавського Шк. Окр. видала об'їзник з дня 22. березня 1934, яким поручає оо. катихитам, щоби вони самі відбували реколекції із шкільною молоддю та забороняє їм запрошувати до сеї релігійної чинности інших священників. Якщо би десь у якійсь школі зайшла потреба запросити іншого священника, о. катихит має дістати на се згоду і позволення директора школи.

Це небувале вмішування світської влади у права Церкви і в ділянку чисто релігійну — пише КАП. Отже не церковні влади і не духовенство рішає в справі реколекційних наук релігійних, тільки куратор і директор. Незадовго шкільної влади захочуть приказувати, кому вільно відправляти св. Літургії для шкільної молоді і кому вільно уділяти їй св. Тайн, Сповіді і св. Причастія.

Дотичний розпорядок щодо реколекцій молоді Львівська Кураторія Шк. Окр. подала дирекціям підчинених собі шкіл ще в березні ц. р.

Заборона „Нашого Приятеля“. Кураторія Львівського Шк. Окр. заборонила приймати до шкільних бібліотек та кольпортувати в школах часопис для шкільної молоді „Наш Приятель“, що його видає Марійське Товариство Молоді у Львові. Це вже друга (після „Дзвіночка“) заборона часопису для молоді, сим разом часопису чисто релігійного.

Кривава масакра над Дністром. Румунський щоден-

ник „Patria“ доносить, що на Великдень ст. ст. на області большевицького царства, над самою румунською границею, dokonano кривавої масакри населення, що хотіло взяти участь у великім празнику Христового воскресення. Подія скоїлась ось як: В ночі з 7 на 8 квітня (з Вел. Суботи на Великдень) правились в церквах по румунським боці торжественні Воскресні Утрені з традиційними процесіями. Гомін дзвонів і співи стягнули на противний (большевицький) беріг багато мешканців сусідніх сіл, які молилися та брали участь в великоднім богослуженню. В одній хвилині по большевицьким боці з'явився відділ кавалерії. Заки можна було криками остерегти розмолених нещасних вірних по большевицьким боці, затаракотіли кріси, кладучи численних трупів тих, що не встигли в пору втічи. Що даліше сталося, часопис не подає.

Цікава книжка. В останніх днях вийшла книжка о. дра Стан. Тржецяка п. з. „Mesjanizm a kwestja zydowska“. Автор вказує у ній на негативне наставлення жидівської психіки на протязі дев'ятнадцяти століть, пізнання якої стає ключем для зрозуміння багатьох випадків та історичних квестій. Автор користується майже виключно жидівськими жерелами і малює ті бездоріжжя, по яких блукали і блукають думки і дух жидівський, шукаючи й очікуючи по нинішній день свого „Месії“. Далі Автор виказує, що той своєрідний жидівський месіанізм штовхає жидів до руїницької праці серед держав і народів, щоби через викликувані ними революції на руїнах держав „гоїм“ заложити всесвітнє „царство Ізраїля“. А ведуть жидів до цього: — різні підступи, високі на перший погляд загальнолюдські кличі, підбурювання одних народів проти других, викликування настроїв і революційних змагань, а при загальнім хаосі захоплення влади у свої руки. По осягненню ж цілі — нищення з цілим цинізмом і варварством народів „гоїм“ та їх довгокових цивілізаційних досягнень.

Як бачимо — характеристика жидівської психіки і жидівських довговікових змагань за здобуття панування над світом — зовсім влучні.

Великий зріст „Орла“ в Чехословаччині. Католицька руханково-спортова організація „Орел“ в Чехословаччині (противенство до вільнодумного, а то й атеїстичного „Сокола“) за діловий 1933 рік виказує майже у всіх гніздах великий приріст членів. В Оломуці число „орлів“ збільшилося на 1375 осіб, в Годоніні на 1100, в Моравській Остраві на 1054 і т. д. В кожній місцевості, де працює „Орел“, число членів збільшується, як не на тисячі, то бодай на сотки. Се свідчить, що серед чеського громадянства, мимо сильних масонських і виразно антирелігійних течій, організація, оперта на християнських засадах, зискує щораз більше признання.

Статистика Луцької лат. епархії. Луцька латинська епархія, поділена на 13 деканатів (з цього один деканат східного обряду), має після останнього перепису населення 275.322 вірних, з чого 9.550 католиків східного обряду. Епархія має 120 парохій латинського і 11 східного обряду. Число священиків виносить 221, з чого 11 східн. обряду. Восьмох священиків перебуває на висших студіях в краю чи заграницею. Від передостаннього перепису число вірних латинського обряду значно піднеслося.

Поголоски про консисторію. В звязку з поголосками про те, будьто би в половині травня ц. р. мала бути скликана папська консисторія, німецька преса твердить, що з тієї нагоди дістануть кардинальські капелюхи м. ін. підсекретар стану архієп. Pizzardo, бувший голова комісії „Pro Russia“, еп. D'Herbigny і берлінський єпископ др. Барес. З міродайного боку немає потвердження цих вісток.

З православної Церкви в Польщі. Архієпископ Олексій (Громадський), новоіменований ординарій Волині, прибув дня 21. квітня на Волинь. Всюди по дорозі (Рівне, Дубно) до Кремянця витало його ширю все українське населення, що вкінці діждалося свого власного архієрея. Витали Владика і представники російських організацій по волинських містах, але їх привітання було вимушене, нешире, бо цеж єпископ-Українець, який приходить на місце ославленого чорносетенця, еп. Симона, якого затирила собі і наша Лемківщина. Доказом тих почувань серед горстки Москалів на Волині до новоіменованого архієпископа хай послужить допис у „Русским Голосі“ з 29. IV ц. р., де якийсь автор з Дубна цинічно кпить собі з архієп. Олексія та з цілого привітання, яке йому урядило правосл. українське населення міста Дубна й околиці. Особливо торжественно витали його в Кремянці. При візді до міста привітав його бурмістр, посол ББ Серафимович. Від Укр. Громад. Комітету привітав Владика проф. Кобрин, а від українських установ і організацій б. посол Козубський. В соборі привітали його єпископи: Симон по російськи і Полікарп по українськи. Першому з них подякував архієпископ по російськи, а другому по українськи.

Відзначення правосл. духовенства. Протоєрей волинської епархії, парох Вишнівця, Михайло Борецький, що перед кількома роками грав визначну ролю в православній Церкві, стоючи при боці митр. Діонісія, одержав найвисше духовне відзначення — мітру. Дістав її теж і парох правосл. церкви св. Юрія у Львові о. Філотей (Нарко) та кількох інших священиків.

Варшавсько-холмський місійний Комітет рішив поширити свою діяльність і на Галичину. В звязку з цим еп. Сава (Москаль з походження, б. денікінський стар-

шина) відправить дня 5. і 6. травня ц. р. архієрейське богослуження в православній церкві св. Юрія у Львові. Асистувати йому будуть: єпархіяльний місіонар — о. А. Сагайдаківський і протодіакон Дашук. Підчас богослуження буде єпископом піднесений до гідности архимандрита парох львівської православної парохії і декан „Малопольського (sic!) округу“ о. єромонах Филотей.

Як бачимо, то варшавське православ'є при допомозі відомих чинників, в останніх часах спрямовує свій наступ на південь, себто на терен праці гр.-катол. духовенства. Це явна провокація з боку московського православ'я! Чи не красше булоб, колиб єрархи польської православної Церкви більше дбали про піднесення релігійно-морального рівня своєї пастви, чим бралися за „місіонарську“ працю між нами?!

„Власна Допомога“ щоби уможливити усім священикам набуття дотепер виданих книжок накладом своїм рішила за 10 зл, переслати кожному священикови вже оплачено ось ті книжки:

1. Єрейський молитвослов в українській мові.

2. Історію християнсько-католицької церкви. о. Др. Левицького.

3. Науку віри в біблійних образках о. С. Біленького.

4. Біблійні образки о. С. Біленького.

5. Спис книжок (оправлений) для бібліотек.

Всі п'ять книжок коштували дотепер без поштової оплати 14.35 зл. При цій нагоді звертаємося до братів в Христі, щоби вирівнали свої залежності Власній Допомозі і не наражали на непотрібні упімнення і видатки на друк і поштові оплати цих упімнень.

Управа.

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату у Львові

Видає Бог. Наук. Товариство

Відповідальний редактор: о. Петро Хомин

З друкарні „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

Братів Фельчинських

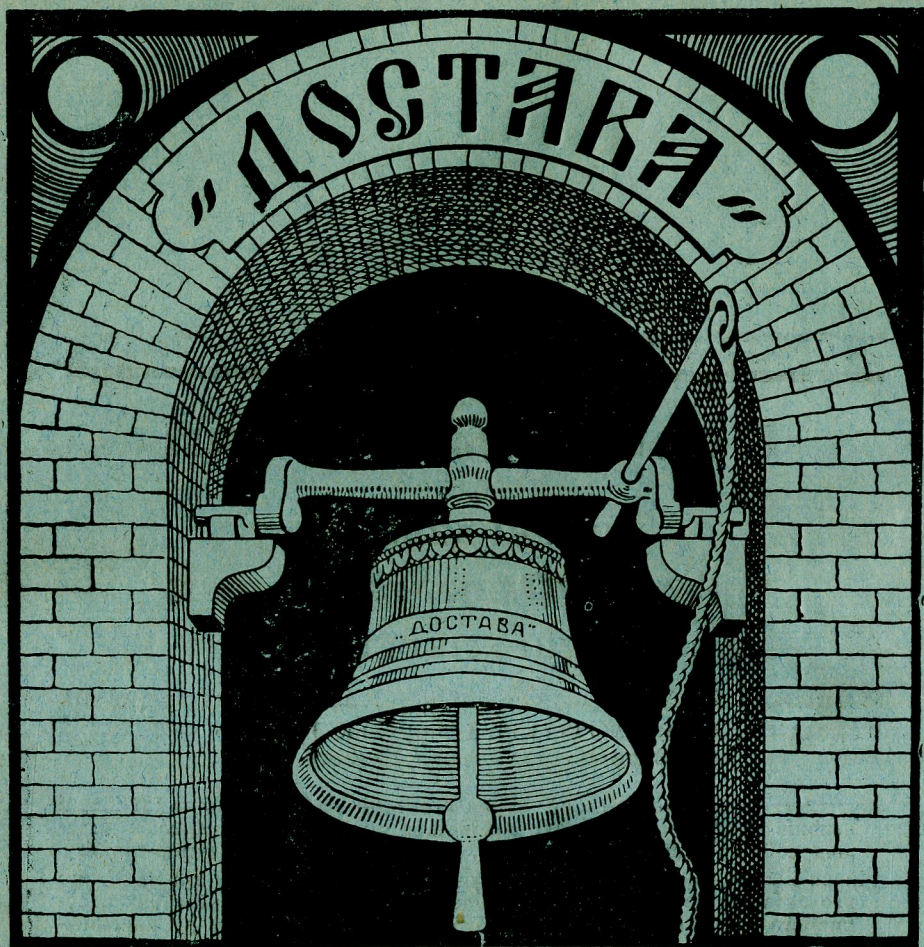
в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости спонуємо під гарантією, вони відзискають попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Осторога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту.

Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

**НАЙЛІПШІ ДЗВОНІ І ВСІ ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ
в найбільшій виборі і найдешевше продає
одинокі українська кооператива**

„ДОСТАВА“

В СВОЇХ СКЛАДАХ: ЛЬВІВ, УЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Перемишль, Костюшка ч. 5., Тернопіль, вул. Руська ч. 14.

Направляє старі ризи, позолочує чаші і пр., бере на себе малювання церков, виготовлення іконостасів і ручить за солідне і стилеве виконання по приписам обряду. Письменно за цінами звертатися до Дирекції: Львів, Домініканська 11, 1 п. Звертаємо увагу Всч. Духовенству, що всі прочі фірми з церковними річами є або у ворожих нам руках, або є приватними підприємствами, а „ДОСТАВА“ є однією кооперативою, де членами є три наші Архієреї, многи священники і церкви.

З сих причин заслуговує на повне довіря і попертя.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6—зл., чвертьрічно 3—зл.
для Америки 250 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

З М І С Т:

	стор.
Руки теть!	161—164
<i>о. прот. П. Табінський:</i>	
Сучасний церковний розкол та його причини	164—175
<i>Др. Василь Лев:</i>	
Записи на старих книгах	176—182
<i>о. Др. Г. Костельник:</i>	
Становище й походження людини на основі теорії прозябання	182—185
<i>о. Роман Хомин:</i>	
Серед наших у Франції	185—192
<i>о. Юл. Дзерович:</i>	
Вісти з Тов. св. Андрея	192—197
Всячина	197—200

Впр. Отці Передплатники !

До сього числа долучуємо
поштові складанки і просимо
належно їх використати.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

До Впр. Членів Б. Н. Т. у Львові

В грудні 1933 р. ми розіслали всім нашим членам членські грамоти, до котрих були долучені поштові складанки на вплату зл. 2.— належності за одержану грамоту. Не всі члени вплатили вже цю належність, тому просимо довжних не-гайно влатити, щоби не приневолювати нас до поіменних упімнень.

БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
у Львові.

ЦЕРКВИ КУПУЮТЬ СВІТЛО

лише у своїй фабриці свічок

„К Е Р О С“

Власники: ПАВЛО ДУРБАК і СИНИ

перше Інж. К. КОТЕЦЬКИЙ і Сна, спілка з обм пор.

ЛЬВІВ 15. вул. ОКРУЖНА (бічна Кульпарківської) 108 а. — Тел. 57-48.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6 — зл., чвертьрічно 3 — зл.
для Америки 2'50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове conto: 151.092

Руки геть!

Московські та москвофільські часописи, що виходять в Польщі, розтрубили були ще при кінці квітня ц. р., що на день 5 і 6 травня ц. р. приїде до Львова православний єпископ Сава, вікарний єпископ самого митрополита Діонісія, та відправить в навечеріє і сам день празника св. Юрія в незездиненій праславній церкві богослуження. Тій вістці, як неправдоподібній, ми не вірили, вважаючи її звичайною газетярською „качкою“. Тимчасом в означений день приїхав справді єпископ Сава в товаристві єпархіального „місіонера“ і протодіякона, відправив у православній церкві приписані богослуження та роздав різні духовні відзначення православним священикам, які „працюють“ на Лемківщині, а настоятеля львівської парохії підніс аж до гідности архимандрита.

Отсей заїзд православного єпископа з цілим штабом духовенства до Львова, центру української греко-католицької Церкви — це явна провокація релігійних і національних почувань населення тієї країни, центром якої являється Львів.

Щоби зрозуміти цей крайно провокаційний крок проводу православної Церкви в Польщі, треба би вийти у ті позакулісові ходи, які його спричинили.

Першим мотивом, це безперечно бажання навязати тісний контакт із Львовом, який — у звязку з ревними заходами заряду незездиненої православної Церкви в міродайних чинників оснувати православне єпископство в Галичині — повинен відограти немаловажну роль. Другою причиною — бажання піднести в очах горстки московської православної

еміграції, в хвості якої тупцюють і наші Наддніпрянці з УНР-івського центру, надшарпаний престиж польської православної Церкви, та піддержання фільмосковських настроїв серед найбільш здеморалізованої і найменш національно свідомої частини галицько-українського громадянства, а вкінці остання причина — показати всім силу й активність православної Церкви в Польщі. Дивіться — мовляв — усі, яка вона сильна! — поширює свої впливи в самому центрі української католицької Церкви.

Та яка ся Церква сильна, семи всі дуже добре знаємо. Вона загалом ніколи не була сильна — навіть у царській Росії ні. Вся її сила лежала не в її внутрішніх духо-моральних цінностях, а в тій повсякчасній піддержці й опіці, якою окуржала її державна влада.

Те саме діється й нині. Нинішня незєдинена православна Церква в Польщі, хоч і автокефальна, та зовсім несамостійна, залежна під кожним оглядом від польського міністерства віроісповідань й освіти. Вона безсила й анемічна, та йде все по лінії польської державної політики, навіть і тоді, коли ця політика протівна її власним інтересам. Крім цього православна Церква в Польщі і надалі залишилася у прикрій неволі московського шовіністичного націоналізму і тому вона є чужою вірним — Українцям і Білорусинам, — які заєдно мусять вести завзяту боротьбу за свої права у ній. Ся Церква і досі не зрослася органічно із своїми вірними, для яких вона і далі являється тільки мачухою, а не рідною матір'ю. Її вкінці розідають всілякі секти, так що релігійно-моральний стан її вірних напrawdę жалюгідний.

Аж дивно стає, коли подумаєш, що ся Церква, з такими внутрішніми вальорами, має лице йти між вірних греко-католицької Церкви, ось хочби на Лемківщину і вести там свою „місію“. Знаємо вправді, що її туди вислали не релігійні потреби, та що ціла її релігійна місія оберталася й обертається у чисто політичній площині. Аранжерам „лемківського православія“ не йшло ніколи і не йде про православіє, але про релігійне і національне розбиття найдалше на захід висуненої української етнографічної маси. Ми тільки не можемо сього зрозуміти, як могла Церква, котра чейже величає себе також Христовою, дати себе ужити до такої роботи! І так, при її помочі — замірене розбиття стало довершене, між синів одного народу кинено кістку незгоди, брата на брата піднято, загорілась завзята боротьба у спокійнім досі закутку Української Землі. А православна Церква в особах своїх єрархів і їх звеличників ликує — і діявольське діло вважає ділом Божим!

А те все робиться — як сказано — тоді, коли їй самій під ногами земля горить, коли воюючий атеїзм і всілякі протестантські секти роблять великі спустошення серед її вірних, коли сотки її храмів замкнені й запечатані, а в судах

приготовляються масові ревіндикаційні процеси, коли навіть серед тих, що ще остали вірними Церкві, панує загальне невдоволення з причини легковаження нею їхніх національних аспірацій, коли навіть — супроти грозячої безбожницької повені, що йде зі Сходу, з царства сатани, — красші представники польської римо-католицької Церкви закликають до утворення одностайного християнського фронту, що мав би здержати ту повінь.

Саме тоді московська православна Церква в Польщі, замість обернути всі свої сили на своє внутрішнє скріплення, висилає свої, і так слабкі й невистарчаючі, сили на боротьбу з українською греко-католицькою Церквою в Галичині, тою Церквою, яка нераз ставала в обороні і її прав. Згадати б тільки меморіал до Союзу Народів, внесений у свій час священником Тов. св. Ап. Павла в справі відібрання кількох соток православних храмів Божих, або голосне інтерв'ю Високопреосв. митроп. Шептицького в справі ревіндикації тих храмів з боку латинських єрархів, яке відбулося живим відгомном не тільки в Польщі, але й у цілій Європі. Відношення української католицької Церкви до Церкви православної було все націховане християнською любов'ю, повною толеранцією та бажанням, своїм поступованням створити таку атмосферу, яка найкраще довела би до взаємного порозуміння та здійснення Христового заповіту про „одно стадо і одного пастиря“ — за чим усі правдиві визнавці Христові тужать.

І за те все на області тієї Церкви московська православна Церква веде від кількох літ..... „місію“. Її „апостоли“ ширять між спокійним населенням ненависть, вдираються до греко-католицьких церков і безчестять їх святокрадськими руками, цькують у своїх часописах так проти гр.-кат. Церкви загалом, як і проти її єрархів, уряджують всілякі демонстраційні зїзди, а вкінці являється високий висланник найвисшого керманича тієї Церкви у Львові, щоби тут, — зложивши чолобитні візити львівському воєводі, старості, президентови міста, ба навіть корпусному командантові (так!) — зачати проводити в діло ту „місію“, яка від кількох літ ведеться на Лемківщині.

Єрархи московської православної Церкви в Польщі використовують важке політичне положення українського народу та дозволяють собі на всілякі герці, щоби глумитись над його релігійними і національними почуваннями! Ось добрі пастирі Христові!

Черговий провокаційний виступ московського православного єрарха, і то в центрі української католицької Церкви — викликав в серцях усього нашого духовенства найбільше обурення і як найрішучіший протест:

Від нашої Церкви, від нашого — вірного своїм цер-

ковним і національним традиціям — народу — руки геть! Не допустимо до затроювання московсько-схизматицькою їдю душі народу і не позволимо вносити між наших вірних національний і релігійний роздор! Наші вірні знайшли правду і повне духове заспокоєння у своїй рідній, католицькій Церкві! Свою місію працю і ревність нехай православні єрархи несуть у ті сторони, звідки вони сюди прийшли!

Доволі знущань і мук витерпіла наша Церква від московських царів і московських церковних єрархів!

Не провокуйте нас і не перетягайте струни нашої терпеливості! Бо в нас є ще настільки сили, що зможемо не тільки позбутися вас звідси, але й понести наші національно-релігійні ідеї поміж вашу паству, яка нас певно радісніше прийме, чим ми вас тут приймаємо.

Царські часи вже давно минули! Памятайте, що „хто сіє вітер, буде жати бурю!“

Редакція.

О. прот. П. Табінський

Сучасний церковний розкол та його причини

(Продовження статті „Одна віра“)

(Продовження)

Розкол ізза питання про четверте подружжя¹⁾. Ледви Византійська Церква заспокоїлася після боротьби, викликаной Фотієм, як потрясли нею нові розрухи й новий розрив з Апост. Престолом. Спричинив ті розрухи патріарх Николай Містик — один з визначніших учнів Фотія — своїм відмовним відношенням до четвертого подружжя Льва VI Мудрого. Останній не мав щастя в родиннім життю; повдовівши по раз третій, він зійшовся з Зоєю Карбопсивною, з якою одружився після того, як вона привела йому сина (Константина Порфирородного). Патріарх подивився на сей супружий звязок, як на знищення віри, зажадав від імператора розійтися з Зоєю й по його відмові заборонив йому доступ

¹⁾ За давніших часів Східня Церква ставлялася до другого й слідуючих супружих союзів, як до моральної немочі, яку належить лікувати покаянням; не благословляла їх, але й не уневажнювала, визнаючи їх за річ кращу, ніж розпуста (Неокесарійськ. собору подруж. правило 3; Василия Вел. прав. 4 і 50; Св. Никифора, патріарха Константиноп., прав. 8, 9, 69 і 149 — за нумерацією Пітри). Четверте подружжя категорично заборонено шойно законом Василия Мекедонянина (Prochiron IV, 25). Західня Церква також не похваляла таких подруж, але не забороняла їх і не карала за них покаянням, як це видно із свідоцтв Отців IV—V вв.: Амвросія Медіолянського (De vid., с. 11), Августина (De bono viduit., с. 12). Єроніма (Epist. ad Pammach.). Таким чином практика східня й західня в данім питанні розходилася вже віддавна, але за часів Василия Великого перша стояла ближче до другої, ніж у IX в., яку відстоював патр. Николай Містин.

до Церкви. Імператор удався до Апостольської Столиці, здобув признання законності свого подружжя, а неприхильного патріярха усунув з посади, вислав на заслання та замінив людиною інших поглядів — Евтимієм (907 р.). У наслідок цих подій Византійська Церква поділилася на дві ворожі партії — николаїтів, що стояли по боці першого патріярха, й евтиміян, прихильників другого. По смерті Льва Мудрого Николай повернув з заслання (912 р.) й разом зі своїми прихильниками урядив собор, на якому Евтимій був позбавлений сану, потерпів побої й наруги як „перелюбодійник“ (зайняв чужу катедру); його замкнули в монастирі, а його ім'я скреслили з диптихів. Оборонці четвертого шлюбу були відлучені від Церкви. До папи (Анастасія III) патріярх написав довшого листа, в котрім доводив справедливість свого погляду на четверте подружжя та критикував погляд Церкви Римської, домагався зміни останнього, осудження неправди, допущеної через узнання четвертого подружжя, та тих осіб, що брали участь в тім узнанню й ще знаходяться в живих¹). Не одержавши відповіді на свій лист, патріярх скреслив з диптихів ім'я папи. Подібною діяльністю витворив він не тільки розрив з Церквою Західною, але й поглибив розділення у своїй Церкві. Евтиміяни уникали зустрічі з ним, а прихильним йому єпископам і пресвитерам чинили різні обиди; по містах ворожнеча між духовенством доходила до того, що воно на спокусу вірних уряджувало між собою бійки²).

Патріярх глибоко страждав ізза церковного розділення, ним же викликаного, та вживав усіх способів, щоб досягти втихомирення. В тих стараннях знайшов собі діяльного співробітника в особі Романа Лакапена, — тестя й співправителя Константина Порфирородного. Патріярх і Роман скликали в 920 році собор, котрий у своїй постанові, званій „*τὸν δὲ ἐνώσεως*“ рішуче заборонив четверте подружжя, определив умови, під якими дозволяється третє подружжя, та точно визначив за нього епітимію³). Про четверте подружжя Льва Мудрого постанова не згадує. Це очевидно було уступкою патріярха, зробленою для евтиміян. І справді багато з них на тім соборі поєдналося з ним.

Патріярх і світський уряд розпочали енергійні старання над відновленням церковної єдності з Апостольською Сто-

¹) Nicolai, patr. Const., epistol 32. Migne, P. G. CXI, col. 195—219 (Mansi XVIII, col. 243—246).

²) Nicolai epist. 133, 126, 128, 34 (Migne, P. G., tom. CXI, p. 351—374, 345, 220).

³) Rhallis et Potlis, Syntagma canonum, tom. IV, p. 4; Mansi XVIII, col. 335—342. *Τὸν δὲ ἐνώσεως* завше містився в словянській Кормчій; однак, постанова 920 в Церкві російській була важною постільки, поскільки забороняла четверте подружжя; що до третього, то воно дозволялося на загальних умовах без усякого обмеження й наложення покути.

лицею. Це було необхідним для замирення з євтиміанами, котрі визнавали четверте подружжя за дозволене, не погоджувалися з соборною постановою й покликалися на церковний авторитет Риму. Починаючи від 921 року патріарх пише одне за одним послання до папи, виявляючи бажання відновити церковну єдність та виголошувати папське ім'я в диптихах і прохаючи прислати до нього до Константинополя легатів. Висилає одночасно свої листи також до визначніших достойників в Італії, своїх знайомих. Його старання піддержує також державна влада. Апостольська Столиця не спішилася з відповіддю. Бажання Константинополя сповнилося лише в 923 році: легати папи Івана X — Теофілякт і Кар — прибули до Візантійської столиці, поєднали з патріархом євтиміан і спільно з ним відправили Службу Божу ¹⁾). Соборна постанова 920 р. була ними затверджена, але умовно — з тим застереженням, що вона обов'язує тільки Церкву Східну і що Апостольській Столиці належить право робити в окремих випадках виїмки з неї. Це стверджується тим фактом, що до кінця X в. були в Візантії оборонці законності четвертого шлюбу, які покликалися на Апостольську Столицю ²⁾).

Церква Римська й Константинопольська знову зробилася однодушними і однозгідними, і скасовано розкол, що існував біля 11 років.

Початки сучасного розколу. Згідно з пануючим у науковій літературі поглядом, Церкви Грецька й Латинська розділилися за патріарха Константинопольського Михайла I Керуларія в 1054 році. Цей погляд, якщо може бути прийнятий, то лише в сенсі умовнім — у тім саме, що в зазначенім році церковне розділення виявилися в своїй найвищій і найгіршій формі: бо те, що тоді сталося, було завершенням і оформленням процесу, який почався понад 90 років раніш і відбув дві послідовні стадії.

Тлом, на якому виросло й розвивалося неприязне наставлення візантійців до Зверхників Церкви, були тісні взаємини останніх з західною монархією; тому початок греко-латинського церковного роздору треба датувати подією, яка нічого спільного з питанням Православ'я не мала — коронуванням папою Іваном XII Отона I на імператора Римської держави в 962 році ³⁾). Існування цієї монархії було для візантійців фактом у вищій степені неприємним, бо йшло в розріз з їх традиційним поглядом на себе, як правних наступників держави Константина й Теодосія Великих, а та-

¹⁾ Nicolai epistolae 53—56, 77 et 28. Migne, P. G., tom. CXI, col. 247—258, 279—282, 175—182.

²⁾ J. Hergenröther, Photius Patr. v. Const., III, s. 693.

³⁾ Тільки з огляду на панування в Константинополі імператорів — іконоборців візантійці вибачали папі Львови III та навіть виправдували коронування Карла V; тим більш, що монархія останнього була недовговічною.

кож з їх політично-економічними інтересами на Заході. Як впливало воно на уми керуючих у Византії чинників і які викликало в них почування, довідуємося зі справоздання еп. Луїтпранда про посольську місію, відбуту ним в 968 р., — отже через шість років по коронуванню Отона I. Луїтпранд прибув до Константинополя з дорученням уладити подружній союз німецького цісаревича (Отона II) з грецькою царівною Теофанією, сестрою Василя II і Константина VII, і мусів переконатися, як немило ставляться Греки до його імператора, до папи й взагалі до цілого Заходу. Отонові I відмовляли в титулі августа й визнавали за ним лише титул короля (*ρῆξ* — чех), вимагали від Германців очищення Італії й Риму та встановлення там влади східного імператора. Підчас побуту Луїтпранда в Константинополі туди прибуло посольство від папи Івана XIII з тією ж ціллю, що й Луїтпранд. Це дало византійцям нагоду виляти всі свої почування по відношенню до папи. Останній прислав до Никифора Фоки (963—969) листа, в якому називав його імператором Греків, а Отона I — Римлян. Це так розлютило византійських достойників, що вони посадили папських легатів до в'язниці до часу, поки їх долю вирішить імператор, до якого відіслали листа. Постановили були висікти їх лозами, обірвати їм волосся на голові й бороді, зашити в мішки та кинути в море, і коли не виказали їм такої пошани, то лише тому, що не хотіли мачати своїх рук кривлею якихось рабів. „Папа Римський — говорили в Византії Луїтпрандові — нашому святішому імператорові прислав листа відповідного й разом невідповідного: назвав його імператором Греків, а не Римлян, що без сумніву сталося з намови твого пана... Папа *omnium hominum stolidior*... Ніколи він так не написав би, колиб не намова твого царя. Найближчий час покаже, що обом буде зле, коли не придуть до розуму“. Щоб дошкулити папі, йому відповіли листом, писаним від імени куропалата срібними буквами й зі срібною печаткою, а не від імени імператора, золотими буквами та з печаткою золотою, як до цісаря Отона. Передати папі листа було доручено не його легатам, а Луїтпрандові, якому ще пояснили, що одержати листа від самого імператора й золотими буквами папа не гідний... Луїтпранд оповідає, що імператор Никифор на урочистім обіді, за яким були присутні вищі духовні й світські достойники Византії, завів мову про різні релігійні питання, але ця мова мала на цілі висміяння (*ludum haberet*) західнього християнства¹⁾. Про церковний розрив між Заходом і Сходом ніхто тоді не згадував, і Луїтпранд релігійну спільність між ним уявляв

¹⁾ Luitprandi Relatio de legatione Constantinopolitana (Migne, P. L., tom CXXXVI, 909—9387. Monumenta Germaniae historica, ed. Pertz, tom. V, p. 347—363).

собі як річ безперечну, що не потребує ніяких доказів. Але компліменти, якими в Візантії наділяли папу, способи поступовання з ним і погляди на західне християнство свідчать про брак духовної спільноти, про занепад живого почуття братської єдності, про відсутність солідарності. Формальне поєднання ще існувало, але морально-духовний розрив уже на ділі діяв, чого однак не завважували як латиняни, так і греки.

Противність візантійської політики германській виявляється в тім, що Константинопольський двір охоче піддержував ту римську партію (Кресценціїв), що ненавиділа германське панування в Римі та його вплив на заміщення Апостольської Столиці, а рівнож піддержував і антипап, виставлених цією партією проти германських кандидатів. Так Бонифатій VII, що за допомогою Кресценція заволодів у 974 р. Ватиканом, але незабаром був витиснений з Риму, знаходить собі притулок у Константинополі і живе тут до 984 р., виклятий папою Бенедиктом VII; потім повертає до Риму, усуває папу Івана XIV й кілька місяців держиться як папа (984—985). Подібним ставлеником Кресценція й Візантії був Іван Філагатос, єпископ Піяченський, родом з калябрійських Греків. Післаний до Константинополя в характері посла Отона III, він звернув на себе увагу Візантійського двора, і за його стараннями виставлений був Кресценцієм на єпископа Римського з іменем Івана XVI (997—998), як антипапа Григорія V (996—999); німецька партія жорсткою розправилася з ним, як тільки він попав у її руки.

Усі ці факти вказують на те, що хоч у Візантії не було думки про церковний розкол з Римською Церквою, але не було з нею солідарності на практиці, і папи-германські ставленики в очах греків були особами вельми немилими. Очевидно, з такими папами Візантія не порозумівалася й не рахувалася в таких випадках, в яких порозуміння являлось натуральним і навіть конечним, напр. у справі усунення патріярха Василя I Скамандра в 974 р., його наступника Антонія III Студита в 980 р., а особливо в справі регабілізації Фотія собором 995 чи 996 р.,¹⁾ Східня Церква вже тоді замкнулася в узькі границі свого обряду й виступає з характером Церкви національної, поняття: „православність“ і „католичність“ робляться в ній рівнорядними із поняттями: „грецький“ і „візантійський“. На теоретичну єдність її з Церквою Римською з відокремленням на прак-

¹⁾ У соборній постанові проголошено вічну пам'ять Фотієві, як патріярхові православному, а на все, сказане або написане проти патріярхів Ігнатія й Фотія, — анатема. Цю постанову внесли до Синодика, виголошуваного в Неділю Православ'я, та долучили до соборної постанови 920 року. Mansi XVIII, col. 339—342. J. Hergenröther III, s. 725—727; M. Jugie, *Theologia dogmatica* I, p. 265—6; О. Успенський, Синодикъ въ недѣлю Православ'я, Одесса, 1893, 9—10.

тиці вказує один з тодішніх церковних достойників Заходу — Арнульф, єпископ Авреліанський, у своїй промові, виголошеній у 991 р., „По занепаді імперії — казав він — місто це (Рим) утратило Церкву Олександрійську, загубило Антіохійську й сама Європа — про Африку й Азію мовчимо — вже відлучилася (*discedit*). Тож Церква Константинопольська вимкнула (*se subduxit*), осередки Іспанії присудив його не визнають. Навіть Рим мало що не відлучився сам від себе (*a seipsa discedit*), не даючи порад ані собі, ані іншим¹⁾. Отже Константинопольська Церква не вважалася за відлучену, вона лише перестала порозуміватися й рахуватися з Столицею Апостольською (*se subduxit*). Але традиція ще діє. Кожний новий папа посилає до Східних Церков повідомлення про свою інтронізацію, і його ім'я, як зверхника Церкви, в патріярших катедральних церквах вписувалося в диптихи й виголошувалося за богослуженням. Про це свідчать документи близькі до даної доби, а зокрема патріярх Антіохійський Петро III, який чув від старших людей про виголошування в Церкві Антіохійській імені папи Івана XVIII (1003—1009), а в 1009 р. сам бачив це ім'я в диптихах Великої Церкви Константинопольської²⁾. Але почавши з папи Сергія IV (1009—1012) — наступника папи Івана XVIII імен Римських Єпископів у диптихи більш не вносили.

Друга ступінь церковного розколу. Політичні обставини на початку XI віку, здавалось, сприяли тому, щоб Церква Византійська знаходилася в добрих взаєминах з Римською. Тоді саме дім Отонів вигас, Німеччина знаходилася в політичній розбиттю, в Римі панував (1003—1012) Кресценцій, що спільно з Византією виступав завжди проти німецької партії. Його ставленик папа Сергій IV, обнявши Апостольську Столицю, зараз же поспішив повідомити Константинопольського патріярха теж Сергія II (999—1019) про своє обрання й навіязати церковні звязки. Але один вираз, ужитий ним в інтронізаційній грамоті (*ἡ συντακτικὴ ἐπιστολὴ*), відіграв ролю іскри, що спричинила страшний пожар; а саме: подаючи визнання своєї віри, папа в мові про Св. Духа вжив формулу *filioque*. Патріярх Сергій II походив з роду Фотієвого й був вихований у поглядах свого знаменитого кривняка. Він зараз же звернув увагу папи на цей вираз, як на новину, і між Византією й Римом розпачався в цій справі обмін думок, який привів до выяснення, що в Римській Церкві *filioque* зовсім не являється новиною, бо внесене було до її символу ще папою Христофором (903—904).

Патріярх вимагав зректися цього виразу і коли папа відмовився, скреслив з диптихів імена всіх пап, починаючи

¹⁾ Monumenta Germ. hist., ed. Pertz, t. III, p. 660; M. Jugie, l. c.

²⁾ Petri Antiocheni epistola ad Michaëlem Caerularium, Migne, P. G. t. CXX, col. 800.

від Христофора та перервав усякі звязки з Апостольською Столицею. Патріярха Константинопольського солідарно піддержали й інші патріярхи. Формальний розрив між двома половинами християнського світу таким чином стався. Падєє він на перші часи папи Сергія IV і на середину патріяршества Сергія II, — на 1010 рік.

Літературні пам'ятки. І. Про цю надзвичайно важку в історії Церкви подію, про її внутрішні розміри та погляди на неї грецького православного суспільства інформують літературні твори, написані в Византії сучасними їй, але незаними по імені особами. Перший з них повстав, якщо не за життя папи Сергія IV, то принаймні його наступника Бенедикта VIII (1012—1024). Містить він вигадану історію відпадення Римської Церкви від Грецької й дає відповідь на питання: „як і яким чином відлучено від нас латинян, позбавлено першенства та скреслено з диптихів?“¹⁾ Очевидно, вчинений патріярхом Сергієм II розкол викликав у суспільстві здивування, яке треба було розвіяти, вияснити, яким чином ціла низка пап, вписаних у диптихи як православні, опинилися неправославними... Згідно з оповіданням цього твору, відпадення латинян веде свій початок після VII вселен. собору. Коли папа Лев III покликав до Риму для своєї оборони короля Карла, то в оточенню цього прибули єретики, що держалися науки Арієвої й Аполінарієвої. Почали вони вчити про походження Духа Св. „і від Сина“, про відправлення Служби Божої на безкваснім хлібі та про інші новини, противні церковному переданню. Спочатку папи боролися з ложною їх наукою. Сам папа Лев звернувся до патріярха Єрусалимського Томи з проханням прислати до нього вчених мужів, здібних вияснити римлянам їх блуди. Патріярх сповнив це прохання, але висланого ним Михайла Синкела з трьома учнями задержали по дорозі в Константинополі іконоборці. Для охорони православної віри від єретиків папа Лев казав вивісити в Римській Церкві дві таблиці з символом віри без filioque, знайдені ним у ризниці. Його наступник папа Бенедикт наказав виголошувати за Службою Божою символ віри в грецькій мові, написаний літерами римськими; він же застеріг східних патріярхів, щоб по його смерті не приймали до церковної єдності послідуючих пап,

¹⁾ Грецький текст під назвою: „Πῶς καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἡμῶν οἱ λατῖνοι καὶ ἐβέβηθησαν τῶν πρωτεύων καὶ τῶν διπτύχων“, на підставі рукописів XIII—XV вв., разом з двома його рецензіями видав J. Hergenröther, Monumenta graeca, 154—181. Старовиний словянський переклад, що носить заголовок: „Сказаніє въкратцѣ како и коєго ради дѣла отлучишася от нас Латини и извержени быша от первѣнства своего и от книгъ поимѣнныхъ идеже пишуться православнии патріярси“. На підставі рукописів XIV—XV в. видав Андрій Попов, Историко-литературный обзоръ древне-русскихъ полемиическихъ сочиненій противъ латинян, Москва 1875, стор. 138—144.

якщо наперед не дістануть від них правдивого визнання віри. Всі папи були православними до Формоза. Обраний на папу, цей — подібно до своїх попередників — післав східним патріярхам своє визнання віри без *filioque*, але скрито держався науки ложної, занесеної до Риму Франками. Подібно поводитися всі його наступники аж до папи Христофора (903—904). Далі оповідання містить нескладне місце, яке читається так:

Χριστόφορος δὲ μετ' αὐτοὺς γινόμενος πάπας Ῥώμης καὶ παρα Σεργίου τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινπόλει πατριαρχούντος καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαιτομένου (τῷ Χριστοφόρῳ), πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χρίστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐξεβλήθη (J. Hergenröther, Monumenta, p. 160—161).

„Христофорже по сихъ папа римскый бывъ... и сергіемъ патріархомъ Константина града о православномъ знаменіи истезанъ бывъ како глаголетъ вѣрую въ единого Бога и пръвый съ христофоръ исповѣда и яви глаголе, яко святыи Духъ отъ Отца и отъ Сина исходитъ. сего ради сергіемъ патріархомъ константина града и прочіими патріарси изврженъ бысть“ (А. Поповъ, стор. 142—143).

Історична наука датує цей твір другою половиною XI в.¹⁾ і — треба признатися—забраковала його, як матеріал лихої історичної якості та для висвітлення церковних взаємин за патріярха Сергія II й папи Сергія IV не послуговується його посвідкою. Це не тільки тому, що патріярх Сергій II виставляється в ньому як сучасник папи Христофора, тоді, як обидва ці достойники відділені один від одного протягом часу в цілих 100 років. Сміємо висловити друге потвердження: цей твір, разом з вигадками, змальовує історичну дійсність, а саме: в оповіданні про патріярха Сергія II, лише треба його правильно відчитати. Слідуючі дані вказують на те, що зазначене, не зовсім складне, оповідання улягло пізнішій зміні від переписчиків: 1) тих виразів, що вказують на сучасність напр. Сергія II папі Христофорові (тоді і τῷ Χριστοφόρῳ) в усіх рукописах словянського тексту нема, як рівнож нема і в найранішій рецензії твору, про яку мова буде нижче; 2) твердження, що: πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χρίστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ... λέγων ἀνεφάνη — „виявилось, що оцей папа Христофор в своєму визнанні уперше псчав казати“ і т. д., ясно вказує на те, що після нього й до часів патр. Сергія були ще інші папи, які говорили подібно, значить, по думці автора обидва ці достойники не були сучасниками; 3) не виставляються вони за таких і в творі, що носить назву „Повѣсть о латынѣхъ“²⁾.

¹⁾ J. Hergenröther III, 847.

²⁾ Позна назва: „Повѣсть о латынѣхъ когда отлучилися отъ“

Ця „Повість“ існує лише в словянським перекладі, зробленим з грецького оригіналу до 1261 року¹); кінчається оповіданням про історичні події, характерні для політичного положення Візантії на передодні першого хрестового походу, які вказують на спільну акцію „шолудивого“ Боняка та турецького султана-пірата Чахи²); значить грецький її оригінал написано між 1091—1095 роками. В першій своїй половині уявляє собою редакцію оповідання про відпадення Римської Церкви, — редакцію дуже близьку до оригіналу, лише поширену додатками.

За допомогою зазначених даних, первісний текст розгаданого твору можемо відновити в його найбільш важнім місці в слідуючій формі:

„Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν [Φορμόσον] Βονιφάτωρ, Στέφανος ἰ. τ. δ., Λέων, Χριστοφόρος, οὗτοι διάδοχοι τῆς τοῦ Φορμόσου τοιαύτης, ξένης διαδοχῆς ἐγένοντο.

Σεργίου δὲ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχούντος τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαιτουμένου, πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνειφάνη“ і т. д.

„Після нього (Формоза) Бонифатій, Стефан і т. д., Лев, Христофор. Ці були наступниками отої чужої науки Формозової.

Колиж Сергій, патріарх Константинопольський, почав розвідуватися про визнання св. символа, то виявилось, що оцей папа Христофор в своєму визнанню уперше почав казати, що всесвятий Дух походить від Отця й від Сина“ і т. д.

Очевидно, що папа Христофор і патріарх Сергій II поставлені поруч не з огляду на одночасність свого життя, а лише задля ідейного звязку: „неправославність“ першого була викрита стараннями другого.

Коли написано цей твір? Відповідь на поставлене питання дають слідуючі факти. І. В початковій його редакції не було завваги про викляття латинян Михайлом Керуларієм, якою заувагою кінчається нинішній його текст³). Бо вона не обнята заголовком оповідання, який говорить лише про позбавлення латинян першєнства й скреслення з диптихів; як рівнож про викляття латинян нема мови в словянській „Повѣсти“ та в одній з грецьких редакцій⁴). Стаття налічує після Христофора „до нині“ 24 предстоятелів Риму,

грекъ и святія божія церкве. П како изобрѣтоша себѣ ересе еже опрѣсночнаа слоужити и хулу яже на духа святаго“. Видано цю „Повѣсть“ А. Поповим, *op. cit.*, стор. 176—188.

¹) А. Павловъ, Критическіе опыты по исторіи греко-русской полемики противъ латинамъ. Спб 1878, стор. 74—75 і 79.

²) Про цю акцію див.: В. Василевскій, Візантія и печенѣги (Журналъ Министерства нар. просвѣщенія 1878, декабрь).

³) J. Hergénröther, Monumenta, p. 162—163.

⁴) А. Поповъ, стор. 183—184; J. Hergénröther, Monumenta, p. 180—181.

однотимних з Христофором¹⁾. Коли числити всіх пап, що носили це ім'я після Христофора, то 24 являється Іван XVII (1003 — був менше ніж півроку); колиж з їх числа виключити Бенедикта VII й Івана XIV, яких не визнавали в Константинополі, бо там піддержували Бонифатія VI, то 24 папою буде Сергій IV (1009—1012). Ці дані вказують, що наш пам'ятник повстав до патр. Михайла Керулярія й, як не за часів папи Сергія IV, то скоро після нього.

Для історії сучасного церковного розколу він має величезне значіння. З нього довідуємось про акцію патр. Сергія II; які головніші провини Греки закидали тоді Латинцям і як вияснявали їх початки. На його підставі можемо також прийняти, що вживання в Римі символу віри з додатком *filioque* веде свій початок від папи Христофора (903—904). Твір цей, у тій своїй частині, де йде мова про акцію патр. Сергія II, треба признати за історичний.

II. Як патріарх Сергій II звернув увагу на вживання в Римі *filioque* в символі віри, про це оповідає другий пам'ятник, який виказує факти церковного розділення між Греками й Латинцями, починаючи від імператора Граціана. Дійшов до нас у трох редакціях, з котрих найстарша²⁾ закінчується слідуєчими словами: „За патріарха Сергія, сучасного Болгаробойцеві (імпер. Василій II), стався розкол через те, що тодішній папа, званий також Сергієм, у своїй інтронізаційній грамоті вніс додаток до символу. Цей розкол продовжується й до нині“.

Ось чому патр. Константинопольський розпочав зношення з Апостольською Столицею в справі *filioque*. В згоді з посвідченням даного пам'ятника стоїть заввага в Псевдо-Фотієвім трактаті про Св. Духа, внесеним Євтимієм Зигабеюм († 1118) в його знамениту Паноплію: „І до побожного патр. Константиноп. Сергія римські єпископи на початку свого первосвященства посилаючи до всіх патріярших столиць інтронізаційні грамоти про свою віру, символ наводили без змін“³⁾.

Автор статті про церковні розділення виявляє своє вельми неприхильне наставлення до особливостей латинських, вказаних у канонах Трульського собору, дивиться на них, як

¹⁾ Після числа 24 в грецькій тексті слідує речення: „*καὶ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι πλείονες* — і після них ще більше інших“ (пап). Це очевидний додаток, зроблений пізнішим переписчиком. Наведених слів нема в одній грецькій рукописі та в усіх слов'янських.

²⁾ Носить назву: „*Ποσάνκις οἱ Ῥωμαῖοι ἀπερρίσθησαν, καὶ ἐπὶ καιρῶν, καὶ διὰ ποίας ὑποθέσεως*“. — Скільки разів відділювалися Римляни, за яких часів і з яких причин. Цей твір — досі цілкомовито не виданий — міститься в Мюнхенській рукописі XV в. н. 256 р. J. Hergenröther III, s. 872—875.

³⁾ Photii Liber de Spir. S. mystagogia, ed J. Hengenröther, p. 117 Migne, P. G., Cl., ed. 395.

на блуди й „*охи єдхатарбунта*“ — не малозначні“. Не подобається йому, що на VII вселенським соборі при відновленню канонічної єдності з Римлянами після іконоборського розколу не згадали про ці блуди, тоді як належало наперед їх розглянути й ріжниць усунути. Рівнож і по VII всел. соборі до Фотія, як і за Фотія, коли відбулося його поєднання з папою Іваном, архієреї повинні були спочатку виправити „римські блуди“ й відтак поєднатися з єпископом Риму.

Ця стаття безперечно написана до 1054 року, бо про події того року нічого не згадує, й напевне скоро після смерті Болгаробойця, бо ще до 1054 р. була перероблена якимсь византійським письменником та видана під іменем Фотія¹⁾. Автор нової редакції не був міцним в історії: він не тільки не доповнив свого оригіналу новими фактами, а вніс до нього блуд, посилаючись на свідоцтво Теодорита замість Теодора Чтеця, як було в його оригіналі. Зате він був особою з іншим церковним наставленням: говорячи напр. про Акакія, наділив його титулом єретика; до імени папи Григорія I додав прізвисько: Великий. Повторюючи погляд свого оригіналу на „римські блуди“, він крично ставиться до церковного розділення за патр. Сергія та до його причин, про які він непевний. Та обставина, що заввагою про зазначене розділення його редакція й кінчається, дає підставу гадати, що він писав раніш 1054 року.

Псевдо-Фотієва стаття, в свою чергу, була перероблена хартофіляксом Никитою Нікейцем, який її значно поширив, додав до неї заввагу про Михайла Керулярія й назвав своїм іменем²⁾. Що Никита Нікеєць зраджував Псевдо-Фотієву статтю, це видно: а) з того, що він також називає патр. Акакія єретиком і б) особливо з його оповідання про розкол за патр. Сергія: висловлені з його приводу міркування являються відповіддю на Псевдо-Фотієві сумніви. Латинські церковні особливості він вважає за блуди, але не визнає їх шкідливими й гідними докорів, бо єпископи довгий час обходили їх мовчанкою.

З іменем протосінкела й хартофілякса Никити Нікейця відомі кілька коротеньких трактатів про безквасний хліб, написаних в 1051—1054 рр. Правдоподібно, цьому ж Никиті належить і зазначена редакція Псевдо-Фотієвої статті³⁾.

III. Ще один памятник написано в звязку з церковним

¹⁾ Надрукував її А. Павлов серед додатків до своєї названої книжки, стор. 132—134; про неї ж див. ще в J. Hergenröther'a III, c. 872—875.

²⁾ Статтю Никити Нікейця видав Mai, Nova Patrum bibliotheca, t. VI, p. 446 і звідси перевидав Migne, P. G., t. CXX, p. 713.

³⁾ J. Hergenröther III, 802 і 869 приписує її хартофіляксові Никиті, що призначений був на митрополита Нікейського й жив у першій половині XII в. Але невідомо, чи той Никита був Нікейцем і письменником.

розривом патріярха Сергія II з Апостольською Столицею: це анонімна стаття (лише в декотрих рукописах носить несправедливо ім'я патріярха Фотія) „Περὶ τῶν Φράγγων καὶ τῶν λοιπῶν λατίνων“ — Про Франків і інших латинян¹⁾. Вияснює вона, що всі (західні народи, за виїмком калабрів православних і аламанів — поган) разом з папою віддавна — *πρὸ πολλῶν χρόνων* — знаходиться поза Католицькою Церквою й далекі від євангельських, апостольських й отецьких передань, тому що держаться протизаконних і дикунських звичаїв“; далі виказує в 28 точках найгірші з останніх, ставлячи на першій місці: *filioque*, безквасний хліб, участь єпископів у війнах, піст у суботу і т. д.

Це дуже важкий в історії грецької полеміки твір: з нього ми довідуємося, які обвинувачення ставили Греки Латинянам на початку церковного розриву; переважно з нього черпали свої відомости про латинські відступства або послуговувалися ним Михайло Керуларій, архієп. болгарський Теофілякт, автор званої нам „Повѣсти о латынѣхъ“ та ін.

Вчені відносять цей твір до другої половини XI в.²⁾, але напевне він повстав значно раніше, — скоро після розколу 1010 року. Це доводять слідуючі спостереження; I. Стаття не згадує про відлучення латинян та їх викляття, лише не визнає їх за членів Католицької Церкви. II. Нею, як джерелом, користувався в 1054 р. патр. Михайло Керуларій. III. Твердження її про аламанів, як цілковитих поган по вірі й звичаях вказує на часи раніші від половини XI в. IV. Рівнож більш початкам XI в. відповідає й стан західньої церковної культури, змальований статтею, особливо в точках: 7—9, 11, 13с, 18, 19, 21 і 24. Автор брав сучасну йому латинську практику, а не писав церковну археологію, і в його задання не входило змальовувати звичаї, що вже віджили. Керуючись тою ж цілю, Михайло Керуларій одні його дані опустив, інші зрадагував, відповідно до фактичного стану життя. V. Стаття „про Франків“, як і дві попередні, з многих латинських особливостей на першій місці ставлять *filioque* й безквасний хліб: це вказує на те, що всі вони відносяться до одного й того часу, з різних поглядів виправдуючи церковний розрив з Римом і Західною Церквою.

Пропаганду його закроїли в Византії широко й безоглядно.

(Продовження буде).

¹⁾ Докладний і науковий її огляд J. Hergenröther III, 172—224. Грецький її текст з латинським перекладом XII віку видав також J. Hergenröther, Monumenta graeca, ч. 62—71, а словянський переклад по тексті Коричих XIII в. — А. Поповъ, *op. cit.*, стор. 38—69.

²⁾ J. Hergenröther III, 224. — L. Brehier, *Le schisme orientale du XI siècle*, Paris, 1899, р. III—IV, 161 і M. Jougla I, р. 283, не подаючи підстав, датують його часами Михайла Керуларія.

Др. Василь Лев

Записи на старих книгах

Майже кожному інтелігентови, а то й грамотному селянинові доводиться мати в руках і переглядати старі церковні книги, або давніші чи новіші рукописи, що звичайно відносяться до ділянки церковної культури. Нас манить оглянути стару церковну книгу чи рукопис, що пригадують нам минувшину, отвирають не одну, хоч на погляд незаметну сторінку давньої української культури. Обємиста книга великого формату, оправлена переважно в деревляні дощечки, поволічені шкірою з написами або витисками, чи багряним плюшем або адамашком, з золотими або мосяжними клямрами-защіпками, із грубим у середині папером, з гарним, великим друком, мистецькими ініціалами, заставками й візерунками, показують, як виглядала книжня культура давніх часів у період рукописання та в ранній добі друкарської штуки.

Нас чарує напис старої книги. Та мимо того як дуже нищаться ці книги в церковних крилосах під руками дяків, паламарів і ріжних піддячих. Вони не лиш не шанують цінної пам'ятки давньої культури, але памяти щедрих предків, що збірно або поодинокі фундували дану книгу власним коштом. А нинішні люди нищать ті книги й зтирають руками нотатки, які свідчать про жертводавців. Таким саме нотаткам хочу присвятити дещо уваги. Вони розповсюднені найбільше в XVI—XVIII ст.

Звичайно на лицевих сторінках перших карт стародруку чи рукопису книги, на долішньому маргінесі, в однім тільки рядку знаходяться дуже вимовні записки. Вони подають назву книги, її приналежність до якоїсь місцевости, час, ціну й інтенцію купна та фундатора, а вкінці ще й закляття на тих, що хотілиб кудиінде перенести цю книгу.— З огляду на зміст записки можна поділити й уложити в групи, починаючи від найстарших.

На знанім рукописнім перекладі Апостольських Діяній та Посланій з польської „Радивилівської Біблії“, званім „Крехівським Апостолом“¹⁾, є нотатка в долі на перших листках, виконана гарним скорописом: „**Сия книга вториѣ**

¹⁾ гл. *Еп. Йосиф Боцян*: Крехівський Апостол. Український переклад цілого Апостола й Апокаліпси з XVI ст. (Тимчасова вістка) Стара Україна, Ч. 6. 1925.

Василь Лев: „Apostol Krechowski“ Prace Filologiczne, t. XV. за рік 1929.

Проф. Іван Огієнко: Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол. Варшава 1930.

святого евангелиста Луки дѣи albo справи апостоль-
скиѣ | приналежит служити монастыреви креховско-
му вѣчне и непорушовне—котория не має быти от-
далена вѣчными часы | от обители св. креховской¹.
Цю нотатку записав монах, тому вона коротка, ляконічна)
Не записано навіть, хто переложив, чи написав цей рукопис.

Подібна коротка записка є на рукописній збірці Ст.
Теслевцьового з XVIII ст. (збір казань, поучень, житій свя-
тих)²: **Во имя Отца и Сина и Святого Духа Амѣн. Си**
сѣборникъ Теслевцьового попа Стефана. А кто би
ей мав отдалити от тои церкви, буде проклят, ана-
еема³).

Дещо схожу коротку нотатку находимо на „Апостолі“,
друкованім у Києві в 1630. р. (в типографії Спирідона Со-
боля), що находиться в с. Яжів старий пов. Яворів. Запи-
сана вона рукою монаха, невиразним рукописним почерком:
Року божего лѣме [1645]⁴ сия книга рекомая | Апо-
стол Манастиря | чернілявского святои Троици | в лѣ-
ску належачая | ктобы ей мѣл взяти | и отдалити не
хай же той | будет взят с царства | небеснаго во тму
кромѣшнюю | на вѣки вѣчный Амѣн⁵). Коротка запи-
ска різниться від попередньої на рукописі головню важким
закляттям тих, що важилися б забрати звідси цю книгу.
Ці короткі нотатки робили переважно монахи, тому не зга-
дують майже нічого про себе.

Друга група записок подібна до першої, різниться
тільки тим, що жертводавцем є світська особа, нпр. на
книзі з друкарні Михайла Сльозки у Львові з 1664. р. з. н.
Тріодіон, що находиться у згаданім Яжові ст., є напис не-
зугарним півустановом: **Сию кнѣгу рекомую триод |**
постную купилъ рабъ Божии | Павелъ Сакунъ из женою
своею | Мариею в старом яжевъ | до храму преподоб-
ной матере Паракевия. а хто бы ей мѣлъ | отдалити от
ей(!) церькве | судъ буду мѣти предъ | нелицемѣр-

¹) Простопадні чертки серед письма зазначають окремі стрінки.

²) Тепер находиться цей рукопис у збірці І. Франка, ч. 61, в біб-
ліотеці Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. — Пор. також: Карпато-
руське письменство XVII—XVIII вв., написав Др. Іван Франко Львів 1900.
стор. 44—55.

³) Ізза браку кирилиці — зложено відповідні тексти гражданкою.
Редакція.

⁴) Пояснення автора статті в ломаних дужках.

⁵) В іншому місці цього рукопису є ще й така нотатка: **Сия книга**
рекомая | Софронія Сенкевичъ | Манастиру чернилавского за-
лицена | —Софроній Сенкевич | Игумен чернилавский. Бачимо що
той ігумен, який саме поробив ці нотатки, уживав в місці кириличного
и латинського у. На ще іншому місці є записка по польськи: 1795
roku. Tegoż roku Klasztorzek zwany Lasek OO. Bazyłjanow skasowano. Ві-
домий факт, заповіданий едиктом цесаря Йосифа II. Нині на місці мона-
стиря є невеличка церковця, де раз у рік відбувається відпуст.

ним судиею | р. б. ~~х~~х^и місяця юля д | . — Бачимо, що і духовний і світський жертводавці дбали про те, щоби куплена ними книга оставала в тій самій місцевості.

Одначе третя група записок багато обширніша та більше змістова й інтересна. Тут передовсім підчернена побожність світських жертводавців. Книгу жертвують в ім'я Боже й на хвалу Божу. Ось кілька прикладів:

„Діянія Апостольські“, Львів 1666, типографія Ставропігії, в церкві Люблинця старого, пов. Чесанів:

Изволенієм Отца и с поспѣшенієм Сина ! и совершенієм святого Духа | купил сїю книгу зовемую Апостоль | Рабъ Божій Іоанъ Левковичъ | з братомъ своимъ Тимоѳеемъ и | со женами своими | за свое телесное здравие и за отпущение | грѣховъ своихъ до села Люблинця | старого и дали за сїю книгу | золотыхъ III и грошей к | и придали за (!) сїю книгу зовемую | Апостоль ко церкви святого и пресвѣтлаго | Преображенія Господа Бога нашего | Ісуса Христа: и придали ю часи | вѣчными ку той святой церкви | до села Люблинця старого Року | Божія ~~х~~х^и: місяця Мая [затерто!] | а кто мѣлъ сїю книгу отдалити [от ст.]¹⁾ церкви ста[ролюблинецкой] | будемо суду мѣти предъ лице[мъ] Господнымъ | во страшный день втораго пришествія | которому нехай будетъ | честь и хвала во троици единому Богу | во безконечная віки аминь.

Евангелія, Львів 1644 (находиться в бібліотечі Н. Т. Ш. у Львові, ч. 15555).

Во имя Отца и Сина и святого Духа [и] единородной и нераздѣлимой [Троицы] | аз раб Божий на имя мафеи моикловский | из жоною своею Агафіею ведлуг ремесла | ковал А по отцу Іоанович по прозвиську | кукорѣчкович спорадою брата своего р. [б] | Іваха по прозвиську Кугута от Ботца (!) Господу Богу | втроици единому и Пречистой Матери Божей | и всѣмъ святымъ за отпущеніе грѣховъ своихъ | за отца и матки и всѣхъ | родичовъ своихъ и за долголѣтнее | мешканіе справы своей власной | сїю книгу купити рекомую на имя, евангеліе на престолное до церкви Божей | Ярославской заложенной храма на имя | на имя (помилково повторено!) святого Спаса и при бытности | священника Ярославского Ігнатія | и при немъ будучого іоана за що повинни | Господа Бога просити завше не тилко они | Але и по них будучий а не повиненъ нѣхто | от тоей церкви Божей отлучити

¹⁾ В ломаних скобках подається реконструований текст, який затерто на книгах.

вѣчными | часы надана (?!). А хто бы [мѣл] | еи або хотѣл далей инде отдати | albo продати буди проклять анафема | и буду з ним мѣти спытои на втором | пристю Господнем кды придет судити живыхъ | и умершихъ Надана змоиклоским(?) | року божого 4хмг | мца марта дня 4 поста | Семко (затерто) Арфевич хорошовский | родич рохмановский.

ОКТОИХЪ, Львів 1686. — в церкві Яжева старого пов. Яворів.

Изволенѣмъ отца и поспѣшеніемъ Сина | и совершеніемъ святаго и животворящаго Духа | купиль сію книгу рекомую октоихъ | Рабъ божій младенець Іоан нагаевичъ | за отпущеніе грѣховъ своих и Родителей своих и всѣхъ кривныхъ своих от вѣки умерших | и придалъ оную до Церкви храму | Преподобной Параскеви в селѣ | Старим Іажов! в повѣтѣ Львовскомъ (!) и староствѣ яворовскомъ в маестности | І. К. М. (священниковъ отца Іоанна Іахмановича | а кто би сію книгу мѣлъ отдалити от тои Церкви и храму духовній или чтець | Проклят буди Анаѣема и со инѣми Проклятыми | за которую далъ золотих тридцят | полскои монети року Божія 4хчг | мѣсяца Августа дня 44: Богу нашему слава: Аминь:

З таких, дещо довших записів можна довідатися цікавих річей, в першу чергу про жертводавців та причину їхньої жертвенности, а далше про історію купна книжки та взагалі про матеріяльні й культурні відносини часу. Жертводавці це люди різних станів: священник, дяк, війт, хлібороб чи робітник (рідко пан-магнат, бо він звичайно робив більші жертви). До церкви в Курниках біля Яворова купила на престольну Євангелію (львівський друк 1680): **раба божия марія шолтиска курницкая**, а записку написав: **рукою своею власною Григорий якимович синъ якими шолтиса курницкаго**. Він то разом зі своїм батьком ходив до Львова за цією книгою.

Жертвенність побожного жіноцтва зазначена ще й на іншому друку, п. н. **Огородокъ Пресвятой Богородици Антона Радивилівського** (нині в бібліотеці НТШ). Читаємо там записку: **Іа Марія ковалиха купила сію книгу на Імя огородец Пресвятия Богородици которую вѣчными часи ліегую [до церкви] св. Николая Іерархи з вѣрной своей праць...** а тих, що хотілиби взяти з тієї церкви книгу, віддає під суд св. Миколи, як у середньовічних легендах про чуда цього святого Богоугодника.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ (Львів 1738), книга церкви в Зіболках, жовківського повіту **єст купленна стараніемъ и коштомъ власнымъ побожнаго Θεодора Крався (Кравця!)**

и жены его Евдокїи обивателей дзѣболецкїхъ — за 87 зол.

Того самого року і дня (1792, 30 октоврія) ся церква дістала ще другу книгу: **Ірмологіонъ** (Львів 1757) коштом: **славетныхъ и побожныхъ Демитрія Шудлѣн-скага другаго Θεодора кравця** юже купили за **золотихъ пол SI.** — Може й амбітні жертводавці хотіли перевисшати себе в побожності й жертвенності. В усякому разі такі жертводавці не жаліли гроша на боговгодне діло, для осягнення вічної щасливости своєї, або рідні та за добре доживоття. Свій учинок уважали за щось дуже важне, коли заклинали тих, що мали би забрати книгу з даної місцевости та обіцяли з ними розправитися на страшно-му суді.

Не лише про жертвенність та інтенцію побожних людей говорять нам такі записи, але й подають дещо з історії деяких місцевостей, чи про долю книги, яка нині мимо закладття знаходиться в якійсь бібліотеці, або в іншій місцевости.

Приглядаючися записам, маємо нагоду переконатися, хто був під тогочасну хвилю письменний, а також про те, як виглядало те письмо, почерк. фарба та й головню те, що переважно писали таки живою народньою мовою, а не книжною.

Не чужий нам і стиль тодішнього книгописання.

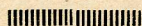
Така манера роблення записок фундатором тривала сливе до кінця XVIII ст. Де дальше, тим менше жертвенности. А хоч вона й не устає, то жертводавці не вміють уже присвятити стільки часу, щоб написати довгу „літанію“ про таке то а таке діло. Були ще одначе прихильники записування про приналежність книги до місцевости, хоч не на собою пожертвованій книзі. Саме таким чоловіком був у XVIII ст. деканальний візитатор о. Шадурський. На чотирох книгах у згаданих Зіболках занотував він ті самі замітки: **Сїе Евангелїе есть церкви зѣболецкои святыхъ безсребренникъ Козми и Дамїяна.** ns. Szadurski. Подібне речення є на **Лейтургіяріоні** (Львів 1691) що знаходиться в бібліотеці НТШ у Львові, ч. 1556: **Сей служебникъ есть церкви Соколѣвской Собора Пресвятыя Богородици.** n. Szadurski. (пов. Камінка Струм.). Ще й інший чоловік записав на **Літургіконі**, що був колись у цеперівській церкві (Жовківщина): *Ten Służebnik Ma Zostawac Wiecznemi Czaszy Przy Cerkwi Rokitniańskiej, ktorego Pod czas wizyty Generalney Podpisuie dnia 24 Augusta Roku 1726 Stefan Litwinko. E. RWSR. V. G u Official D. B. mp.*

Традиція записування відбилася легким відгомоном подекуди ще в XIX ст.

На **„Богогласнику“** (Львів 1886), що знаходиться в Яжові старім пов. Яворів, після титулової вклеєно картку

з таким друком: „Фундаторомъ сей книги єсть Грынько Бучко въ Старымъ Яжевъ“. Під тим дописав тодішний дяк: „даровалъ до Церкви Препод. Матери Параскевіи 1889“. Побожний жертводавець пригадав собі традицію та казав видрукувати нотатку на окремій карті. В тій самій церкві на „Акафістнику“ (Львів 1893) на першій титуловій картці записано: „Тоту книжку купивъ въ Львові Симеонъ Цѣпивко въ роки(!) 1895. Мѣсяця носѣмврія“. (Це тодішній дяк).

Побіч таких записів, можна ще найти в давніх книгах різні нотатки, переважно історичного змісту. Знайдуться там також і преріжні молитви, заклинання та практичні поради. Бачимо отже, що й таких дрібних записок не можна поминути мовчанкою. Із них говорять до нас предки і прохають, щоб ми шанували їхню пам'ять і жертвенність та берегли пам'ятки старої культури. А виратувати ці пам'ятки від загибелі має обов'язок в першу чергу духовенство, що стрічається з ними разураз.

о. Др. Г. Костельник

Становище й походження людини на основі теорії прозябання¹⁾.

ВСТУП

1. Наші дві проблеми

На основі свого здиференційованого досвіду і без сумніву також під проводом інстинкту загал людей має таке переконання, що людина це висше сотворіння, ніж звірята, та що людину ділить від звірят непростима прогалина. Найсильніший вираз цьому загально людському переконанню дає св. Письмо і то саме в найстаршій своїй частині, кажучи, що Бог сотворив людину на „свій образ і подобу“ (Бит. 1, 26-27), та наводячи слова Бога-Творця, висказані до перших людей: „розмножуйтеся і наповнюйте землю та робіть її собі підданою; і володійте над морськими рибами і над усякою твариною, що рухається на землі“ (Бит. 1, 28). З тих слів ясно, що загально людське переконання про становище людини на світі вяжеться

¹⁾ Такий заголовок має найновіший, обемистий твір о. Г. Костельника над яким він працював кілька років. Покищо готовий до друку тільки I том „Становище людини на світі“. Ми в „Ниві“ випечатаємо тільки „Вступ“, де в загальних нарисах подана критика дарвінізму й теорія прозябання. О. Костельник получе еволюцію зі сотворенням, відбирає дарвіністам оружжя, яким вони воювали проти сотворення й то само оружжя звертає проти теорії Дарвіна. Редакція

з думкою про сотворення людини: людину міг тільки Бог сотворити, а не могла вона повстати ніяким „природним“ способом.

Цей логічний зв'язок взагалі обов'язуючий. Якщо хочемо заналізувати становище людини на світі, то необхідно мусимо дати відповідь також на квестію про походження людини. Ці дві проблеми, коли їм глибше приглядаємося, просто одна в одну переливається.

Ми спершу займемося становищем людини на світі, а то тому, бо це лекша проблема, для її вирішення маємо більше даних і лекше приступних. Вона й послужить нам як підбудова при розгляданню квестії про походження людини.

Але саме тому, що квестія про походження людини тяжша, мусимо тут на вступі більше про неї сказати — зважаючи на вимоги духа нашого часу, який, у наслідок поширення теорії еволюції, саме під тим кутом оцінює становище людини на світі.

2. Характеристика квестії про повстання органічних родів

1. Квестія про походження людини це тільки одно звено в загальній квестії про походження органічних родів. Отже це samozрозуміле, що ми, маючи розглянути квестію про походження людини, миситимемо розглядати також загальну квестію про повстання органічних родів.

Карло Дарвін, ідучи за одним з англійських філософів, на початку своєї славної книжки „Повстання родів через природний добір“ (1859 р.) називає оцю проблему „найбільшою тайною поміж усіми тайнами“¹⁾. І вповні оправдано. Це вічна проблема в людському роді й така основна, що вона заразом релігійна, філософична й природнича.

Що вона релігійна, про це свідчить св. Письмо, яке говорить про неї на самому початку. Що вона філософична, про це мабуть найвиразніше свідчить наука Платона про „вічні ідеї“: органічні роди є втіленням вічних ідей (відбитком вічних ідей у матерії). А що вона природнича, це в наших часах загально вважають за samozрозуміле.

2. Власне це є нещасним упередженням наших часів (зачислюємо тут передовсім XIX в.), начеб квестія про повстання органічних родів, чи зокрема квестія про походження людини належала тільки до природників. Так нпр. проф. Hermann Klaatsch наприкінці своєї книжки „Повстання

¹⁾ Die Entstehung der Arten durch natürliche Zuchtwahl von Charles Darwin. Aus dem Englischen übersetzt von David Haek. Видання „Reclam“ Стр. 24.

і розвій людського роду“ пише: „Проблеми, якими ми займалися, мають чисто природничий характер і не мають нічого спільного з філософією та релігією. Гостре річеве розмеження між наукою й релігією це безумовна вимога для вдатного розвою одної й другої, а штучне їх змішання є або знаком неясности, або нерічевих замірів¹⁾).

Якби то цей бистрий ум і многі інші природники наших часів не мали того упередження, то ми з цілою певністю були би ближше до справжньої розв'язки наших, таких важних проблем!

Давні матеріялісти могли собі уявляти, що життя є вислідом незвичайно складної будови, „машини організму“, а потім у організмі являється життя, як вислід тої складної будови (так кожда справжня, людська машина наперед мусить бути збудована, а щойно потім може працювати). Та по відкриттю клітин і простудіюванню, як із зародкової клітини твориться повний організм, стало понад усякий сумнівно, що складна будова організму є вислідом, витвором життєвого принципу, який криється в організмі, а не навиворіт.

Отже всякі органічні родові форми (як дуб, риба, мала, людина) є витвором їхнього життєвого принципу — їхньої „душі“. А з того приводу в квестію про повстання органічних родів вплутані квестії про душу, про свідомість, розум, волю, совість, моральний зміст і т. ін. — значить чисто філософічні й релігійні квестії.

Klaatsch зовсім несправедливо оцінив характер наших проблем, начеб вони були тільки природничі. В дійсности й природники наших часів філософують, не вдовольняючись ствердженням нагих фактів, але ставлять гіпотези й теорії, навіть дуже далекосяглі, щоб усі відкриті факти звести в логічну цілість. Тільки що філософування природників звичайно дуже обмежене, одностороннє. Найважливіші філософічні й релігійні квестії для природників начеб не існували; вони їх просто перескакують, ігнорують, або чимнебудь збуваються їх, бо в достаточній мірі не мають виробленого розуміння для них, і за всяку ціну все хочуть пояснити механістично; притім природники густо часто знаходяться в положенню, наче та муха на вікні, що хоче через прозору шибу видістатися на двір: є рішуча охота піти визначеним напрямом — а нема змоги, бо реальний світ становить непоборну перешкоду.

3. Вже старозавітний мудрець зрозумів, що „всі речі повні дива, й не може їх людина висловити“ (Прип. Сол.

¹⁾ Prof. Dr. Herman Klaatsch: Entstehung und Entwicklung des Menschengeschlechtes. Випечатане у Weltall und Menschheit, herausgegeben von Hans Kraemer. Т. II. Цит. місце на стор. 338.

1,8). Тільки людські твори можемо зрозуміти наскрізь, а твори природи такі глибокі й багаті змістом, що людський ум ніяк не може їх вичерпати до дна. Той сам старозавітний мудрець каже, що „людина не доходить ані кінця, ані початку того, що Бог творить“ (Прип. Сол. 3, 11). Появлення й навіть самі чинники бувають у природі просто неймовірні. З правила кожду проблему люди спершу уявляють собі простішою, ніж вона є в дійсності. І то без різниці, чи це люди сякого, чи такого світогляду. Не потребуємо наводити інших прикладів, наша проблема про походження органічних родів є одним з найкрасших таких прикладів. Аж смішно стає, коли думки старинних матеріялістів про повстання організмів порівнюємо до нині відомих нам біологічних фактів і законів; тай теорія еволюції К. Дарвіна щораз більше заломлювалася під тягарем нововідкритих фактів та правильних зіставлень природних явищ. А також погляди теїстів (тих, що приймають Бога й сотворення) щораз треба визволяти від примітивізму, бо стає ясно, що сотворення не відбулося так „просто“, як спершу люди уявляли собі.

Це помилки задля самого предмету — тому, що він надто складний. Але також суб'єктивні чинники не є тут без впливу. В іншому помилялися матеріялісти, а в іншому теїсти. Якби матеріялісти мали також розум теїстів, а теїсти також розум матеріялістів, то одні й другі були би ближше до правди.

Людський розум це „духове око“, що з правила буває засліплене своїм власним світлом — так, що бачить тільки те своє світло, а нічого іншого. Це виглядає на абсурд, та воно дійсно так. Світло нашого небесного сонця так засліплює наші очі, що ми в день не бачимо зірок на небі. Щоб у день побачити зірки на небі, треба „день сполучити з ніччю“ — треба зійти до якоїсь глибокої ями й з неї дивитись на небо.

Розвинення й наставлення розуму в різних людей бувають різні. І саме ці розвинення й наставлення розуму творять спеціальне світло для розуму — творять перспективу, в якій даний розум є „видючий“, а в іншій, чужій перспективі він „сліпий“.

Навіть такі дрібні різниці, які заходять між психологічно вишколеними льогіками, й математично вишколеними льогіками, є приводом, що одні інакше дивляться на ту саму річ і інакше оцінюють її, як другі. Льогіки з психологічної школи твердять, що математика так відноситься до льогіки, як species до genus.

А льогіки з математичної школи твердять, що математика так відноситься до льогіки, як зріла людина до свого молодечого віку. Математики внесли в льогіку свою кон-

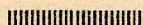
струкцію ума — ума, що легко й геніяльно орудує поняттями, оскільки їх розуміє й виражає на взір математичних формул; зате він менше чуткий, або й зовсім нечуткий на субтельніші психологічно-логічні варіанти й нюанси понять. У математиці привикли математики орудувати поняттями наче бездушними елементами, з котрими можна робити всякі математичні комбінації. А цієї своєї духовної вдачі математики не позбуваються ані в логіці. І саме тому в найновіших часах при своїй науці про множини (*Mengenlehre*) логіки з математичної школи видвинули „парадокси“, яких не вміють вдоволяючо розв'язати, а в дійсності це не є ніякі парадокси, тільки звичайні собі (хоч дуже субтельні) парадокси, які психологічна логіка дуже легко й абсолютно певно розв'язує¹⁾.

Отже не диво, що між природниками, філософами й теологами заходять величезні різниці в поглядах на проблему повстання органічних родів, а зокрема на проблему повстання людини. Природники, якщо хочуть бути об'єктивні, мусять признати, що це не тільки їх проблема, але й проблема філософів та теологів, та що філософи й теологи також люди з розумом і „щось бачуть“, чого не ялось ігнорувати.

Очевидна річ, що найкраща, найближча до правди буде така розв'язка kwestії про повстання людини, яка зведе в логічну єдність і становище природників і становище філософів та теологів.

Власне за таку вважаємо ми нашу „теорію прозбаня“. Ми зберемо всі критичні природничі факти й всі філософські та теологічні рації, що відносяться до нашої проблеми, та зведемо їх у логічну єдність без усякого натягання.

(Продовження буде).

Серед наших у Франції.

Дивним видається неодноразово для тих, що матимуть нагоду читати ось-сих кілька скупих звісток про українське церковне життя у Франції.

Ситуація тут надзвичайно складна. По всіх кінцях французької території розсіяні українські громади, а кожна з них відчуває велику потребу свого священика. Мимо переважаючої більшості громадян Українців-православних, то питання, чиїм висланником мавби бути духовник Українців у Франції, не було ніколи предметом спорів, бо кожному ясно, що тільки післанці Митрополита

¹⁾ Гляди про це мою розвідку: *Ordo logicus*, Львів 1931, на стор. 26—42.

Андрея можуть задовольнити їх духові потреби. Мали вони колись духовника, о. Павла Гречишкіна, то однак існував комітет, у склад якого входили навіть Українці-православні, який поставив собі за ціль створення парохії та забезпечення буття священникови Україно-католикови. Від Великодня 1933 р. група У.Н.Р. тішиться послугами о. Бриндзана, що підпадає юрисдикції прав.митроп. Діонісія. Згаданий священник має свій осідок у Парижі, а звідси виїжджає по черзі у кожному громаду поза Парижем.

Однак се Українців зовсім не задовольє. Видно се з того, що вони воліли запросити до себе священника Україно-католика аж з Бельгії, чим приймати послуги свого власного пароха. Певно, що не все і всюди існує група людей, що хоче чогось, чого сама не вміє висловити, так теж і тут є одиниці, невдоволені з усього, що є, — а хотілиби саме того, чого немає і не буде.

Роля духовника Франції дещо інша, чим роля пароха на українських землях. Щоби тішитися успіхами своєї праці, треба, дослівно, виректиса самого себе. Не сміє думати про якісь особисті користи; про почеси з боку тих, над якими працює; про признання йому його заслуг. Всі прикраси мусить нести без тіни невдоволення. Памятати мусить все про те, що боротьба з противником можлива лише тоді, коли в мене чисті пальці і вид незаплямлений невдалою минувиною. Мусить зрєктиса яких-небудь партійних переконань, а одним бути: священником Українцем. Ще не все. Конечною умовиною для священника, щоби був молодий, повний сил, але з дипломом, твердої життєвої школи. Отсе згрубша умовини, які ставити українське громадянство кожному духовникови, що мавби сіяти на їх нивах слово Боже.

Знав я вже з попереднього досвіду про те все, тому невимовний страх мене обняв, коли дістав я запросини до Homécourt-у на неділю 30. липня 1933 р. Добитись туди не так легко, як тепер писати, хоч і се досить мозольне. Поза паспортними труднощами, яких дуже часто не вдається побороти, особливож для горожан Польщі, маєтсья повно перешкод характеру чисто льокального. Здавалось, що знаючи мову німецьку і французьку, можна щонайменше пів кулі земної, як не цілу переїхати. Показалось одначе, що з тими двома мовами навіть у Франції не можна у всіх частинах порозумітись. Ся несподіванка заскочила мене в місті Thiomville.

Питаю за автобусом до Homécourt, а кождий розкладає руками, начеб перший раз в життю почув французьку чи німецьку мову. По цілогодиннім ходженню відшукую на рєшті потрібний автобус. Але і тут мене не розуміють. Самі між собою говорять жаргоном, що нагадує щось з німецького і французького. Пробую і я тої мови. Вияснюю, що

я чужинець і жаліюсь, що у Франції немає чоловіка, який би зі мною розмовився по французьки. „То якої ви нації?“ запитує мене кондуктор по французьки. „Українець“ — кажу йому. „Зі Львова чи з Києва?“ — паде питання чисто по українськи. І починає зі мною розмову, але вже по українськи.

Був він підчас війни на Україні, де навчився мови, а тепер дуже часто возить Українців, з якими розмовляє по українськи, щоби не забути.

Дає мені про місцеві українські робітничі кольонії досить добрі інформації. Після півгодинної їзди ми в Номескур-і.

Розміщуюсь у хаті інжиніра П. Заворицького. Його заходами зібрався хор під проводом одного студента Укр. з Nancy, і завтра саме той хор має співати св. Літургію. Був я вечером на пробі хору. Співали в більшості православні, і то люди освічені, бувалі, старшини Української Армії. Тепер працюють як прості робітники у метальоргінім заводі. Мешкають, де кому вигідно. Богато з них мешкає в „Робітничій Бурсі“, де мають свою читальню і каплицю, яку відповідно до потреб перемінюють на театр.

Харчуються теж у тій бурсі — або, як кому вигідно. Бурсою завідують сестри милосердя. Особливою опікою тішаться Українці з боку сестри ігумені, котра кожного з них знає поіменно і по фамілії і знає, що кождий з них читає, куди ходить, а навіть — як думає.

А вже дійсно батьківською опікою окружає їх місцевий парох о. Warin. Він сам є спів-акціонарем заводу і де може, Українцям помагає.

В неділю, 30. липня о год. 10-й св. Літургія. В даних умовах випала вона як найторжественніше. Були люди до сповіди, опісля причащались. Проповідь переносу на кінець Служби Божої, бо є в церкві багато Французів, які не мають найменшої приємности висиджувати цілу годину і вслухуватись у незрозумілу для них мову. А при кінці Служби Божої можуть вони спокійно покинути церкву, бачивши в цілости величавий український обряд.

В церкві лишилась лише українська громада. Всіх можна начислити біля сотки голов. Кождий з них так і вглютає в себе кожде слівце священика. Вони спрагнені. Цілі десятки літ не бачили свого священика. На Сл. Божій присутний і один з укр. генералів. Після Служби Божої одержав я від нього листовно а опісля і особисто, подяку за душевну потіху в днях неволі, яку я дав йому своєю проповідю.

— Правдиву козацьку душу побачив я аж після Служби Божої на хрестинах в одного Галичанина. Як довго ще

бачили епітрахиль на священникови, заховували повну, відповідаючи хвилі повагу. Колиж епітрахиль був вже в валізі, розкрилась козацька душа. Навіть новоохрещений мусить заглянути „сивусі-медузі“ в очі.

Начались візити. Перше відвідав я о. пароха. Здивований, але відразу в сто процентах був вдоволений з того, що православні Українці були на Службі Божій, а навіть співали. Се вдоволення о. пароха вчисляли опісля всі Українці як один з великих здобутків. Працедавці, як „великі католики“ (так їх названо), пересвідчилися нарешті, що з Українцями легше можна порадити, чим з іншими національностями.

З того видно було, яку велику роль може сповнити священник у Франції між нашими робітниками.

Він бувби посередником між державними властями і робітниками; він бувби посередником між працедавцями та робітниками; він бувби тим мірилом опінії, на якій кождому робітникови залежить, бо вона говорить про здобуття його в данім заводі.

Рідко коли робітники такі веселі, як сьогодні. Після вечірні і панахиди з проповідю перейшли всі до великої салі, де ждали на нас застелені білими скатертями столи, заставлені ріжною їдою, а в певних відступах розміщені флякони з квітами. Сама сестра ігуменя ходить поміж столи та розпоряджає. Ще ніколи Українці в Нотескурт-і не бачили її такою привітною для них. Се подвоює їх і так веселу вдачу.

Вечеря, на якій понад 60 осіб; тоасти в честь Митрополита Андрея та всего його духовенства; співи та гри на бандурі і знов промови, — а кінець-кінців побажання одних-другим всего найкращого і кождий йде „у свояси“, до свого діла.

Лишився я ще на два дні, в яких служив Службу Божу при участі деяких вільних від праці Українців і Сестер Милосердя. За тих два дні відвідав поодинокі українські родини, щоби пізнати їх родинне життя на чужині. Багато писати б, на те треба окрему студію присвятити, на що я не можу собі дозволити.

У второк виїжджаю до громади Knutange - Nilvange, куди заздалегідь мене запросили у відвідини неменше чисельної громади, чим Гомикурська.

Нільванж, що є другим що до чисельности гніздом української еміграції в північній Франції, приліпився амфітеатрально до гори, якої хребет ще й тепер своїми окопами та виривами гарматніх стрілен є свідком боротьби двох сумежних народів за ось-ту, нічим не принадну назверх оселю. Повикушувані боки гори червоніють своєю залізною рудою наче рани тих, що життям своїм її добули. Хоч давно

вже гармати серенаду грати перестали, гора ся, як ніч — так день і вічно, якби у спогадах страшних недавно-минулого, бурмоче, гуде, здригається. Нутро її сверлюють немилосерно, розбивають, щоби за кілька годин зі жил її вилити ще могутніший інструмент на її загибель. З другого боку від сходу мов кертиці риються у ній глибоко люди, що вічно зітхають до правди, але, як наперекір своїм зітханням, будують сильний, повний таємниць вал, щоби захистити себе від порухунків у день розправи.

Крутими та карколомними сходами, полученими зі собою вуличками виведено мене в частину містечка, що своїми червоними в один ряд, попід гору розісланими домиками, нагадує живо шнурок коралів, що обвився довкола зівялої шиї старенької бабусі. А посередині того намиста вилискується в промінях сонця хрест, що лиш своєю широкою стопою свідчить про те, що не висить він на шовковому шнурочку, а спирається на гострому дасі храму. Ся вулиця занята чужинцями. Помішались тут різні державні і недержавні народности Європи. І Українці найшли собі ось-тут притулок, окружені зі всіх боків своїми національними ворогами. Недовго прийшлося мені розпитувати, хто ті останні, бо моральні науки, якими засипала мати-сусідка піднесенням голосом свою дитину, так живо пригадали мені одно зі славних передмість Львова.

Українці завжди і всюди остануть Українцями. І на чужині поміж тими єствами, наскрізь змеханізованими, без душі, — вони найдуть кілька черток, щоб підкреслити свою ніжну, повну сентименту душу. В тих червоних, зовсім чужих нам мурах, находимо куток, звідки чимось рідним, своїм, українським дише. Чи се той цвітник малесенький перед вікнами? — чи може тих кілька рушників вишиваних, що до тебе говорять рідною мовою? Не вмію сказати, в чому се „українське“ заключається, а одначе щось там є таке, що відріжнює сю хату від цілого її оточення.

Заїхав до родини Панасюків, і почуваюся, як у себе дома. Се одинока хата в Нільванжі, де збираються наші громадяни, так приватно, як й урядово та кожної пори дня. Догідна стація для місіонарів.

Кілька годин по приїзді вибрався я з візитою до місцевого французького пароха. Не застав його самого дома, є тільки о. сотрудник. Сподіваючися згоди о. пароха, позволяє мені відправити другого дня рано Службу Божу у парохіяльний церкві. Але ніяк не міг укрити свого перестрашу, коли я заявив, що я Українець і що служитиму в своєму обряді. Він перший раз в життю стрівся з явищем, щоб Українець (після його все одно що „russe“) міг бути католиком, ще й до того зі своїм питомим обрядом. Недовірливо зачав він розглядати мої документи, аж, впевнившись в прав-

дивости целєбрету, виставленого „Congr. Orient.“, згодився на мою Службу, з тою тільки умовою, що він сам буде мені асистувати.

Біля год. 5-ої заходжу до укр. читальні, де ждуть вже на мене наші робітники зі своїми жінками та дітьми. Вітаю їх і з лиць блідих мужів та сліз жінок вичитую тугу за Рідним Краєм, за Україною. Та вже вершка досягло зворушення, коли почали пригадувати собі церковні пісні, щоби завтра заспівати в часі Служби Божої. Кожному перед залитими сльозами очами зарисувались старенькі церковці, з почорнілим від віків закопченими свічками іконостасом і рідні, близькі серцю кожного, легкі мов хвилі Дністра чи Дніпра звуки мольб, що линууть там за іконостас і вдираються у кивот, там, де „укрита безмежна Любов“.

Лиш діти їх, ті зглядались на своїх батьків, бо перший раз в життю чули з їх уст ті пісні. Вони по рідньому й молитись не вміють. Немає кому їх того навчати. Батьки вічно в копальнях, а матері самі рідко коли находять хвилину зітхнути до Господа.

У школі їх вчать, та не в їх мові, а чужій. О, як церкви їм треба, священика Українця! Тільки деякі діти вміють по українськи читати, а решта, хтож їх навчить? Праці там треба немалої, з великим накладом енергії, зі самопосвятою, бо то нарід бідний та ще й такий, що легко підпадає під різні чужинецькі, ворожі Церкві впливи.

2. серпня о год. 8 й рано сходяться наші робітники до парох. церкви. Ріжниці тут немає, всі, як один, хто лиш носить ім'я „Українець“, спішить у церкву, щоби принести мольби щирі за Вітчину. Церква своєю архитектурою нагадує не одну нашу церкву, тому кожний чується як у себе дома. Половина лавок середньої нави заповнена нашими людьми.

Вже при мойому вході в церкву стрінув мене сотруди́ник, що потім слідив з великою цікавістю за кожним моїм рухом підчас Служби Божої. Був захоплений багатим східним обрядом і його льогікою, відносно богослужебного тексту, який він слідив у французькому перекладі, що я йому дав перед Службою Божою. Шкода, -- каже, -- тільки, що не міг розуміти проповіді в цілости, бо зрозумів лише кілька слів, які звучать подібно як французьки і змістом певне те саме означають. Але з лиць вірних міг вичитати зміст цілої проповіді.

Після Сл. Б. згуртувались всі, зовсім по українському звичаю, біля церкви, а поміж ними згаданий о. сотруди́ник та вже й знайомости заводить з незнайомими до сьогодні козаками. З добрим гуртом людей, бо інші, що ближше церкви мешкають, порозходились по домах, серед різних балачок, перейшов я аж до свого пристановища, де вже

під самим порогом дому попрощав бідняг аж до п'ятої години пополудня.

О год. 5-й попол. відправив Молебен з наукою, а потім сповідав. Всі Українці-католики висповідались.

Другого дня рано о год. 8-й Служба Божа, на якій вже асистує і о. парох з нормальною хлопчаю школою, пояснюючи дітям голосно кожду частину Служби Божої. До св. Причастя, крім Українців приступило ще кілька Французів, яких легко пізнати по їх поведінці.

о. Парох познакомився зі мною після Служби Божої в захристії і просив до себе на снідання разом зі студ. К., що служив мені до Служби Божої.

„То обряд рутенський, — в якому ви служите?“ — були перші слова о. пароха, звернені до мене за сніданням.

Се його історична назва — кажу, — якої ще й сьогодні вживає Апост. Столиця. Звичайно називають нас греко-католиками. Одначе, найправильніша назва се „Україно-католики“ і... ряд виводів на своє твердження. Про Україну о. парох не одно знає, але всеж таки вона для нього чимсь невиразним, неповним, без границь і без певно означеного місця розселення. — Одним словом більше подібна на край казковий, країна екзотична.

Зійшла розмова на теперішнє України, на голод і знущання окупантів. Того всего слухає, як байки, як фантазії, і тому не прикладає до цього найменшої ваги. Щойно, коли показав я йому листа нашого Єпископату до катол. світу в справі голоду на Україні, зжахнувся, бо чогось подібного ніколи він не бачив. „А чомуж, — каже, — світ мовчить на те? Невжеж можна байдуже дивитись на голодову смерть мільйонів та канібалізм в Європі? Зрештою, хтож має про те все інформувати світ? От скільки Українців в моїй парохії, а я до сьогодні нікого з них не знав, не бачив їх у своїй церкві, а то й мало чував про них колинебудь. Їх діти ходять до протестантської школи, а їх батьки до російської-схизматичської церкви учащують і там всі тайни приймають. Бували й такі, що хрестили дітей у мене, але записували їх у метрику Поляками, мимо того, що батько та мати признавалися Українцями. Треба з вашого боку якось тому лихови зарадити“.

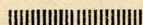
Оповідав мені ще багато-багато про робітників різних національностей в його парохії, одначе ніхто з них не обходив його церкви так здалека, як се роблять Українці. Всі робітники мають духовну опіку, крім одних Українців. Немає нашого священика у Франції тому, здається, що нашої еміграції лише понад п'ятдесят тисяч душ, з чого половина Українців-католиків. І то не тільки в Нільванжі і Кнютанжі наші люди такі нещасні, але всюди, се всіх українських громадах в Голяндії та в Англії. Чомуж се так? Варто над цим застановитись!

Прощає мене о. парох, при чому просить, якщо другий раз доведеться мені бути в його парохії, то його хата все для мене отверта і можу користати з гостинности його дому, доки не опушу меж його парохії. Ще просить, щоби Українці не скривались перед його очима, а покищо, хай приїде п. П., щоб можна щось більше довідатися про стан укр. організацій в Нільванжі.

Зполудня о год. 6-й молебєн і наука духовна, а після того прийняття, яке громада устроїла, маючи в замірі за столом побалакати зі мною про те, що кожного з них найбільше болить. Як у Homécourt-і більшість в громаді се давні старшини української армії, інжиніри чи студенти, одним словом, мозок української еміграції в Лютарингії, так тут переважаюча більшість люди прості, що забрили сюди, шукаючи хліба насущного. Попали вони в незнаний їм світ, котрий з бігом часу не то що не розяснюється їм, а навпаки, остає такою для них плутаниною, що вони серед сліз безрадно руки опускають. В стані такої безрадности віддаються вони першому, що зявиться вказати їм дорогу, не зважаючи на те, хто він такий. Таким чином багато наших людей на манівцях, а немає кому їх з того лиха випровадити.

Вже в металюргічному заводі гудок звістив північну зміну, коли останніх відпроваджував я до брами, потішаючи їх у спільній нашій недолі. В п'ятницю рано відїжджаю у князівство Люксембург.

о. Роман Хомин

Вісти з Тов. св. Андрея

Сим разом трохи полеміки з моїми, зрештою добрими друзями, о. Михайлом Бобовником і о. Миколою Галянтом. Перший помістив у „Ниві“ за березень ц. р. статтю п. з. „*Рефлексії по Заг. Зборах Тов. св. Андрія*“, а другий статтю в квітневім числі, п. з. „*Власна Допомога*“. Оба подали багато думок, які відносяться до діяльности Тов. св. Андрея. Перший критикує сьогорічні Загальні Збори, що були недбало підготовані та переладовані рефератами, другий має чогось жаль до проведу Тов. св. Андрея, що взялось не за своє діло та відібрало хліб „Власній Допомозі“, бо лише „Вл. Допомога“ „може зарадити нашій недорадности“. При тій нагоді дісталось і стрийському духовенству, мовляв, пощо воно пхається у несвоє діло та „віднаходить Америку“, даючи почин до оснування Тов. св. Андрея.

Критика потрібна й конечно, бож вона справляє похибки в діяльності, намічує нові дороги і ніхто розумний за слова правди не повинен гніватися. Але критика одностороння дезорієнтує людей, знеохочує до праці і тому недо-

цільна. Обом оо. не відмовляю доброї волі та охоти прислужитися Товариству св. Андрея, та чи прислужились вони своїми замітками, — дуже сумніваюся.

Закидує о. Бобовник проводови Товариства св. Андрея, що Загальні Збори були замало розрекламовані і тому було мало учасників. Передовсім треба сконстатувати, що на останніх Зборах було 93 учасників, отже поважне число, як на нинішній час матеріальної нужди нашого духовенства. Ми всі три, себто оба автори статей і я памятаємо ще давніші ліпші часи і я сміло тверджу, що нинішній *найбогатший священик на найліпшій парохії бідніший як колишній найбідніший священик на найбіднішій парохії*. Як нині їхати на збори, платити дорогого залізницю (а нині залізниця дуже дорога) коли на хліб, сіль, нафту не стає.

Є в мене під рукою одна книжка протоколів Загальних Зборів давнього нашого Тов. св. Павла і що там читаю? Що число учасників багатьох Загальних Зборів або переходило або не переходило сотки душ, а треба знати, що Товариство св. Павла об'єднувало перед війною духовенство *всіх трьох дієцезій*, а тепер ми обмежені до одної тільки єпархії.

„Мало реклями“ — пише о. Бобовник, — а я думаю, що неслухно, бо я вважаю всі мої „Вісти з Тов. св. Андрея“, поміщувані так часто в „Ниви“, як рекляму для Товариства, і дійсно вони свою службу об'єднання цілого духовенства добре сповняють, бо нині можу поділитись з усіма членами тою відрадною вісткою, що ще два деканати, а саме золочівський і перемишлянський приступили до організації, так що поза св. Андреем осталися всего три деканати: лопатинський, новосільський і зарваницький і Товариство начислює вже нині понад 800 членів.

Пише о. Бобовник, що по зборах не було точного звіту зі зборів і дискусійних статей на тему зборів. Так зле не було. Адже в ч. 2. „Ниви“ за лютий була поміщена редакційна стаття: „По Загальних Зборах“ (ст. 41—43), та був поданий точний звіт із Загальних Зборів о. Осипа Годунька (ст. 73-76). А дискусійною статтею була стаття о. Бобовника, а також о. Гаялянта. Чогож більше хотіти?

Дальший закид о. Бобовника, що на Зборах було 4. реферати, і тим Управа „*лиху прислугу зробила Товариству*“ (ст. 101). — Добре то кажуть, що „*nemo iudex in causa sua*“. Яж гадав враз з дирекцією Товариства, що ми не знати як гарно зложили програму Зборів, коли дали аж чотири актуальні доповіді найліпших наших референтів, що члени Товариства ще й „спасибі“ скажуть, що варта було їхати на Збори, послухати оо. Костельника, Осташевського, Гайдукевича, Савицького, аж тут зимна вода, туш на голову: „вседонічого!“ бо через реферати „на внески і на важніші справи не стало часу“. Послухаємо о. Бобовника на другий

раз і дамо лише один якийсь організаційний реферат, щоби на внески і важніші справи було доволі часу. Шкода однак що о. Бобовник спішився та не був при точці внесків і запитів, бо був би бачив, що учасники не були „умово і фізично втомлені“, а внески сипались як з рога обильности.

В другій часті своєї статті починає о. Бобовник оповідати містєрії про засідання Надзірної Ради. Одно засідання заповіджене на невідповідний час, на друге не дістав запрошення, а на третім мав реферувати про каси, неповідомлений про те заздалегідь. Яке відношення мають всі ті скарги до заголовку статті „Рефлексії по Заг. Зборах“, напавду не знаю, хіба лише на се, щоб сіяти недовіря до Товариства, тимбільше, що вслід за тим починає о. Бобовник говорити про дилетантське і нефахове ведення позичкової каси. „Користь булаб багато більша, якщоб свящ. каса була ведена правильно й фахово“... І в чім та нефаховість після о. Бобовника? В тім що:

„мусілиб відпасти всякі просьби о позичку, всякі заподання причин, на що позичка потрібна, а відтак всі опінії й запоруки оо. деканів, що всеж таки є понижаючою річю для духовенства, а в багатьох випадках ненависною, підчас коли при кооперативнім веденню каси, кожний кредитово здібний член, мавби беззастережне право взяти позичку, коли тільки виставить заяву, що годиться на стягання йому з платні раті $\frac{1}{10}$, отже без огляду на ціль, опінію, чи запоруку оо. деканів“.

І щож я на це скажу? Спосіб, пропонований о. Бобовником, відповідний для справдішного, дійсного банку, а не для братської каси, якою є Товариство св. Ап. Андрея. Разить о. Бобовника, що священники подають при просьбі ціль позички, але на мою думку є воно добре, бо нпр. один з отців співбратів просив о позичку на їзду до Єрусалиму, і йому слушно відмовлено, бо подорож така, хоч дуже в своїй цілі гарна й хосенна, але не за позичені гроші, тимбільше, що тих грошей мало, й вони потрібні на заспокоєння багато пекучіших потреб. Така статистика, на що хто потребує грошей, вкаже дирекції Товариства, де лежить причина скрути і в якому напрямі повести поміч духовенству. Восьмим хочби для прикладу статистику останнього року. Вона каже нам, що найбільше вимагає помочі оплата за діти в школах, отже Товариство повинно свою діяльність спрямувати до закладання дешевих бурс для священичих дітей (що саме має на меті замірена будова „Священичого Дому“ у Львові). Коли статистика викаже нпр., що духовенство потребує грошей на виїзд до Черча, Трускавця, Моршина, Щавниці, Криниць, Жегестова, буде це вказівкою, що треба нам будувати там священичі пенсіонати, щоби хворі оо. співбрата за дешевий гріш могли чим підлікувати своє надірване здоровля.

Каже о. Бобовник: „Коли буде правильно ведена каса, то відпадуть всі опінії і запоруки оо. деканів, що всетаки

є понижаюче для духовенства, а треба буде лише заяви довжника, „що годиться на стягання йому з платні рати і проценту“. Не знаю про причину таких „деканофобних“ настроїв о. Бобовника. Адже при кожній позичці банк, чи каса допитується про платездатність довжника, жадає добрих ручителів, що є для позичачого теж вельми прикрі і остаточно таки справа опирається у... о. декана, який стягає рати, хоч як хотівби о. Бобовник їх інтервенції оминути *).

А тепер пригляньмося дотеперішній практиці нашої каси. Коли о. декан поручив о. кондеканального і зобов'язався стягати з платні за свого довжника-співбрата місячну рату, нема найменших неприємностей. Всі сплачують найточніше, може й тому що, це „братська каса“, спільне добро всіх, а не банк, який в першу чергу має на ціли своє власне добро: заспокоїти відсотки своїм акціонерам, забезпечити егзистенцію численним своїм урядовцям і, як практика наказує, багато довгів має нестягаємих, які мусять відписати. А якщо банк має припадково несовісних службовців, яким або за позичку треба добре хабарами оплатитися, або які самі собі *неправно позичають*, тоді настає катастрофа, замість сподіваних о. Бобовником користей. Прикро мені, що розходжуюсь тут в поглядах з о. Бобовником, але тверджу категорично, що наше Товариство св. Андрея не сміє бавитися в банк, а мусить остати братською, запомоговою, позичковою касою.

Банчок хай отвирає „Власна Допомога“, якої речником старався бути другий опонент, о. канцлер Микола Гальянт, який однак справу поставив незручно, горячо, докоряючи неслухно Тов. св. Андрея і його стрийським, вельмизаслуженим основникам, стрийським священикам.

І так, пише о. канцлер, що коли тов. „Єдність“ не проявило ніякої діяльності, „ні сіло ні пало“, духовенство стрийського деканату, „віднайшло Америку“, уложило статут нового товариства, назвало його „Тов. св. Андрея“... і се Товариство само не знає, до чого взятися, бо статут дивний і неясний і т. д. (Направду так слово в слово написано!...).

О. Канцлер бавиться в пророка, передбачує навіть вже й упадок св. Андрея. Він пише, що тому лише проявило Товариство св. Андрея деяку діяльність,

*) Взагалі стаття „Рефлексії по Заг. Зборах Тов. св. Андрія“ о. Бобовникови не вдалась, бо критикуючи діяльність Тов. св. Андрея, заторкнув і „Вдовичо-Сиротинський фонд“, пишучи таке: „Добре булоби получить посаду секретаря Тов. св. Андрея з секретарством Вдов. сирот. фонду, а через те зискати титул до помешкання у кам'яниці, закупленій Вдов. сиріт. фондом, тимбільше, що, як про це відомо із звіту секр. Вдов. сиріт фонду, у цій кам'яниці мешкають люди, що від кількох літ нічого не платять“. Я уповажнений, як член Управи „Вдов. сир. фонду“ заявити, що чинші з кам'яниці вливають правильно до каси фонду, і що тимсамим повисше твердження о. Боб. не відповідає правді. (Завв. авт.)

„бо нас манить новість і то не на довго і вже по кількох місяцях потреба нам знов нового Стрия, щоби видумав Товариство з новими статутами, які не подають нічого нового, тільки давне, старе, як наш священничий стан, під новими назвами і новими числами параграфів в статутах“.

Читаєш, і своїм очам не віриш і вдруге читаєш і бачиш, що таки воно так чорне на білому написано. Але не горячуймось, не кпім собі так, як позволив собі о. Галянт зі Стрия закрити, дарма, що сам перебув у Стрию цілих десятків літ як гімназійний катихит, а заналізуймо спокійно його думку за думкою.

Пише о. канцлер, що Тов. „Єдність“ не проявило ніякої діяльності. „Вибраний Виділ не відбув ані одного засідання, мимо ургенсів і запитів з провінції, все затихло“.

Я позволю собі відповісти на питання о. канцлера, чому „Єдність“ не проявила ніякої діяльності і уважаю себе компетентним відповісти на те питання, бо ж я був головою того Товариства, того неспосібного до життя новородка. Як звісно, Тов. св. Павла розв'язали польські влади в р. 1926, за внесення скарги до Союзу Народів на переслідування духовенства польською державою. Всякі змагання нашого духовенства оснувати нове товариство не дали ніяких вислідів, бо правительством безоглядно відкидало всі статuti, аж поки врешті решт не вдалося пок. послови Володимирови Бачинському виєднати в Воєвідстві потвердження статуті-дуже невинної „Єдності“, яка мала лише право видавати релігійні книжки і часопис, устроювати реколекції і місії. Про наші *станові справи ані чичирк!*... І тому то „Єдність“ не проявила і не могла проявити ніякої діяльності, бо відразу була немічною, нежиттєздатною дитиною. Релігійні книжки і релігійний часопис видавав віддавна Чин ОО. Василіян, а на реколекції і місії не треба було окремого товариства, бо й без того робили ту роботу ОО. Василіяни, Редемптористи і деканальні, місійні кружки. Тому і „Єдність“ заснітилась, завмерла.

І ось тут було поле й час на діяльність „Власної Допомоги“, в якій бачить о. канцлер спасення на всі наші недомагання. „Допомога“, була через десять літ без конкуренції, о. канцлер її співосновник і душа був вже у Львові на вельми впливовому становищі канцлера Митрополичої Консисторії. Чомуж тоді не розвинув її діяльності, чомуж „Допомога“ зєднала в першому році існування всего „сто-кільканацять священників“, а по дев'ятох роках свого існування число членів „Власної Допомоги“ „нетільки що не побільшилось, але через смерть вже вписаних зменшилось“, а діяльність проявилась лиш видаванням „Церковного Уставу“ на кожний рік?..

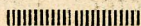
Повстало Тов. св. Андрея і до двох років зорганізувало духовенство своїми високими кличами, своєю діяль-

ністю і нині числить воно понад 800 членів. Лише би тишитись, радіти з розросту та сили, зрозуміння великого слова: організація, а вельмишановний о. канцлер каже, що „Надз. Рада сама не знає, до чого взятись...“ ВПр. отче Канцлер! Оберніть — будь ласка — дві картки взад того самого числа „Ниви“, в якому явилась ваша войовнича стаття і на ст. 147, 148 і 149, читайте „Вісти з Тов. св. Андрея“ і побачите, що Надзвірна Рада Тов. св. Андрея не йде навмання, а знає свої цілі, подає багато негайних користей, а ще більше користей на дальшу мету. Товариство, його кличі і його організаційний розмах найшли признание у духовенства.

Тому й я хочу бути пророком, але „добрим“ пророком і кажу, що наше Товариство св. Андрея не впаде, а щораз красше буде розвиватися. І до тої праці я всіх ОО. Співбратів сердечно заохочую і о. Канцлера закликаю.

На закінчення ще одно слово. Отці Співбрати стрийського протопресвитерату зовсім слушно почули себе діткнені словами о. Канцлера і надіслали до дирекції Товариства слова протесту і обурення, що з їх доброї волі, з їх праці й ініціативи собі кепкують. Можу впевнити отців Співбратів зі Стрия, що о. Канцлер певно не так зле думав, як написав і певно в глибині серця признає і їм заслугу збудження нашого духовенства з летаргу, з півсну, ба що більше, він постарається втілити свою анемічну „Власну Допомогу“ в здорове, життєздатне Товариство св. Андрея.

о. Юліян Дзерович

Всячина

Перша річниця Свята „Українська Молодь Христови“. Першу річницю величавого і могутнього вияву релігійно-національних почувань Українського Народу, головнотворючий його молоді, та її вірності Христові і Батьківщині, відсвяткував наш нарід гідно і святочно цього року, в днях 5 і 6 травня — так у Львові, як і по всіх парохіях Галицької Церковної Провінції. Передусім величаво відбулися церковні торжества з цього приводу в архикатедральній церкві св. Юра у Львові. Архієрейське богослуження в неділю 6. травня звеличив своєю проповідю до вірних сам Високопреосвящений Митрополит, який перед роком приймав на Святоюрській площі стотисячну дефіляду української молоді. Окрему проповідь про вагу і значіння Свята для Українського Народу виголосив до тисячних мас вірних Преосвящений еп. Іван.

Таксамо і по інших церквах Львова і провінції відбулися з приводу роковин церковні торжества, на яких молодь

відновила присягу на вірність Христови, зложену минулого року. В багатьох парохіях кружки КАУМ влаштували в себе святочні сходи, а також Академії й концерти.

Марійські Дружини й організації молоді міста Львова влаштували велику академію в честь першої річниці свята УМХ під протекторатом Високопреосв. Митрополита. На Академії були привані оба Владики, Преосв. Іван і Никита, багато духовенства, визначних світських громадян, та маси молоді, так що велика авля української державної гімназії при вул. Сапіги показала рішучо замалою і багато охочих не могло з цього приводу взяти участі в святі.

Свято розпочалося відспіванням Марійського гимну, що його виконав хор академічної гімназії і філії під проводом проф. Козака. Молоді, звучні, гарно зіспівані голоси відразу влили в душі слухачів святочний настрій. Промова студ. Фединського була добре опрацьована і виголошена.

Хор фахової школи СС. Василянок відспівав Лірина: „Хваліте Бога“, дальше слідувала деклямація А. Курдидика: „Марії“, у виконанню І. Курочко, уч. гимн. Р. Ш. Р. Ярославич, уч. гимн. Р. Ш. відспівала Ніжанковського „Богородице Діво“, а на домагання щей наддток, потім хор сем. СС. Василянок відспівав Кишакевича „Услиши Господи“.

В другій частині академії грав на фортеяні молоденький п'яніст-лавреат С. Сапрун, який виконав твори Шуберта і Бетовена. Студ. Р. Гумнілович відспівала Luzzi-я „Ave Maria“.

А. Пшивий, уч. філ. ак. гимн. віддеклямував вірш Врхлицького-Чеховича: „Христос“. Дальше Ведля: „Нині отпущаєши“ відспівав хор Малої Семинарії, а закінчив академію живий образ, приготований Семинарією СС. Василянок.

Загально академія зробила гарне вражіння.

Зелені Свята у Львові. Зелені Свята, традиційне свято померших і поляглих, мало цього року трошки інакший вигляд, як років минулих. Передусім в перший день свят похід на Янівський цвинтар не відбувся, бо його заборонено з тої причини, що якраз того дня, 27. V.) відбувалися вибори до міської ради у Львові. В другий день свят відбувся похід і на Янівський і Личаківський цвинтар. Мимо того, що учасники походу розбилися на дві часті, число учасників було імпозантне, так на однім, як і другім цвинтарі.

На Янівський цвинтар пішли вірні і процесії з церков: св. Юра, св. Пятниць, ОО. Василян, св. Николая, а також з Левандівки і Богданівки. По дорозі співав хор студентів Богословської Академії, йшли в зорганізованім поході члени „Молодої Громади“ й інших українських установ. Поодинокі процесії йшли окремо, й іншими вулицями (адміністраційна влада заборонила — як і минулого року — спільний, організований похід усіх парохій; велич свята і зразковий порядок

— видно — їй не до вподоби), а зішлися всі щойно коло цвинтаря. На могилі невідомого Стрільця відправило духовенство панахиду та зложено багато вінків від різних установ і організацій. Коротку проповідь виголосив о. Каштанюк. Тому що на цвинтарі Вояків Української Армії йде під скупорю основна реконструкція, похід не йшов туди. По скінченню панахиди і відспіванню „Вічної Пам'яті“ хтось із присутніх розкинув летючки, а це дало привід численно сконсигнований поліції до негайної, безоглядної інтервенції. Роздалися стріли, счинився крик і метушня, поліція біла учасників шаблями і гумовими палками. Багато учасників ранено, потурбовано й арештовано.

На Личаківський цвинтар пішли процесії церков: Успенської, Преображенської, св. Петра і Павла, з вул. Зиблікевича і Знесіння. В поході співали два хори: „Бандуриста“ і Преображенської церкви під упр. радн. Купчинського. На цвинтарі поляглих українських жовнярів відправлено панахиду, а проповідь про вагу культу поляглих виголосив о. сов. Горчинський. На цвинтарі було теж багато мундурованої поліції та поліційних агенгів. І тут теж прийшло до інтервенції поліції, яка на могилі бл. п. Любовича багато учасників потурбувала й арештувала. Біля сестої години вечером головні цвинтарні алеї обсадила густо поліція, виганяючи звідтам кожного. Перед цвинтарною брамою кінна поліція розганяла тих, що прийшли були помолитися за померших.

В задушну суботу відправив в соборі св. Юра Преосв. Никита архиєрейську Літургію за померших, зокремо за поляглих членів УГА в асисті висшого духовенства. На Сл. Божій були присутні представники Укр. Парл. Репрезентації і всіх укр. установ. Співав Сл. Божу мішаний архикатедральний хор, а панахиду мужеський хор „Сурма“. На середині церкви була зроблена могила з білим березовим хрестом, завітчана зеленю і цвітами.

В другий день Зел. Свят обходила Духовна Семинарія й Богосл. Академія свій храмовий празник. Сл. Божу співав Преосв. еп. Никита в сослуженню професорів Академії, а глибоку і сильну своїм теологічним й філософічним змістом проповідь сказав по Сл. Божій сам Впреосв. Митрополит Андрей. Церква була битком набита питомцями й вірними. Співав, як завжди гарно, хор студентів Академії.

Посвячення площі під нову церкву у Львові. В неділю дня 20. травня ц. р. відбулося на площі біля монастиря СС. Василянок при вул. Потоцького незвичайно урочисте посвячення площі, на якій в найблизшому часі має стати нова наша церква, нова релігійно національна кріпость, в дільнці Львова, яка в останніх роках сильно розбудувалася та має значний процент Українців. Акт посвячення довершив сам Впреосв. Митрополит Андрей та виголосив дуже бадьору проповідь.

На те рідке свято прибули церковні процесії деяких львівських церков, багато представників різних українських установ та кілька тисяч вірних. Грала орхестра Тов. „Воля“ та співав скріплений хор.

Впреосв. Митрополитови урядили присутні на святі дуже сердечну овацію. Комітетсви будови нової церкви, на чолі якого стоїть о. крилош. Дзерович, бажаємо якнайскорішого довершення діла.

Несамовиті події. В половині травня ц. р. зачав Преосв. Кир. Іван, львівський єпископ-помічник, канонічну візитацію деяких деканатів Тернопільського протопресвітеру. Підчас таких візитацій, як відомо, населення стрічає звичайно Владику як найторжественніше: буде тріумфальні брами, в селі чи при вході до села, висилає йому на зустріч кінні бандерії, процесії тощо. Адміністраційна влада не робила зразу ніяких перепон і канонічна візитація відбувалася після уложеного пляну. Місцеве населення, яке зустрічало Владику, поводитися все спокійно і гідно, як того зрештою вимагає церемоніял канонічної візитації. Від 22. травня почавши, візитація почала стрічатися із щораз більшими перепонами з боку поліції, пограничної сторожі, місцевих польських шовіністів та провокаторів, так що вона замінилася у справжній... хресний хід. Небували й несамовиті події досягнули свій вершок 23. травня в Гнилицях Вел., де, — як подають часописи — після несповненого домагання вивісити на тріумфальній брамі червонобілі прапорці, що його поставив командант тамошнього КОП-у ротм. Кулаговський до місцевого пароха о. М. Хоми, жовнярі того КОП--у кинулися на бандерію, з палицями, повиривали синьожовті хоруговки та почали в страшний спосіб бити хлопців і дівчат, що брали участь в бандерії. Били на очах Преосв. Єпископа. Серед населення повсталася страшна паніка, так що Преосвящений ледви успоківав його. Розуміється, що бандерію військо розігнало. Тому що несамовиті події повторилися відтак і в Новому Селі, Преосв. Кир. Іван перервав розпочату візитацію і вернув до Львова. Звідси вислав він телеграму до міністра внутрішніх справ Перацького. Міністерство повідомило 25. V. телеграфічно Гр.-кат. Митроп. Ординаріят, що на місце подій висилає спеціальну комісію для переведення доходжень. Високопреосв. Митрополит вислав на місце й свою комісію та повідомив про це міністра Перацького. Про висліди доходжень напишемо.

Печатається за дозволом Митрополитичого Ординаріату у Львові
Видає Бог. Наук. Товариство
Відповідальний редактор: о. Петро Хомин

З друкарні „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.

Церковні дзвони

доставляють

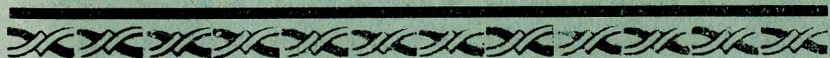
ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

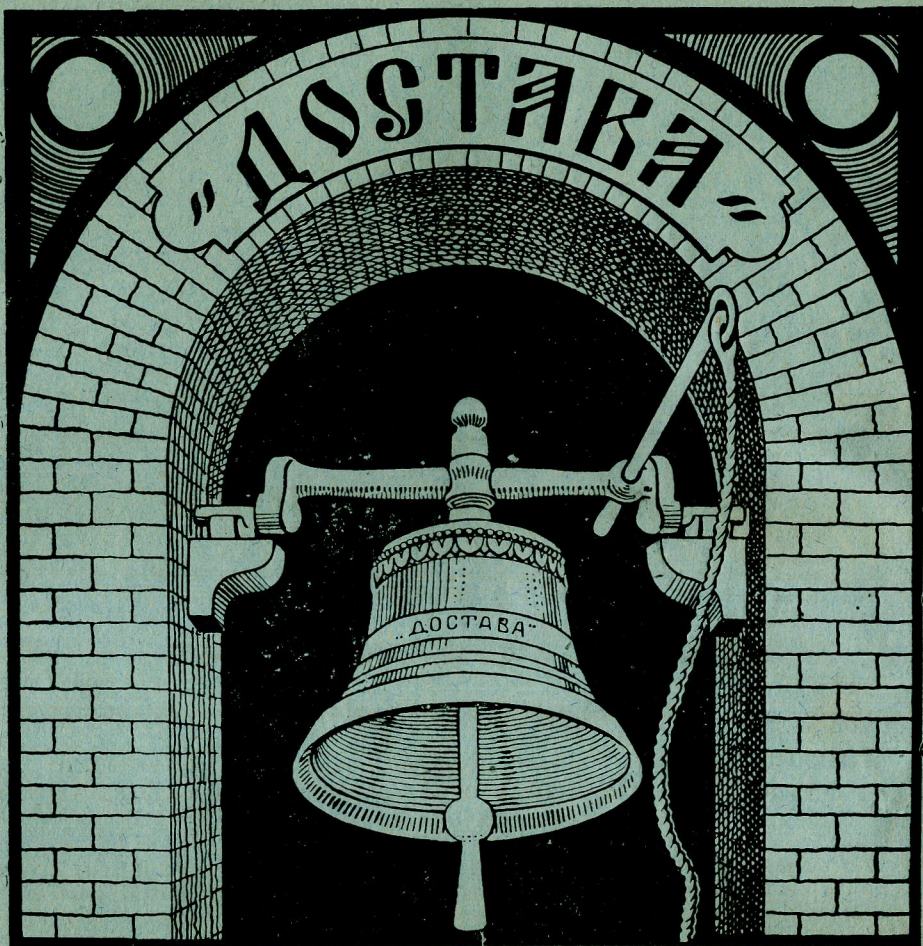
Братів Фельчинських

в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости споюємо під гарантією, вони відзискають попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Осторога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту. Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

**НАЙЛІПШІ ДЗВОНИ І ВСІ ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ
в найбільшій виборі і найдешевше продає
одинокі українська кооператива**

„ДОСТАВА“

В СВОЇХ СКЛАДАХ: ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Перемишль, Костюшка ч. 5., Тернопіль, вул. Руська ч. 14.

Направляє старі ризи, позолочує чаші і пр., бере на себе малювання церков, виготовлення іконостасів і ручить за солідне і стилеве виконання по приписам обряду. Письменно за цінами звертатися до Дирекції: Львів, Домініканська 11. І п. Звертаємо увагу Всч. Духовенству, що всі інші фірми з церковними річима є або у ворожих нам руках, або є приватними підприємствами, а „ДОСТАВА“ є одинокою кооперативою, де членами є три наші Архієреї, многи священники і церкви.

З сих причин заслуговує на повне довіря і попєртя.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим д о д а т к о м
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6—зл., чвертьрічно 3—зл.
для Америки 2:50 доларя річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

З М І С Т:

	стор.
Руки геть!	161—164
о. прот. П. Табінський:	
Сучасний церковний розкол	164—175, 202—209
Др. Василь Лев:	
Записи на старих книгах	176—182
о. Др. Г. Костельник:	
Становище й походження людини на основі теорії прозябання	182—185, 213—223
о. Омелян Квіт:	
На практичні теми	209—213
о. Роман Хомин:	
Серед наших у Франції	185—192
о. Юл. Дзерович:	
Вісти з Тов. св. Андрея	192—197
о. Василь Пришляк:	
За поглиблення душпаст. праці	223—229
Як. Якевич:	
Деякі міркування	229—234
о. Ст. Хабурський:	
Одна катихитична конференція	234—236
Нові книжки	236—239
Всячина	197—200, 240—248

Впр. Отці Передплатники !

**До сього числа долучуємо
поштовіскладанки і просимо
належно їх використати.**

АДМІНІСТРАЦІЯ.

До Впр. Членів Б. Н. Т. у Львові

В грудні 1933 р. ми розіслали всім нашим членам членські грамоти, до котрих були долучені поштові складанки на вплату зл. 2.— належності за одержану грамоту. Не всі члени вплатили вже цю належність, тому просимо довжних негайно влатити, щоби не приневолювати нас до поіменних упімнень.

**БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
у Львові.**

ЦЕРКВИ КУПУЮТЬ СБІТЛО

лише у своїй фабриці свічок

„К Е Р О С“

Власники: ПАВЛО ДУРБАК і СИНІ

перше Інж. К. КОТЕЦЬКИЙ і Ска, спілка з обм. пор.

ЛЬВІВ 15. вул. ОКРУЖНА (бічна Кульпарківської) 108 а. — Тел. 57-48.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим до д а т к о м
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2'50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

Руки геть!

Московські та московфільські часописи, що виходять в Польщі, розтрубили були ще при кінці квітня ц. р., що на день 5 і 6 травня ц. р. приїде до Львова православний єпископ Сава, вікарний єпископ самого митрополита Діонісія, та відправить в навечері і сам день празника св. Юрія в незєдиненій православній церкві богослуження. Тій вістці, як неправдоподібній, ми не вірили, уважаючи її звичайною газетярською „качкою“. Тимчасом в означений день приїхав справді єпископ Сава в товаристві єпархіяльного „місіонера“ і протодіякона, відправив у православній церкві приписані богослуження та роздав різні духовні відзначення православним священикам, які „працюють“ на Лемківщині, а настоятеля гьвівської парохії підніс аж до гідности архимандрита.

С К О Н Ф І С К О В А Н О

Щоби зрозуміти цей крок проводу православної Церкви в Польщі, треба би ввійти у ті позакулісові ходи, які його спричинили.

Першим мотивом, це безперечно бажання навязати тісніший контакт із Львовом, який—у звязку з ревними заходами заряду незєдиненої православної Церкви в міродайних чинників оснувати православне єпископство в Галичині — повинен відіграти немаловажну роль. Другою причиною — бажання піднести в очах горстки московської православної

еміграції, в хвості якої тупцюють і наші Наддніпрянці з УНР-івського центру,

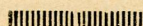
С К О Н Ф І С К О В А Н О

Те саме діється й нині. Нинішня незєдинена православна Церква в Польщі, хоч і автокефальна, та зовсім несаможиттєва, залежна під кождим оглядом від польського міністерства віроісповідань й освіти. Вона безсила й анемічна, та йде все по лінії польської державної політики, навіть і тоді, коли ця політика противна її власним інтересам. Крім цього православна Церква в Польщі і надалі залишилася у прикрій неволі московського шовіністичного націоналізму і тому вона є чужою вірним—Українцям і Білорусинам,—які заєдно мусять вести завзяту боротьбу за свої права у ній. Ся Церква і досі не зрослася органічно із своїми вірними, для яких вона і далі являється тільки мачухою, а не рідною матір'ю. Її вкінці розідають всілякі секти, так що релігійно-моральний стан її вірних направду жалюгідний.

С К О Н Ф І С К О В А Н О

С К О Н Ф І С К О В А Н О

С К О Н Ф І С К О В А Н О

Редакція.*О. прот. П. Табінський***Сучасний церковний розкол та його причини****(Продовження статті „Одна віра“)****(Продовження)**

Розкол ізза питання про четверте подружжя¹⁾. Ледве Византійська Церква заспокоїлася після боротьби, викликаної Фотієм, як потрясли нею нові розрухи й новий розрив з Апост. Престолом. Спричинив ті розрухи патріарх Николай Містик — один з визначніших учнів Фотія — своїм відмовним відношенням до четвертого подружжя Льва VI Мудрого. Останній не мав щастя в родиннім життю; повдовівши по раз третій, він зійшовся з Зоєю Карбопсивною, з якою одружився після того, як вона привела йому сина (Константина Порфирородного). Патріарх подивився на сей супружий звязок, як на знищення віри, зажадав від імператора розійтися з Зоєю й по його відмові заборонив йому доступ

¹⁾ За давніших часів Східня Церква ставилася до другого й слідуєчих супружих союзів, як до моральної немочі, яку належить лікувати покаянням; не благословляла їх, але й не уневажнювала, визнаючи їх за річ кращу, ніж розпуста (Неокесарійськ. собору правило 3, Василя Вел. прав. 4 і 50; Св. Никифора, патріарха Константиноп.; прав. 8, 9, 69 і 149 — за нумерацією Пітри). Четверте подружжя категорично заборонено щойно законом Василя Мекедонянина (Prochiron IV, 25). Західня Церква також не похваляла таких подруж, але не забороняла їх і не карала за них покаянням, як це видно зі свідцтв Отців IV—V вв.: Амвросія Медиоланського (De vid., с. 11), Августина (De bono viduit., с. 12). Єроніма (Epist. ad Pammach.). Таким чином практика східня й західня в данім питанні розходилася вже віддавна, але за часів Василя Великого перша стояла ближче до другої, ніж до тої, в яку відстоював патр. Николай Містин.

до Церкви. Імператор удався до Апостольської Столиці, здобув признання законності свого подружжя, а неприхильного патріярха усунув з посади, вислав на заслання та замінив людиною інших поглядів — Евтимієм (907 р.). У наслідок цих подій Византійська Церква поділилася на дві ворожі партії — николаїтів, що стояли по боці першого патріярха, й евтиміян, прихильників другого. По смерті Льва Мудрого Николай повернув з заслання (912 р.) й разом зі своїми прихильниками урядив собор, на якому Евтимій був позбавлений сану, потерпів побої й наруги як „перелюбодійник“ (зайняв чужу катедру); його замкнули в монастирі, а його ім'я скреслили з диптихів. Оборонці четвертого шлюбу були відлучені від Церкви. До папи (Анастасія III) патріярх написав довшого листа, в котрім доводив справедливість свого погляду на четверте подружжя та критикував погляд Церкви Римської, домагався зміни останнього, осудження неправди, допущеної через узнання четвертого подружжя, та тих осіб, що брали участь в тім узнанню й ще знаходяться в живих¹⁾. Не одержавши відповіди на свій лист, патріярх скреслив з диптихів ім'я папи. Подібною діяльністю витворив він не тільки розрив з Церквою Західною, але й поглибив розділення у своїй Церкві. Евтиміяни уникали зустрічі з ним, а прихильним йому єпископам і пресвітерам чинили різні образи; по містах ворожнеча між духовенством доходила до того, що воно на спокусу вірних уряджувало між собою бійки²⁾.

Патріярх глибоко страждав ізза церковного розділення, ним же викликаних, та вживав усіх способів, щоб досягти втихомирення. В тих стараннях знайшов собі діяльного співробітника в особі Романа Лакапена, — тестя й співправителя Константина Порфирородного. Патріярх і Роман скликали в 920 році собор, котрий у своїй постанові, званій „τόμος ἐνώθεως“ рішуче заборонив четверте подружжя, окремив умови, під якими дозволяється третє подружжя, та точно визначив за нього епітимію³⁾. Про четверте подружжя Льва Мудрого постанова не згадує. Це очевидно було уступкою патріярха, зробленою для евтиміян. І справді багато з них на тім соборі поєдналося з ним.

Патріярх і світський уряд розпочали енергійні старання над відновленням церковної єдності з Апостольською Сто-

¹⁾ Nicolai, patr. Const., epistol. 32. Migne, P. G. CXL, col. 195—219 (Mansi XVIII, col. 243—246).

²⁾ Nicolai epist. 133, 126, 128, 34 (Migne, P. G., tom. CXL, p. 351—374, 345, 220).

³⁾ Rhallis et Potlis, Syntagma canonum, tom. IV, p. 4; Mansi XVIII, col. 335—342 Τόμος ἐνώθεως заше містився в словянській Кормічій; однак, постанова 920 в Церкві Російській була важною постільки, поскільки забороняла четверте подружжя; що до третього, то воно дозволялося на загальних умовах без усякого обмеження й наложення покути.

лицею. Це було необхідним для замирення з евтиміанами, котрі визнавали четверте подружжя за дозволене, не погоджувалися з соборною постановою й покликалися на церковний авторитет Риму. Починаючи від 921 року, патріарх пише одне за одним послання до папи, виявляючи бажання відновити церковну єдність та виголошувати папське ім'я в диптихах і прохаючи прислати до нього до Константинополя легатів. Висилає одночасно свої листи також до визначніших достойників в Італії, своїх знайомих. Його старання підтримує також державна влада. Апостольська Столиця не спішила з відповіддю. Бажання Константинополя сповнилося лише в 923 році: легати папи Івана X — Теофілякт і Кар — прибули до Византійської столиці, поєднали з патріархом евтиміан і спільно з ним відправили Службу Божу ¹⁾). Соборна постанова 920 р. була ними затверджена, але умовно — з тим застереженням, що вона обов'язує тільки Церкву Східню і що Апостольській Столиці належить право робити в окремих випадках виїмки з неї. Це стверджується тим фактом, що до кінця X в. були в Византії оборонці законності четвертого шлюбу, які покликалися на Апостольську Столицю ²⁾).

Церква Римська й Константинопольська знову зробилася єдиною і однозгідною, і скасовано розкол, що існував біля 11 років.

Початки сучасного розколу. Згідно з пануючим у науковій літературі поглядом, Церкви Грецька й Латинська розділилися за патріарха Константинопольського Михайла I Керуларія в 1054 році. Цей погляд, якщо може бути прийнятий, то лише в сенсі умовнім — у тім саме, що в зазначенім році церковне розділення виявилися в своїй найвищій і найгіршій формі: бо те, що тоді сталося, було завершенням і оформленням процесу, який почався понад 90 років раніш і відбув дві послідовні стадії.

Тлом, на якому виросло й розвивалося неприязне наставлення византійців до Зверхників Церкви, були тісні взаємини останніх з західньою монархією; тому початок греко-латинського церковного роздору треба датувати подією, яка нічого спільного з питанням Православ'я не мала — коронуванням папою Іваном XII Отона I на імператора Римської держави в 962 році ³⁾). Існування цієї монархії було для византійців фактом у вищій степені неприємним, бо йшло в розріз з їх традиційним поглядом на себе, як правних наступників держави Константина й Теодосія Великих, а та-

¹⁾ Nicolai epistolae 53—56, 77 et 28. Migne, P. G., tom. CXI, col. 247—258, 279—282, 175—182.

²⁾ J. Hergenröther, Photius Patr. v. Const., III, s. 693.

³⁾ Тільки з огляду на панування в Константинополі імператорів — іконоборців византійці вибачали папі Львови III та навіть виправдували коронування Карла V; тим більш, що монархія останнього була недовговічною.

кож з їх політично-економічними інтересами на Заході. Як впливало воно на уми керуючих у Візантії чинників і які викликало в них почування, довідуємося зі справоздання еп. Луїтпранда про посольську місію, відбуту ним в 968 р., — отже через шість років по коронуванню Отона I. Луїтпранд прибув до Константинополя з дорученням уладити подружній союз німецького цісаревича (Отона II) з грецькою царівною Теофанією, сестрою Василя II і Константина VII, і мусів переконатися, як немило ставляться Греки до його імператора, до папи й взагалі до цілого Заходу. Отонові I відмовляли в титулі августу й визнавали за ним лише титул короля (*ρῆξ* — гех), вимагали від Германців очищення Італії й Риму та встановлення там влади східного імператора. Підчас побуту Луїтпранда в Константинополі туди прибуло посольство від папи Івана XIII з тією ж ціллю, що й Луїтпранд. Це дало візантійцям нагоду виблити всі свої почування по відношенню до папи. Останній прислав до Никифора Фоки (963—969) листа, в якому називав його імператором Греків, а Отона I — Римлян. Це так розлютило візантійських достойників, що вони посадили папських легатів до вязниці до часу, поки їх долю вирішить імператор, до якого відіслали листа. Постановили були висікти їх лозами, обірвати їм волосся на голові й бороді, зашити в мішки та кинути в море, і коли не виказали їм такої пошани, то лише тому, що не хотіли паскудити своїх рук крівлею якихось рабів. „Папа Римський — говорили в Візантії Луїтпрандові — нашому святішому імператорові прислав листа відповідного й разом невідповідного: назвав його імператором Греків, а не Римлян, що без сумніву сталося з намови твого пана... Папа *omnium hominum stolidior*.. Ніколи він так не написав би, колиб не намова твого царя. Найближчий час покаже, що обом буде зле, коли не прийдуть до розуму“, Щоб дошкулити папі, йому відповіли листом, писаним від імені куропалата срібними буквами й зі срібною печаткою, а не від імені імператора, золотими буквами та з печаткою золотою, як до цісаря Отона. Передати папі листа було доручено не його легатам, а Луїтпрандові, якому ще пояснили, що одержати листа від самого імператора й золотими буквами папа не гідний... Луїтпранд оповідає, що імператор Никифор на урочистім обіді, за яким були присутні вищі духовні й світські достойники Візантії, завів мову про різні релігійні питання, але ця мова мала на цілі висміяння (*ludum haberet*) західного християнства¹⁾. Про церковний розрив між Заходом і Сходом ніхто тоді не згадував, і Луїтпранд релігійну спільність між ними уявляв

¹⁾ Luitprandi Relatio de legatione Constantinopolitana (Migne, P. L., tom. 347—VI, 909—9387. Monumenta Germaniae historica, ed. Pertz, tom. V, p. CXXX363).

собі як річ безперечну, що не потребує ніяких доказів. Але компліменти, якими в Візантії наділяли папу, способи поступовання з ним і погляди на західне християнство свідчать про брак духовної спільноти, про занепад живого почуття братської єдності, про відсутність солідарності. Формальне поєднання ще існувало, але морально-духовний розрив уже на ділі діяв, чого однак не завважували як Латиняни, так і Греки.

Противність візантійської політики германській виявлялася в тім, що Константинопольський двір охоче піддержував ту римську партію (Кресценціїв), що ненавиділа германське панування в Римі та його вплив на заміщення Апостольської Столиці, а рівнож піддержував і антипап, виставлених цією партією проти германських кандидатів. Так Бонифатій VII, що за допомогою Кресценція заволодів у 974 р. Ватиканом, але незабаром був витиснений з Риму, знаходить собі притулок у Константинополі і живе тут до 984 р., виклятий папою Бенедиктом VII; потім повертає до Риму, усуває папу Івана XIV й кілька місяців держиться як папа (984—985). Подібним ставлеником Кресценція й Візантії був Іван Філагатос, єпископ Піяченський, родом з каллабрійських Греків. Післаний до Константинополя в характері посла Отона III, він звернув на себе увагу Візантійського двора, і за його стараннями виставлений був Кресценцієм на Єпископа Римського з іменем Івана XVI (997—998), як антипапа Григорія V (996—999); німецька партія жорстоко розправилася з ним, як тільки він попав у її руки.

Усі ці факти вказують на те, що хоч у Візантії не було думки про церковний розкол з Римською Церквою, але не було з нею солідарності на практиці, і папи-германські ставленики в очах Греків були особами вельми не милими. Очевидно, з такими папами Візантія не порозумівалася й не рахувалася в таких випадках, в яких порозуміння являлось натуральним і навіть конечним, напр. у справі усунення патріярха Василія I Скамандра в 974 р., його наступника Антонія III Студита в 980 р., а особливо в справі реабілізації Фотія собором 995 чи 996 р.,¹⁾ Східня Церква вже тоді замкнулася в узькі границі свого обряду й виступає з характером Церкви національної, поняття: „православність“ і „католичність“ робляться в ній рівнорядними з поняттями: „грецький“ і „візантійський“. На теоретичну єдність її з Церквою Римською з відокремленням на прак-

¹⁾ У соборній постанові проголошено вічну пам'ять Фотієві, як патріярхові православному, а на все, сказане або написане проти патріярхів Ігнатія й Фотія, — анатему. Цю постанову внесли до Синодика, виголошуваного в Неділю Православ'я, та долучили до соборної постанови 920 року. Mansi XVIII, col. 339—342. J. Hergenröther III, s. 725—727; О. Успенський, Синодикъ въ недѣлю Православ'я, Одеса, 1893, 9—10. А. Michel, Humbert und Kerullarios. T. Paderborn, II, 1930.

тиці вказує один з тодішніх церковних достойників Заходу — Арнульф, єпископ Авреліанський, у своїй промові, виголошеній у 991 р., „По занепаді імперії — казав він — місто це (Рим) утратило Церкву Олександрійську, загубило Антіохійську й сама Європа — про Африку й Азію мовчимо — вже відлучилася (*discedit*). Тож Церква Константинопольська вимкнула (*se subduxit*), осередки Іспанії присудив його не визнають. Навіть Рим мало що не відлучився сам від себе (*a seipsa discedit*), не даючи поради ані собі, ані іншим¹⁾. Отже Константинопольська Церква не вважалася за відлучену, вона лише перестала порозуміватися й рахуватися з Столицею Апостольською (*se subduxit*). Але традиція ще діє. Кожний новий папа посилає до Східних Церков повідомлення про свою інтронізацію, і його ім'я, як зверхника Церкви, в патріярших катедральних церквах вписувалося в диптихи й виголошувалося за богослуженням. Про це свідчать документи близькі до даної доби, а зокрема патріарх Антіохійський Петро III, який чув від старших людей про виголошування в Церкві Антіохійській імені папи Івана XVIII (1003—1009), а в 1009 р. сам бачив це ім'я в диптихах Великої Церкви Константинопольської²⁾. Але почавши від папи Сергія IV (1009—1012) — наступника папи Івана XVIII імен Римських Єпископів у диптихи більш не вносили.

Друга ступінь церковного розколу. Політичні обставини на початку XI віку, здавалось, сприяли тому, щоб Церква Візантійська знаходилася в добрих взаєминах з Римською. Тоді саме дім Отонів вигас, Німеччина знаходилася в політичній розбиттю, в Римі панував (1003—1012) Кресценцій, що спільно з Візантією виступав завжди проти німецької партії. Його ставленик папа Сергій IV, обнявши Апостольську Столицю, зараз же поспішив повідомити Константинопольського патріярха теж Сергія II (999—1019) про своє обрання й нав'язати церковні зв'язки. Але один вираз, ужитий ним в інтронізаційній грамоті (*ἡ οὐστατική ἐπιστολή*), відіграв роль іскри, що спричинила страшний пожар; а саме: подаючи визнання своєї віри, папа в мові про Св. Духа вжив формулу *filioque*. Патріярх Сергій II походив з роду Фотієвого й був вихований у поглядах свого знаменитого кривняка. Він зараз же звернув увагу папи на цей вираз, як на новину, і між Візантією й Римом розпочався в цій справі обмін думок, який привів до в'яснення, що в Римській Церкві *filioque* зовсім не являється новиною, бо внесене було до її символу ще папою Христофором (903—904).

Патріярх вимагав зректися цього виразу і коли папа відмовився, скреслив з диптихів імена всіх пап, починаючи

¹⁾ Monumenta Germ. hist., ed. Pertz, t. III, p. 660; M. Jugie, l. c.

²⁾ Petri Antiocheni epistola ad Michaëlem Caerularium, Migne, P. G. t. CXX, col. 800.

від Христофора та перервав усякі звязки з Апостольською Столицею. Патріярха Константинопольського солідарно піддержали й інші патріярхи. Формальний розрив між двома половинами християнського світу таким чином стався. Падєє він на перші часи папи Сергія IV і на середину патріяршества Сергія II, — на 1010 рік.

Літературні пам'ятки. I. Про цю надзвичайно важну в історії Церкви подію, про її внутрішні розміри та погляди на неї грецького православного суспільства інформують літературні твори, написані в Византії сучасними їй, але незаними по імені особами. Перший з них повстав, якщо не за життя папи Сергія IV, то принаймні його наступника Бенедикта VIII (1012—1024). Містить він вигадану історію відпадення Римської Церкви від Грецької й дає відповідь на питання: „як і яким чином відлучено від нас латиняни, позбавлено першенства та скреслено з диптихів?“¹⁾ Очевидно, вчинений патріярхом Сергієм II розкол викликав у суспільстві здивування, яке треба було розвіяти, вияснити, яким чином ціла низка пап, вписаних у диптихи як православні, опинилися неправославними... Згідно з оповіданням цього твору, відпадення латинян веде свій початок після VII вселен. собору. Коли папа Лев III покликав до Риму для своєї оборони короля Карла, то в оточенню цього прибули єретики, що держалися науки Арієвої й Аполінарієвої. Почали вони вчити про походження Духа Св. „і від Сина“, про відправлення Служби Божої на безкваснім хлібі та про інші новини, противні церковному переданню. Спочатку папи боролися з ложною їх наукою. Сам папа Лев звернувся до патріярха Єрусалимського Томи з проханням прислати до нього вчених мужів, здібних вияснити римлянам їх блуди. Патріярх сповнив це прохання, але висланого ним Михайла Синкела з трьома учнями задержали по дорозі в Константинополі іконоборці. Для охорони православної віри від єретиків папа Лев казав вивісити в Римській Церкві дві таблиці з символом віри без *filioque*, знайдені ним у ризниці. Його наступник папа Бенедикт наказав виголошувати за Службою Божою символ віри в грецькій мові, написаний літерами римськими; він же застеріг східних патріярхів, щоб по його смерті не приймали до церковної єдності послідувачих пап,

¹⁾ Грецький текст під назвою: „Πῶς καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἑαυτῶν οἱ λατῖνοι καὶ ἐβλάψθησαν τῶν πρωτεύων καὶ τῶν διπτύχων“, на підставі рукописів XIII—XV вв., разом з двома його рецензіями видав J. Hergenröther, Monumenta graeca, 154—181. Старовинний словянський переклад, що носить заголовок: „Сказаніє въ кратцѣ како и коєго ради дѣла отлучишася от нас латини и извержени быша от первѣнства своего и от книгъ помѣстныхъ идеже пишуться православниі патріарси“, на підставі рукописів XIV—XV в. видав Андрій Попов, Историко-литературный обзоръ древне-русскихъ полемическихъ сочиненій противъ латинян, Москва 1875, стор. 138—144.

якщо наперед не дістануть від них правдивого визнання віри. Всі папи були православними до Формоза. Обраний на папу, цей — подібно до своїх попередників — післав східним патріярхам своє визнання віри без *filioque*, але скрито держався науки ложної, занесеної до Риму Франками. Подібно поводитися всі його наступники аж до папи Христофора (903—904). Далі оповідання містить нескладне місце, яке читається так:

Χριστοφόρος δὲ μετ' αὐτοῦς γενόμενος πάπας Ῥώμης καὶ παρὰ Σεργίου τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινῶ- πολει πατριαρχοῦντος καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαιτου- μένου (τῷ Χριστοφόρῳ), πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐξεβλήθη (J. Hergenröther, Monumenta, p. 160—161).

„Христофор же по сихъ папа римскій бывъ... и сергіемъ патріархомъ константина града о православномъ знаменіи истезанъ бывъ како глаголетъ вѣрую въ единого Бога и пръвый съ христофоръ исповѣда и яви глаголе, яко святыи Духъ отъ Отца и отъ Сина исходить. сего ради сергіемъ патріархомъ константина града и прочіими патріарси изврженъ бысть“ (А. Поповъ, стор. 142—143).

Історична наука датує цей твір другою половиною XI в.¹⁾ і — треба признатися—забраковала його, як матеріал лихої історичної якості, та для висвітлення церковних взаємин за патріярха Сергія II й папи Сергія IV не послуговується його посвідкою. Це переважно тому, що патріярх Сергій II виставляється в ньому як сучасник папи Христофора, тоді, як обидва ці достойники відділені один від одного протягом часу в цілих 100 років. Сміємо висловити друге твердження: цей твір, разом з вигадками, змальовує історичну дійсність, а саме: в оповіданню про патріярха Сергія II, лише треба його правильно відчитати. Слідуючі дані вказують на те, що зазначене, не зовсім складне, оповідання улягло пізнішій зміні від переписчиків: 1) тих виразів, що вказують на сучасність патр. Сергія II папі Христофорові (тоді і τῷ Χριστοφόρῳ) в усіх рукописах словянського тексту нема, як рівнож нема і в найранішій рецензії твору, про яку мова буде нижче; 2) твердження, що: πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ... λέγων ἀνεφάνη — „виявилось, що оцей папа Христофор в своєму визнанні уперше псчав казати“ і т. д., ясно вказує на те, що після нього й до часів патр. Сергія були ще інші папи, які говорили подібно, значить, по думці автора обидва ці достойники не були сучасниками; 3) не виставляються вони за таких і в творі, що носить назву „Повѣсть о латынѣхъ“²⁾.

¹⁾ J. Hergenröther III, 847.

²⁾ Повна назва: „Повѣсть о латынѣхъ когда отлучились отъ“

Ця „Повість“ існує лише в словянським перекладі, зробленім з грецького оригіналу до 1261 року¹⁾; кінчається оповіданням про історичні події, характерні для політичного положення Візантії на передодні першого хрестового походу, які вказують на спільну акцію „шолудивого“ Боняка та турецького султана-пірата Чахи²⁾; значить грецький її оригінал написано між 1091—1095 роками. В першій своїй половині уявляє собою редакцію оповідання про відпадення Римської Церкви, — редакцію дуже близьку до оригіналу, лише поширену додатками.

За допомогою зазначених даних, первісний текст згаданого твору можемо відновити в його найбільш важнім місці в слідуєчій формі:

„Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν [Φορμόζου] Βονιφάτιος, Στέφανος ἰ. τ. δ. „Λέων, Χριστοφόρος, οὗτοι διάδοχοι τῆς τοῦ Φορμόζου τοιαύτης ξένης διαδοχῆς ἐγένοντο.

Σεργίου δὲ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχουτος τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαυτουμένου, πρῶτον ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνειφάνη“ ἰ. т. д.

„Після нього (Формоза) Бонифатій, Стефан і т. д., Лев, Христофор. Ці були наступниками отої чужої науки Формозової.

Колиж Сергій, патріарх Константинопольський, почав розвідуватися про визнання св. символа, то виявилось, що оцей папа Христофор в своєму визнанню уперше почав казати, що всесвятий Дух походить від Отця й від Сина“ і т. д.

Очевидно, що папа Христофор і патріарх Сергій II поставлені поруч не з огляду на одночасність свого життя, а лише задля ідейного звязку: „неправославність“ першого була викрита стараннями другого.

Коли написано цей твір? Відповідь на поставлене питання дають слідуєчі факти. I. В початковій його редакції не було завгаги про викляття латинян Михайлом Керуларієм, якою заувагою кінчається нинішній його текст³⁾. Бо вона не обнята заголовком оповідання, який говорить лише про позбавлення Латинян першєнства й скреслення з диптихів; як рівнож про викляття Латинян нема мови в словянській „Повѣсти“ та в одній з грецьких редакцій⁴⁾. II Стаття налічує після Христофора „до нині“ 24 предстоятелів Риму,

грекъ и святѣя божіа церкве. И како изобрѣтоша себѣ ереси еже опрѣсночнаа слоужити и хулу яже на духа святаго“. Видано цю „Повѣсть“ А. Поповим, *op. cit.*, стор. 176—188.

¹⁾ А. Павловъ, Критическіе опыты по исторіи греко-русской полемики противъ латынѣвъ. Спб 1878, стор. 74—75 і 79.

²⁾ Про цю акцію див.: В. Василевскій, Візантія и печенѣги (Журналъ Министерства нар. просвѣщенія 1878, декабрь).

³⁾ J. Hergénrother, Monumenta, p. 162—163.

⁴⁾ А. Поповъ, стор. 183—184; J. Hergénrother, Monumenta, p. 180—181.

однотимних з Христофором¹⁾. Коли числити всіх пап, що носили це ім'я після Христофора, то 24 являється Іван XVII (1003 — був менше ніж півроку); колиж з їх числа виключити Бенедикта VII й Івана XIV, яких не визнавали в Константинополі, бо там піддержували Боніфація VI, то 24 папою буде Сергій IV (1009—1012). Ці дані вказують, що наш пам'ятник повстав до патр. Михайла Керулярія й, як не за часів папи Сергія IV, то скоро після нього.

Для історії сучасного церковного розколу він має величезне значіння. З нього довідуємось про акцію патр. Сергія II; які головніші провини Греки закидали тоді Латинцям і як вияснювали їх початки. На його підставі можемо також прийняти, що вживання в Римі символа віри з додатком *filioque* веде свій початок від папи Христофора (903—904). Твір цей, у тій своїй частині, де йде мова про акцію патр. Сергія II, треба признати за історичний.

II. Як патріярх Сергій II звернув увагу на вживання в Римі *filioque* в символі віри, про це оповідає другий пам'ятник, який виказує факти церковного розділення між Греками й Латинцями, починаючи від імператора Граціана. Дійшов до нас у трох редакціях, з котрих найстарша²⁾ закінчується слідуючими словами: „За патріярха Сергія, сучасного Болгаробойцеві (імп. Василій II), стався розкол через те, що тодішній папа, званий також Сергієм, у своїй інтронізаційній грамоті вніс додаток до символа. Цей розкол продовжується й до нині“.

Ось чому патр. Константинопольський розпочав зношення з Апостольською Столицею в справі *filioque*. В згоді з посвідченням даного пам'ятника стоїть заввага в Псевдо-Фотієвім трактаті про Св. Духа, внесеним Євтимієм Зигабеном († 1118) в його знамениту Паноплію: „І до побожного патр. Константиноп. Сергія римські єпископи на початку свого первосвященства посилаючи до всіх патріярших столиць інтронізаційні грамоти про свою віру, символ наводили без змін“³⁾.

Автор статті про церковні розділення виявляє своє вельми неприхильне наставлення до особливостей латинських, вказаних у канонах Трульського собору, дивиться на них, як

¹⁾ Після числа 24 в грецькій тексті слідує речення: „*καὶ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι πλείονες* — і після них ще більше інших“ (пап). Це очевидний додаток, зроблений пізнішим переписчиком. Наведених слів нема в одній грецькій рукописі та в усіх слов'янських.

²⁾ Носить назву: „*Ποσὶς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεσχίζθησαν, καὶ ἐπὶ καίρων, καὶ διὰ ποίας ὑποθέσεως*. — Скільки разів відділювалися Римляни, за яких часів і з яких причин. Цей твір — досі цілковито не виданий — міститься в Мюнхенській рукописі XV в. н. 256 р. J. Hergenröther III, s. 872—875.

³⁾ Photii Liber de Spir. S. mystagogia, ed J. Hengenröther, p. 117. Migne, P. G., Cl., cd. 395.

на блуди й „*ὁμολογιατικὴ*“ — не малозначні“. Не подобається йому, що на VII вселенському соборі при відновленні канонічної єдності з Римлянами після іконоборського розколу не згадали про ці блуди, тоді як належало наперед їх розглянути й ріжницю усунути. Рівнож і по VII всел. соборі до Фотія, як і за Фотія, коли відбулося його поєднання з папою Іваном, архієреї повинні були спочатку виправити „римські блуди“ й відтак поєднатися з Єпископом Риму.

Ця стаття безперечно написана до 1054 року, бо про події того року нічого не згадує, й напевне скоро після смерті Болгаробойця, бо ще до 1054 р. була перероблена якимсь византійським письменником та видана під іменем Фотія¹⁾. Автор нової редакції не був міцним в історії: він не тільки не доповнив свого оригіналу новими фактами, а вніс до нього блуд, посиляючись на свідоцтво Теодорита замісць Теодора Чтеця, як було в його оригіналі. Зате він був особою з іншим церковним наставленням: говорячи напр. про Акакія, наділив його титулом єретика; до імени папи Григорія I додав прізвисько: Великий. Повторюючи погляд свого оригіналу на „римські блуди“, він крично ставиться до церковного розділення за патр. Сергія та до його причин, про які він непевний. Та обставина, що заввагою про зазначене розділення його редакція й кінчається, дає підставу гадати, що він писав раніш 1054 року.

Псевдо-Фотієва стаття, в свою чергу, була перероблена хартофіляксом Никитою Нікейцем, який її значно поширив, додав до неї заввагу про Михайла Керулярія й назвав своїм іменем²⁾. Що Никита Нікеєць зрадагував Псевдо-Фотієву статтю, це видно: а) з того, що він також називає патр. Акакія єретиком і б) особливо з його оповідання про розкол за патр. Сергія: висловлені з його приводу міркування являються відповіддю на Псевдо-Фотієві сумніви. Латинські церковні особливості він вважає за блуди, але не визнає їх шкідливими й гідними докорів, бо єпископи довгий час обходили їх мовчанкою.

З іменем протосінкела й хартофілякса Никити Нікейця відомі кілька коротеньких трактатів про безквасний хліб, написаних около 1040 р. Чи цьому саме Никиті належить і зазначена редакція Псевдо-Фотієвої статті, трудно сказати³⁾.

III. Ще один пам'ятник написано в звязку з церковним

¹⁾ Надрукував її А. Павлов серед додатків до своєї названої книжки, стор. 132—134; про неї ж див. ще в J. Hergenröther'a III, с. 872—875.

²⁾ Статтю Никити Нікейця видав Mai, Nova Patrum bibliotheca, t. VI, p. 446 і звідси перевидав Migne, P. G., t. CXX, p. 713.

³⁾ J. Hergenröther III, 802 і 869 приписує її хартофіляксові Никиті, що призначений був на митрополита Нікейського й жив у першій половині XII в. Але невідомо, чи той Никита був Нікейцем і письменником.

розривом патріярха Сергія II з Апостольською Столицею: це анонімна стаття (лише в декотрих рукописах носить несправедливо ім'я патріярха Фотія) „Περὶ τῶν Φράγγων καὶ τῶν λοιπῶν λατίνων“ — Про Франків і інших латинян¹⁾. Вияснює вона, що всі (західні народи, за виїмком Калабрів православних і Аламанів — поган) разом з папою віддавна — *πρὸ πολλῶν χρόνων* — знаходиться поза Католицькою Церквою й далекі від євангельських, апостольських й отецьких передань, тому що держаться протизаконних і дикунських звичаїв“; далі виказує в 28 точках найгірші з останніх, ставлячи на першій місці: *filioque*, безквасний хліб, участь єпископів у війнах, піст у суботу і т. д.

Це дуже важний в історії грецької полеміки твір: з нього ми довідуємося, які обвинувачення ставили Греки Латинянам на початку церковного розриву; переважно з нього черпали свої відомости про латинські відступства або послугувалися ним Михайло Керулярій, архієп. болгарський Теофілякт, автор знаної нам „Повѣсти о латынѣхъ“ та ін.

Вчені відносять цей твір до другої половини XI в.²⁾, але напевне він повстав значно раніше, — скоро після розколу 1010 року. Це доводять слідуючі спостереження; I. Стаття не згадує про відлучення Латинян та їх викляття, лише не визнає їх за членів Католицької Церкви. II. Нею, як джерелом, користувався в 1054 р. патр. Михайло Керулярій. III. Твердження її про Аламанів, як цілковитих поган по вірі й звичаях, вказує на часи раніші від половини XI в. IV. Рівнож більш початкам XI в. відповідає й стан західної церковної культури, змальований статтею, особливо в точках: 7—9, 11, 13с, 18, 19, 21 і 24. Автор брав сучасну йому латинську практику, а не писав церковну археологію, і в його задання не входило змальовувати звичаї, що вже віджили. Керуючись тою ж цілю, Михайло Керулярій одні його дані опустив, інші зрадагував, відповідно до фактичного стану життя. V. Стаття „про Франків“, як і дві попередні, з многих латинських особливостей на першій місці ставлять *filioque* й безквасний хліб: це вказує на те, що всі вони відносяться до одного й того часу, з різних поглядів виправдуючи церковний розрив з Римом і Західною Церквою.

Пропаганду його закроїли в Византії широко й безоглядно.

(Продовження буде).

¹⁾ Докладний і науковий її огляд дав J. Hergenröther III, 172—224. Грецький її текст з латинським перекладом XII віку видав також J. Hergenröther, Monumenta graeca, ч. 62—71, а словянський переклад по тексту Коричих XIII в. — А. Поповъ, *op. cit.*, стор. 58—69.

²⁾ J. Hergenröther III, 224. — L. Brehier, *Le schisme oriental du XI siècle*, Paris, 1899, р. III—IV, 161 і M. Jougie I, р. 283, не подаючи підстав, датують його часами Михайла Керулярія.

Др. Василь Лев

Записи на старих книгах

Майже кожному інтелігентови, а то й грамотному селянинові доводиться мати в руках і переглядати старі церковні книги, або давніші чи новіші рукописи, що звичайно відносяться до ділянки церковної культури. Нас манить оглянути стару церковну книгу чи рукопис, що пригадують нам минувшину, отвирають не одну, хоч на погляд незамітну сторінку давньої української культури. Обемиста книга великого формату, оправлена переважно в деревляні дощечки, поволічені шкірою з написами або витисками, чи багряним плюшем або адамашком, з золотими або мосяжними клямрами-защипками, із грубим у середині папером, з гарним, великим друком, мистецькими ініціалами, заставками й візерунками, показують, як виглядала книжня культура давніх часів у період рукописання та в ранній добі друкарської штуки.

Нас чарує напис старої книги. Та мимо того як дуже нищаться ці книги в церковних крилосах під руками дяків, паламарів і ріжних піддячих. Вони не лиш не шанують цінної пам'ятки давньої культури, але пам'яті щедрих предків, що збірно або поодинокі фундували дану книгу власним коштом. А нинішні люди нищать ті книги й зтирають руками нотатки, які свідчать про жертводавців. Таким саме нотаткам хочу присвятити дещо уваги. Вони розповсюднені найбільше в XVI—XVIII ст.

Звичайно на лицевих сторінках перших карт стародруку чи рукопису книги, на долішньому маргінесі, в однім тільки рядку знаходяться дуже вимовні записки. Вони подають назву книги, її приналежність до якоїсь місцевости, час, ціну й інтенцію купна та фундатора, а вкінці ще й закляття на тих, що хотілиб кудиінде перенести цю книгу.— З огляду на зміст записки можна поділити й уложити в групи, починаючи від найстарших.

На знанім рукописнім перекладі Апостольських Діяній та Посланій з польської „Радивилівської Біблії“, званім „Крехівським Апостолом“¹⁾, є нотатка в долі на перших листках, виконана гарним скорописом: „**Сия книга вториѣ**

¹⁾ гл. Еп. Йосиф Болян: Крехівський Апостол. Український переклад цілого Апостола й Апокаліпси з XVI ст. (Тимчасова вістка), Стара Україна, Ч. 6. 1925.

Василь Лев: „Apostol Krechowski“ Prace Filologiczne, t. XV. за рік 1929.

Проф. Іван Огієнко: Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол. Варшава 1930.

святого евангелиста Луки дѣи albo sprawy апостоль-
ский | приналежит служити монастыреви креховско-
му вѣчне и непорушовне—котория не маєт быти от-
далена вѣчными часы | от обители св. креховской¹⁾.
Цю нотатку написав монах, тому вона коротка, ляконічна)
Не записано навіть, хто переложив, чи написав цей рукопис.

Подібна коротка записка є на рукописній збірці Ст.
Теслевцьового з XVIII ст. (збір казань, поучень, житій свя-
тих)²⁾: **Во имя Отца и Сина и Святого Духа амѣн. Си**
сѣборникъ Теслевцьового попа Стефана. А кто би
ей мав отдалити от тои церкви, буде проклят, ана-
еема³⁾.

Дешо схожу коротку нотатку находимо на „Апостоли“,
друкованім у Києві в 1630. р. (в типографії Спирідона Со-
боля), що находиться в с. Яжів старий пов. Яворів. Запи-
сана вона рухою монаха, невиразним рукописним почерком:
Року божего дѣмѣ [1645]⁴⁾ сия книга рекомая | Апо-
стол Манастиря | чернілявского святои Троицы | в лѣ-
ску належачая | ктобы ей мѣл взяти | и отдалити не
хай же той | будет взят с царства | небеснаго во тму
кромѣшнюю—на вѣки вѣчный Амѣнь⁵⁾. Коротка запи-
ска різниться від попередньої на рукописі головню важким
закляттям тих, що важилися б забрати звідси цю книгу.
Ці короткі нотатки робили переважно монахи, тому не зга-
дують майже нічого про себе.

Друга група записок подібна до першої, різниться
тільки тим, що жертводавцем є світська особа, нпр. на
книзі з друкарні Михайла Сльозки у Львові з 1664. р. з. н.
Триодон, що находиться у згаданім Яжіві ст., є напис не-
зугарним півуставом: Сию кнїгу рекомую триод | по-
стную купиль рабъ Божии | Павелъ Сакунъ из женою
своею | Мариєю в старом яжевѣ | до храму преподоб-
ної матере Параскевия. а хто бы ей мѣль | отдалити от
ей(!) церькве | судъ буду мѣти предъ | нелицемѣр-

¹⁾ Простопадні чертки серед письма зазначають окремі стрінки.

²⁾ Тепер находиться цей рукопис у збірці І. Франка, ч. 61, в біб-
ліотеці Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. — Пор. також: Карпато-
руське письменство XVII—XVIII вв., написав Др. Іван Франко Львів 1900.
стор. 44—55.

³⁾ Ізза браку кирилиці — зложено відповідні тексти гражданкою.
Редакція.

⁴⁾ Пояснення автора статті в ломаних дужках.

⁵⁾ В іншому місці цього рукопису є ще й така нотатка: **Сия книга**
рекомая | Софронія Сенкевич | Манастиру чернилавського за-
лицена | —Софроній Сенкевич | Игумен чернилавский. Бачимо, що
той ігумен, який саме поробив ці нотатки, уживав в місці кириличного
и латинського у. На ще іншому місці є записка по польськи: 1795
Roku. Tegoż roku Klasztorzek zwany Lasek. OO. Bazyłjanow skasowano. Ві-
домий факт, заповіданий едиктом цісаря Йосифа II. Нині на місці мона-
стиря є невеличка церковця, де раз у рік відбувається відпуст.

ним судиею | р. б. ~~х~~ххн місяця июля д | . — Бачимо, що і духовний і світський жертводавці дбали про те, щоби куплена ними книга оставала в тій самій місцевості.

Одначе третя група записок багато обширніша та більше змістова й цікава. Тут передовсім підчеркнена побожність світських жертводавців. Книгу жертвують в ім'я Боже й на хвалу Богу. Ось кілька прикладів:

„Діянія Апостольскі“, Львів 1666, типографія Ставропігії, в церкві Люблинця старого, пов. Чесанів:

Изволенієм Отца и с поспѣшенієм Сина ! и совершенієм святого Духа | купил сію книгу зовемую Апостоль | Рабъ Божій Іоанъ Левковичъ | з братомъ своимъ Тимоеемъ и | со женами своими | за свое телесное здравие и за отпущение | грѣховъ своихъ до села Люблинця | старого и дали за сію книгу | золотыхъ III и грошей к | и придали за (!) сію книгу зовемую | Апостоль ко церкви святого и пресвѣтлаго | Преображенія Господа Бога нашего | Ісуса Христа: и придали ю часи | вѣчными ку той святой церкви | до села Люблинця старого Року | Божія ~~х~~ххг: місяця Мая [затерто!] | а кто мѣлъ сію книгу отдалити [от ст.]¹⁾ церкви ста[ро]любинецкой | будемо суду мѣти предъ лице[мъ] Господнымъ | во страшный день втораго прішествія | которому нехай будетъ | честь и хвала во тройци единому Богу | во безконечная віки аминь.

Евангелія, Львів 1644 (находиться в бібліотеці Н. Т. Ш. у Львові, ч. 1555).

Во имя Отца и Сина и святого Духа [и] единородной и нераздѣлимой [Тройци] | аз раб Божий на имя мафеи мойкловский | из жоною своею Агафіею ведлуг ремесла | ковал А по отцу Іоанович по прозвиську | кукорѣчкович спорадою брата своего р. [б] | Іваха по прозвиську Кугута от Бготца (!) Господу Богу | втройци единому и Пречистой Матери Божей | и всѣмъ святымъ за отпущеніе грѣховъ своихъ | за отца и матки и всѣхъ | родичовъ своихъ и за долготѣльное | мешканіе справіи своею власною | сию книгу купити рекомую на имя, евангеліе на престолное до церкви Божей | Ярославской заложенной храма на имя | на имя (помилково повторено!) святого Спаса и при бытности | священника Ярославского Ігнатія | и при немъ будучого Іоана за що повинни | Господа Бога просити завше не тілько они | Але и по них будучий а не повиненъ нѣхто | от тоей церкви Божей отлучити

¹⁾ В ломаних скобках подається реконструований текст, який затерто на книгах.

вѣчными | часы надана(?). А хто бы [мѣл] | еи або хотѣл далей инде отдати | албо продати буди проклять анафема | и буду з ним мѣти спытои на втором | пристю Господнем кды придет судити живыхъ | и умершихъ Надана змоиклоским (?) | року божого ахмг | мца марта дня а поста | Семко (затерто) Арфевич хорошовский | родич рохмановский.

ОКТОИХЪ, Львів 1686 — в церкві Яжева старого пов. Яворів.

Ісволенѣтмъ отца и поспѣшеніемъ Сина | и совершеніемъ святаго и животворящаго Духа. | купиль сію книгу рекомую октоихъ | Рабъ божій младенець Іоан нагаєвиъ | за отпущеніе грѣховъ своих и Родителей своих и всѣхъ кривныхъ своихъ от вѣки умерших | и придалъ оную до Церкви храму | Преподобной Параскеви в селѣ | Старим Іажові в повѣтѣ Львовскомъ (!) и староствѣ яворовскомъ в маєтности | І. К. М. (священниковъ отца Іоана Іахмановича | а кто би сію книгу мѣлъ отдалити от тои Церкви и храму духовній или чтець | Проклят буди Анаѣема и со инѣми Проклятыми | за которую далъ золотихъ трицят | полскою монети року Божія ахчг | мѣсяца Августа дня аа: Богу нашему слава: Аминь.

З таких, дещо довгих записів можна довідатися цікавих річей, в першу чергу про жертводавців та причини їхньої жертвенности, а далше про історію купна книжки та взагалі про матеріяльні й культурні відносини часу. Жертводавці це люди різниці станів: священник, дяк, війт, хлібороб чи робітник (рідко пан-магнат, бо він звичайно робив більші жертви). До церкви в Курниках біля Яворова купила напре. стольну Євангелію (львівський друк 1680): **раба божия марія шолтиска курницкая**, а записку написав: **рукою своею власною Григорий якимович синъ якими шолтиса курницкаго**. Він то разом зі своїм батьком ходив до Львова за цією книгою.

Жертвенність побожного жіноцтва зазначена ще й на іншому друку, п. н. **Огородокъ Пресвятои Богородици Антона Радивилівського** (нині в бібліотеці НТШ). Читаємо там записку: **Іа Марія ковалиха купила сію книгу на Імя огородец Пресвятия Богородици которую вѣчными часи ліегую [до церкви] св. Николая Іерархи з вѣрной своей праць...** а тих, що хотілиби взяти з тієї церкви книгу, віддає під суд св. Миколи, як у середньовічних легендах про чуда цього святого Богоугодника.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ (Львів 1738), книга церкви в Зіболках, жовківського повіту **єст куплена стараніємъ и коштомъ власнымъ побожнаго Θεодора Крався (Кравця!)**

и жены его Евдокїи обивателей дзѣболецкїхъ — за 87 зол.

Того самого року і дня (1792, 30 октоврія) ся церква дістала ще другу книгу: **Ірмологіонъ** (Львів 1757) коштом: **славетныхъ і побожныхъ Демитрія Шудлѣн-ского другаго** **Θеодора** **кравця** **юже купили за золотихъ пол. 51** — Може й амбітні жертводавці хотіли перевишати себе в побожности й жертвенности. В усякому разі такі жертводавці не жаліли гроша на боговгодне діло, для осягнення вічної щасливости своєї, або рідні та за добре доживоття. Свій учинок уважали за щось дуже важне, коли заклинали тих, що малиби забрати книгу з даної місцевости та обіцяли з ними розправитися на страшно-му суді.

Не лише про жертвенність та інтенцію побожних людей говорять нам такі записи, але й подають дещо з історії деяких місцевостей, чи про долю книги, яка нині мимо закляття находиться в якійсь бібліотеці, або в іншій місцевости.

Приглядаючись записам, маємо нагоду переконатися, хто був під тогочасну хвилю письменний, а також про те, як виглядало те письмо, почерк. фарба та й головню те, що переважно писали таки живою народною мовою, а не книжною.

Не чужий нам і стиль тодішнього книгописання.

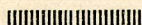
Така манера роблення записок фундатором тривала сливе до кінця XVIII ст. Де дальше, тим менше жертвенности. А хоч вона й не устає, то жертводавці не вміють уже присвятити тільки часу, щоб написати довгу „літанію“ про таке то а таке діло. Були ще одначе прихильники записування про приналежність книги до місцевости, хоч не на собою пожертвованій книзі. Саме таким чоловіком був у XVIII ст. деканальний візитатор о. Шадурський. На чотирох книгах у згаданих Зіболках занотував він ті самі замітки: **Сїе Євангелїе єсть церкви зѣболецкой святыхъ безсребренникъ Козми и Дамїяна.** ns. Szadurski. Подібне речення є на Літургіяріоні (Львів 1691), що находиться в бібліотеці НТШ у Львові, ч. 1556: **Сеи служебник єсть церкви Соколѣвской Собора Пресвятыя Богородици.** n. Szadurski. (пов. Каїнка Струм.). Ще й інший чоловік записав на Літургіконі, що був колись у цеперівський церкві (Жовківщина): *Ten Służebnik Ma Zostawać Wiecznemi Czasy Przy Cerkwi Rokitniańskiey, którego Pod czas wizyty Generalney Podpisuie dnia 24 Augusta Roku 1726 Stefan Litwinko. E. RWSR. V. G. y Official D. B. mp.*

Традиція записування відбилася легким відгомоном подекуди ще в XIX ст.

На „**Богогласнику**“ (Львів 1886), що находиться в Яжові старім пов. Яворів, після титулової вклеєно картку.

з таким друком: Фундаторомъ сей книги єсть Грынко Бучко въ Старымъ Яжевъ". Під тим дописав тодішній дяк: „даровалъ до Церкви Препод. Матери Параскевіи 1889" Побожний жертводавець пригадав собі традицію та казав видрукувати нотатку на окремій карті. В тій самій церкві на „Акафістнику" (Львів 1893) на першій титуловій картці записано: „Тоту книжку купивъ въ Львові Симеонъ Цѣпивко въ роки(!) 1895. Мѣсяця ноєм্বরѣ". (Це тодішній дяк).

Побіч таких записів, можна ще знайти в давніх книгах різні нотатки, переважно історичного змісту. Знайдуться там також і преріжні молитви, заклинання та практичні поради. Бачимо отже, що й таких дрібних записок не можна поминути мовчанкою. Із них говорять до нас предки і прохають, щоб ми шанували їхню пам'ять і жертвенність та берегли пам'ятки старої культури. А виратувати ці пам'ятки від загибелі має обов'язок в першу чергу духовенство, що стрічається з ними разураз.

о. Др. Г. Костельник

Становище й походження людини на основі теорії прозябання¹⁾.

ВСТУП

1. Наші дві проблеми

На основі свого здиференційованого досвіду і без сумніву також під проводом інстинкту загал людей має таке переконання, що людина це висще сотворіння, ніж звірята, та що людину ділить від звірят непростимим прогалина. Найсильніший вираз цьому загально людському переконанню дає св. Письмо і то саме в найстаршій своїй частині, кажучи, що Бог сотворив людину на „свій образ і подобу" (Бит, 1, 26-27), та наводячи слова Бога-Творця, висказані до перших людей: „розмножуйтеся і наповняйте землю та робіть її собі підданою; і володійте над морськими рибами і над усякою твариною, що рухається на землі" (Бит. 1, 28). З тих слів ясно, що загально людське переконання про становище людини на світі вяжеться

¹⁾ Такий заголовок має найновіший, обемистий твір о. Г. Костельника, над яким він працював кілька років. Покищо готовий до друку тільки I том „Становище людини на світі". Ми в „Ниві" випечатаємо тільки „Вступ", де в загальних нарисах подана критика дарвінізму й теорія прозябання. О. Костельник сполучує еволюцію зі сотворенням, відбирає дарвіністам оружжя, яким вони воювали проти сотворення й то само-оружжя звертає проти теорії Дарвіна. Редакція.

з думкою про сотворення людини: людину міг тільки Бог сотворити, а не могла вона повстати ніяким „природним“ способом.

Цей логічний зв'язок взагалі обов'язучий. Якщо хочемо заналізувати становище людини на світі, то необхідно мусимо дати відповідь також на квестію про походження людини. Ці дві проблеми, коли їм глибше приглядаємося, просто одна в одну переливається.

Ми спершу займемося становищем людини на світі, а то тому, бо це лекша проблема, для її вирішення маємо більше даних і лекше приступних. Вона й послужить нам як підбудова при розгляданню квестії про походження ююдини.

Але саме тому, що квестія про походження людини тяжша, мусимо тут на вступі більше про неї сказати — зважаючи на вимоги духа нашого часу, який, у наслідок поширення теорії еволюції, саме під тим кутом оцінює становище людини на світі.

2. Характеристика квестії про повстання органічних родів.

1. Квестія про походження людини це тільки одно звено в загальній квестії про походження органічних родів. Отже це самозрозуміле, що ми, маючи розглянути квестію про походження людини, муситимемо розглядати також загальну квестію про повстання органічних родів.

Карло Дарвін, ідучи за одним з англійських філософів, на початку своєї славної книжки „Повстання родів через природний добір“ (1859 р.) називає оцю проблему „найбільшою тайною поміж усіми тайнами“¹⁾. І вповні оправдано. Це вічна проблема в людському роді й така основна, що вона разом релігійна, філософічна й природнича.

Що вона релігійна, про це свідчить св. Письмо, яке говорить про неї на самому початку. Що вона філософічна, про це мабуть найвиразніше свідчить наука Плятона про „вічні ідеї“: органічні роди є вочленням вічних ідей (відбиткою вічних ідей у матерії). А що вона природнича, це в наших часах загально вважають за самозрозуміле.

2. Власне це є нещасним упередженням наших часів (зачислюємо тут передовсім XIX в.), начеб квестія про повстання органічних родів, чи зокрема квестія про походження людини належала тільки до природників. Так нпр. проф. Hermann Klaatsch наприкінці своєї книжки „Повстання

¹⁾ Die Entstehung der Arten durch natürliche Zuchtwahl von Charles Darwin. Aus dem Englischen übersetzt von David Heek. Видання „Reclam“, Стр. 24.

і розвій людського роду“ пише: Проблеми, якими ми займалися, мають чисто природничий характер і не мають нічого спільного з філософією та релігією. Гостре річеве розмеження між наукою й релігією це безумовна вимога для вдатного розвою одної й другої, а штучне їх змішання є або знаком неясности, або нерічевих замірів¹⁾.

Якби то цей бистрий ум і многі інші природники наших часів не мали того упередження, то ми з цілою певністю були би ближше до справжньої розв'язки наших, таких важних проблем!

Давні матеріялісти могли собі уявляти, що життя є вислідом незвичайно складної будови, „машини організму“, а потім в організмі являється життя, як вислід тої складної будови (так кожда справжня, людська машина наперед мусить бути збудована, а щойно потім може працювати). Та по відкриттю клітин і простудіюванню, як із зародкової клітини твориться повний організм, стало понад усякий сумнів ясно, що складна будова організму є вислідом, витвором життєвого принципу, який криється в організмі, а не навиворіт.

Отже всякі органічні родові форми (як дуб, риба, малпа, людина) є витвором їхнього життєвого принципу—їхньої „душі“. А з сього приводу в квестію про повстання органічних родів вплутані квестії про душу, про свідомість, розум, волю, совіість, моральний змисл і т. ін. — значить чисто філософічні й релігійні квестії.

Klaatsch зовсім несправедливо оцінив характер наших проблем, начеб вони були тільки природничі. В дійсности й природники наших часів філософують, не вдовольняючись ствердженням нагих фактів, але ставлять гіпотези й теорії, навіть дуже далекосяглі, щоб усі відкриті факти звести в логічну цілість. Тільки, що філософування природників звичайно дуже обмежене, одностороннє. Найважливіші філософічні й релігійні квестії для природників начеб не існували; вони їх просто перескакують, ігнорують, або чимнебудь збуваються їх, бо в достаточній мірі не мають виробленого розуміння для них, і за всяку ціну все хочуть пояснити механістично; притім природники густо часто знаходяться в положенню, наче та муха на вікні, що хоче через прозору шибу видістатися на двір: є рішуча охота піти визначеним напрямом — а нема змоги, бо реальний світ становить непоборну перешкоду.

3. Вже старозавітний мудрець розумів, що „всі речі повні дива, й не може їх людина „висловити“ (Прип. Сол.

¹⁾ Prof. Dr. Herman Klaatsch: Entstehung und Entwicklung des Menschengeschlechtes. Випечатане у Weltall und Menschheit, herausgegeben von Hans Kraemer. Т. II. Цит. місце на стор. 338.

1,8). Тільки людські твори можемо зрозуміти наскрізь, а твори природи такі глибокі й багаті змістом, що людський ум ніяк не може їх вичерпати до дна. Той сам старозавітний мудрець каже, що „людина не доходить ані кінця, ані початку того, що Бог творить“ (Прип. Сол. 3, 11). Появлення й навіть самі чинники бувають у природі просто не ймовірні. З правила кожду проблему люди спершу уявляють собі простішою, ніж вона є в дійсності. І то без різниці, чи це люди сякого, чи такого світогляду. Не потребуємо наводити інших прикладів, наша проблема про походження органічних родів є одним з найкрасших таких прикладів. Аж смішно стає, коли думки старинних матеріялістів про повстання організмів порівнюємо до нині відомих нам біологічних фактів і законів; та й теорія еволюції К. Дарвіна щораз більше заломлювалася під тягарем нововідкритих фактів та правильних зіставлень природних явищ. А також погляди теїстів (тих, що приймають Бога й сотворення) щораз треба визволяти від примітивізму, бо стає ясно, що сотворення не відбулося так „просто“, як спершу люди уявляли собі.

Це помилки задля самого предмету — тому, що він надто складний. Але також суб'єктивні чинники не є тут без впливу. В іншому помилялися матеріялісти, а в іншому теїсти. Якби матеріялісти мали також розум теїстів, а теїсти також розум матеріялістів, то одні й другі були би ближше до правди,

Людський розум це „духове око“, що з правила буває засліплене своїм власним світлом — так, що бачить тільки те своє світло, а нічого іншого. Це виглядає на абсурд, та воно дійсно так. Світло нашого небесного сонця так засліплює наші очі, що ми в день не бачимо зірок на небі. Щоб у день побачити зірки на небі, треба „день сполучити з нічю“ — треба зійти до якоїсь глибокої ями й з неї дивитись на небо.

Розвинення й наставлення розуму в різних людей бувають різні. І саме ці розвинення й наставлення розуму творять спеціальне світло для розуму — творять перспективу, в якій даний розум є „видючий“, а в іншій, чужій перспективі він „сліпий“.

Навіть такі дрібні різниці, які заходять між психологічно вишколеними льогіками, й математично вишколеними льогіками, є приводом, що одні інакше дивляться на ту саму річ й інакше оцінюють її, як другі. Льогіки з психологічної школи твердять, що математика так відноситься до льогіки, як *species* до *genus*.

А льогіки з математичної школи твердять, що математика так відноситься до льогіки, як зріла людина до свого молодечого віку. Математики внесли в льогіку свою кон-

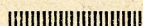
струкцію ума — ума, що легко й геніяльно орудує поняттями, оскільки їх розуміє й виражає на взір математичних формул; зате він менше чуткий, або й зовсім нечуткий на субтельніші психологічно-логічні варіанти й нюанси понять. У математиці привикли математики орудувати поняттями наче бездушними елементами, з котрими можна робити всякі математичні комбінації. А цієї своєї духовної вдачі математики не позбуваються ані в логіці. І саме тому в найновіших часах при своїй науці про множини (*Mengenlehre*) логіка з математичної школи видвинули „парадокси“, яких не вміють вдоволяючо розв'язати, а в дійсності це не є ніякі парадокси, тільки звичайні собі (хоч дуже субтельні) парадокси, які психологічна логіка дуже легко й абсолютно певно розв'язує ¹⁾.

Отже не диво, що між природниками, філософами й теологами заходять величезні різниці в поглядах на проблему повстання органічних родів, а зокрема на проблему повстання людини. Природники, якщо хочуть бути об'єктивні, мусять признати, що це не тільки їх проблема, але й проблема філософів та теологів, та що філософи й теологи також люди з розумом і „щось бачуть“, чого не ялось ігнорувати.

Очевидна річ, що найкраща, найближча до правди буде така розв'язка квестиї про повстання людини, яка зведе в логічну єдність і становище природників і становище філософів та теологів.

Власне за таку вважаємо ми нашу „теорію прозання“. Ми зберемо всі критичні природничі факти й всі філософські та теологічні рації, що відносяться до нашої проблеми, та зведемо їх у логічну єдність без усякого натягання.

(Продовження буде)

Серед наших у Франції

Дивним видається неодо для тих, що матимуть нагоду читати ось-сих кілька скупих звісток про українське церковне життя у Франції.

Ситуація тут надзвичайно складна. По всіх кінцях французької території розсіяні українські громади, а кожна з них відчуває велику потребу свого священика. Мимо переважаючої більшості громадян Українців-православних, то питання, чиїм висланником мавби бути духовник Українців у Франції, не було ніколи предметом спорів, бо кожному ясно, що тільки післанці Митрополита

¹⁾ Гляди про це мою розвідку: *Ordo logicus*, Львів 1931, на стор. 26—42.

Андрея можуть задовольнити їх духові потреби. Мали вони колись духовника, о. Павла Гречишкіна, то однак існував комітет, у склад якого входили навіть Українці-православні, який поставив собі за ціль створення парохії та забезпечення буття священникови Україно-католикови. Від Великодня 1933 р. група У.Н.Р.тішиться послугами о. Бриндзана, що підпадає юрисдикції прав. митроп. Діонісія. Згаданий священник має свій осідок у Парижі, а звідси виїжджає по черзі у кожен громаду поза Парижем.

Однак се Українців зовсім не задовольє. Видно се з того, що вони воліли запросити до себе священника Україно-католика аж з Бельгії, чим приймати послуги свого власного пароха. Певно, що не все і всюди існує група людей, що хоче чогось, чого сама не вміє висловити, так теж і тут є одиниці, невдоволені з усього, що є, — а хотілиби саме того, чого немає і не буде.

Роля духовника Франції дещо інша, чим роля пароха на українських землях. Щоби тішитися успіхами своєї праці, треба, дослівно, виректися самого себе. Не сміє думати про якісь особисті користи; про пошести з боку тих, над якими працює; про признання йому його заслуг. Всі прикраси мусить нести без тіни невдоволення. Пам'ятати мусить все про те, що боротьба з противником можлива лише тоді, коли в мене чисті пальці і вид незаплямлений невдалою минувиною. Мусить зректися яких-небудь партійних переконань, а одним бути: священником-Українцем. Конечною умовиною для священника, щоби був молодий, повний сил, але з дипломом твердої життєвої школи. Отсе згрубша умовини, які ставить українське громадянство кожному духовникови, що мавби сіяти на їх нивах слово Боже.

Знав я вже з попереднього досвіду про те все, тому невимовний страх мене обняв, коли дістав я запросини до Homécourt-у на неділю 30. липня 1933 р. Добитись туди не так легко, як тепер писати, хоч і се досить мозольне. Поза паспортними труднощами, яких дуже часто не вдається побороти, особливож для горожан Польщі, мається повно перешкод характеру чисто льокального. Здавалось, що знаючи мову німецьку і французьку, можна щонайменше пів кулі земної, як не цілу переїхати. Показалось одначе, що з тими двома мовами навіть у Франції не можна у всіх частинах порозумітись. Ся несподіванка заскочила мене в місті Thiomville.

Питаю за автобусом до Homécourt, а кожний розкладає руками, начеб перший раз в життю почув французьку чи німецьку мову. По цілогодіннім ходженню відшукую на решті потрібний автобус. Але й тут мене не розуміють. Самі між собою говорять жаргоном, що нагадує щось з німецького і французького. Пробую і я тої мови. Вияснюю, що

я чужинець і жаліюсь, що у Франції немає чоловіка, який би зі мною розмовився по французьки. „То якої єи нації?“ запитує мене кондуктор по французьки. „Українець“ — кажу йому. „Зі Львова чи з Київa?“ — паде питання чисто по українськи. І починає зі мною розмову, але вже по українськи.

Був він підчас війни на Україні, де навчився мови, а тепер дуже часто возить Українців, з якими розмовляє по українськи, щоби не забути.

Дає мені про місцеві українські робітничі кольонії достатньо добрі інформації. Після півгодинної їзди ми в *Notéscourt-i*.

Розміщуюсь у хаті інжиніра П. Заворицького. Його заходами зібрався хор під проводом одного студента Укр. з *Nancy*, і завтра саме той хор має співати св. Літургію. Був я вечером на пробі хору. Співали в більшості православні, і то люди освічені, бувалі, старшини Української Армії. Тепер працюють як прості робітники у металургічному заводі. Мешкають, де кому вигідно. Багато з них мешкає в „Робітничій Бурсі“, де мають свою читальню і каплицю, яку відповідно до потреб переминюють на театр.

Харчуються теж у тій бурсі — або, як кому вигідно. Бурсою завідують сестри милосердя. Особливою опікою тішаться Українці з боку сестри ігумені, котра кожного з них знає поіменно і по прізвищу і знає, що кождий з них читає, куди ходить, а навіть — як думає.

А вже дійсно батьківською опікою окружає їх місцевий парох о. *Warin*. Він сам є спів-акціонарем заводу і де може, Українцям помагає.

В неділю, 30. липня о год. 10-ій св. Літургія. В даних умовах випала вона як найторжественніше. Були люди до сповіди, опісля причащались. Проповідь переносу на кінець Служби Божої, бо є в церкві багато Французів, які не мають найменшої приємности висиджувати цілу годину і вслухуватись у незрозумілу для них мову. А при кінці Служби Божої можуть вони спокійно покинути церкву, бачивши в цілості величавий український обряд.

В церкві лишилась лише українська громада. Всіх можна начислити біля сотки голов. Кождий з них так і вгортає в себе кожде слівце священика. Вони спрагнені. Цілі десятки літ не бачили свого священика. На Сл. Божій присутний і один з укр. генералів. Після Служби Божої одержав я від нього листовно, а опісля й особисто, подяку за душевну потіху в днях неволі, яку я дав йому своєю проповідю.

— Правдиву козацьку душу побачив я аж після Служби Божої на хрестинах в одного Галичанина. Як довго ще

бачили епітрахиль на священникови, заховували повну, відповідаючу хвилі повагу. Колиж епітрахиль був вже в валізі, розкрилась козацька душа. Навіть новоохрещений мусить заглянути „сивусі-медузі“ в очі.

Начались візити. Перше відвідав я о. пароха. Здивований, але відразу в сто процентах був вдоволений з того, що православні Українці були на Службі Божій, а навіть співали. Се вдоволення о. пароха вчисляли опісля всі Українці як один з великих здобутків. Працедавці, як „великі католики“ (так їх названо), пересвідчилися нарешті, що з Українцями лекше можна порадити, чим з іншими національностями.

З того видно було, яку велику роль може сповнити священник у Франції між нашими робітниками.

Він бувби посередником між державними властями і робітниками; він бувби посередником між працедавцями та робітниками; він бувби тим мірилом opinii, на якій кождому робітникови залежить, бо вона говорить про здобуття його в данім заводі.

Рідко коли робітники такі веселі, як сьогодні. Після вечірні і панахиди з проповідю перейшли всі до великої салі, де ждали на нас застелені білими скатерттями столи, заставлені різною їдою, а в певних відступах розміщені флякони з цвітами. Сама сестра ігуменя ходить поміж столи та розпоряджає. Ще ніколи Українці в Homescourt-i не бачили її такою привітною для них. Се подвоює їх і так веселу вдачу.

Вечеря, на якій понад 60 осіб; тоасти в честь Митрополита Андрея та всего його духовенства; співи та гри на бандурі, і знов промови, — а конець-кінців побажання одних другим всего найкращого і кожний йде „у свояси“, до свого діла.

Лишився я ще на два дні, в яких служив Службу Божу при участі деяких вільних від праці Українців і Сестер Милосердя. За тих два дні відвідав поодинокі українські родини, щоби пізнати їх родинне життя на чужині. Богато писати б, на те треба окрему студію присвятити, на що я не можу собі дозволити.

У второк виїжджаю до громади Knutange-Nilvange, куди задалегідь мене запросили у відвідини неменше чисельної громади, чим Гомикурська.

Нільванж, що є другим що до чисельности гніздом української еміграції в північній Франції, приліпився амфітеатрально до гори, якої хребет ще й тепер своїми окопами та виривами гарматніх стрілен є свідком боротьби двох сумежних народів за ось-ту, нічим непринадну назверх оселю. Повикушувані боки гори червоніють своєю залізною рудою наче рани тих, що життям своїм її добули. Хоч давно

вже гармати серенаду грати перестали, гора ся, як ніч — так день і вічно, якби у спогадах страшних недавно-минулого, бурмоче, гуде, здригається. Нутро її сверлюють немилосерно, розбивають, щоби за кілька годин зі жил її вилити ще могутніший інструмент на її загибіль. З другого боку від сходу мов кертиці риють у ній глибоко люди, що вічно зітхають до правди, але, як наперекір своїм зітханням, будують сильний, повний таємниць вал, щоби захистити себе від поракунків у день розправи.

Крутими та карколомними сходами, полученими зі собою вуличками, виведено мене в частину містечка, що своїми червоними в один ряд, попід гору розісланими домиками, нагадує живо шнурок коралів, що обвився довкола зівялої шиї старенької бабусі. А посередині того намиставилискується в проміннях сонця хрест, що лиш своєю широкою стопою свідчить про те, що не висить він на шовковому шнурочку, а спирається на гострому дазі храму. Ся вулиця занята чужинцями. Помішались тут різні державні і недержавні народности Європи. І Українці найшли собі ось-тут притулок, окружені зі всіх боків своїми національними ворогами. Недовго прийшлося мені розпитувати, хто ті останні, бо моральні науки, якими засипала мати-сусідка піднесенем голосом свою дитину, так живо пригадали мені одно зі славних передмість Львова.

Українці завжди і всюди остануть Українцями. І на чужині поміж тими ествами, наскрізь змеханізованими, без душі, — вони найдуть кілька черток, щоб підкреслити свою ніжну, повну сентименту душу. В тих червоних, зовсім чужих нам мурах, находимо куток, звідки чимось рідним, своїм, українським дише. Чи се той цвітник малесенький перед вікнами? — чи може тих кілька рушників вишиваних, що до тебе говорять рідною мовою? Не вмію сказати, в чому се „українське“ заключається, а одначе щось там є таке, що відріжнює сю хату від цілого її оточення.

Заїхав до родини Панасюків, і почуваюся як у себе дома. Се одинока хата в Нільванжі, де збираються наші громадяни, так приватно, як й урядово та кожної пори дня. Догідна стація для місіонарів.

Кілька годин по приїзді вибрався я з візитою до місцевого французького пароха. Не застав його самого дома, є тільки о. сотрудинок. Сподіваючися згоди о. пароха, позволяє мені відправити другого дня рано Службу Божу у парохіяльній церкві. Але ніяк не міг укрити свого перестрашу, коли я заявив, що я Українець і що служитиму в своєму обряді. Він перший раз в життю стрінувся з явищем, щоб Українець (після його все одно що „russe“) міг бути католіком, ще й до того зі своїм питомим обрядом. Недовірливо зачав він розглядати мої документи, аж, впевнившись в прав-

дивости целебрету, виставленого „Congr. Orient.“, згодився на мою Службу, з тою тільки умовою, що він сам буде мені асистувати.

Біля год. 5-ої заходжу до укр. читальні, де ждуть вже на мене наші робітники зі своїми жінками та дітьми. Вітаю їх і з лиць блідих мужів та сліз жінок вичитую тугу за Рідним Краєм, за Україною. Та вже вершка досягло зворушення, коли почали пригадувати собі церковні пісні, щоби завтра заспівати в часі Служби Божої. Кожному перед залитими сльозами очима зарисувались старенькі церковці, з почорнілим від віків закопченими свічками іконостасом і рідні, близькі серцю кожного, легкі мов хвилі Дністра чи Дніпра звуки мольб, що линуць там за іконостас і видираються у кивот, там, де „укрита безмежна Любов“.

Лиш діти їх, ті зглядалися на своїх батьків, бо перший раз в життю чули з їх уст ті пісні. Вони по рідньому й молитись не вміють. Немає кому їх того навчити. Батьки вічно в копальнях, а матері самі рідко коли находять хвилину зітхнути до Господа.

У школі їх вчать, та не в їх мові, а чужій. О, як церкви їм треба, священика Українця! Тільки деякі діти вміють по українськи читати, а решта, хтож їх навчить? Праці там треба немалої, з великим накладом енергії, зі самопосвятою, бо то нарід бідний та ще й такий, що легко підпадає під різні чужинецькі, ворожі Церкві впливи.

2. серпня о год. 8 й рано сходяться наші робітники до парох. церкви. Ріжниці тут немає, всі, як один, хто лиш носить ім'я „Українець“, спішить у церкву, щоби принести мольби щирі за Вітчину. Церква своєю архітектурою нагадує неодну нашу церкву, тому кождий чується як у себе дома. Половина лавок середньої нави заповнена нашими людьми.

Вже при мойому вході в церкву стрінув мене сотруди́ник, що потім слідив з великою цікавістю за кождим моїм рухом підчас Служби Божої. Був захоплений багатим східним обрядом і його лього́кою, відносно богослужебного тексту, який він слідив у французькому перекладі, що я йому дав перед Службою Божою. Шкода,— каже,— тільки, що не міг розуміти проповіді в цілости, бо розумів лише кілька слів, які звучать подібно як французьки і змістом певне те саме означають. Але з лиць вірних міг вичитати зміст цілої проповіді.

Після Сл. Б. згуртувалися всі, зовсім по українському звчаю, біля церкви, а поміж ними згаданий о. сотруди́ник та вже й знайомости заводить з незнайомими до сьогодні козаками. З добрим гуртом людей, бо інші, що ближше церкви мешкають, порозходились по домах, серед різних балачок, перейшов я аж до свого пристановища, де вже

під самим порогом дому попрощав бідняг аж до п'ятої години пополудня.

О год. 5-ій попол. відправив Молебен з наукою, а потім сповідав. Всі українці-католики висповідались.

Другого дня рано о год. 8-ій Служба Божа, на якій вже асистує і о. парох з нормальною хлопячесю школою, пояснюючи дітям голосно кожду частину Служби Божої. До св. Причастя, крім Українців приступило ще кілька Французів, яких легко пізнати по їх поведінці.

о. Парох познакомився зі мною після Служби Божої в захристії і просив до себе на снідання разом зі студ. К., що служив мені до Служби Божої.

„То обряд рутенський, — в якому ви служите?“ — були перші слова о. пароха, звернені до мене за сніданням.

Се його історична назва — кажу, — якої ще й сьогодні вживає Апост. Столиця. Звичайно називають нас греко-католиками. Одначе, найправильніша назва се „Україно-католики“ і... ряд виводів на своє твердження. Про Україну о. парох не одно знає, але всеж вона для нього чимсь невиразним, неповним, без границь і без певно означеного місця розселення. — Одним словом більше подібна на край казковий, країна екзотична.

Зійшла розмова на теперішнє України, на голод і знущання окупантів. Того всего слухає, як байки, як фантазії, і тому не прикладає до цього найменшої ваги. Щойно, коли показав я йому листа нашого єпископату до катол. світу в справі голоду на Україні, зжахнувся, бо чогось подібного ніколи не бачив. „А чому ж, — каже, — світ мовчить на те? Невжеж можна байдуже дивитись на голодову смерть мільйонів та канібалізм в Європі? Зрештою, хтож має про те все інформувати світ? От, скільки Українців в моїй парохії, а я до сьогодні нікого з них не знав, не бачив їх у своїй церкві, а то й мало чував про них колинебудь. Їх діти ходять до протестантської школи, а їх батьки до російської-схизматичської церкви учащають і там всі тайни приймають. Бували й такі, що хрестили дітей у мене, але записували їх у метрику Поляками, мимо того, що батько й мати признавалися Українцями. Треба з вашого боку якийсь тому лихови зарадити“.

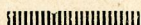
Оповідав мені ще багато-багато про робітників рїжних національностей в його парохії, одначе ніхто з них не обходив його церкви так здалека, як се роблять Українці. Всі робітники мають духовну опіку, крім одних Українців. Немає нашого священика у Франції тому, здається, що нашої еміграції лише понад пятьдесят тисяч душ, з чого половина Українців-католиків. І то не тільки в Нільванжі і Кнютанжі наші люди такі нещасні, але всюди, по всіх українських громадах в Голяндії та в Англії. Чому ж се так? Варто над цим застановитися.

Прощає мене о. парох, при чому просить, якщо другий раз доведеться мені бути в його парохії, то його хата все для мене отверта і можу користати з гостинности його дому, доки не опушу меж його парохії. Ще просить, щоби Українці не скривались перед його очима, а покищо, хай приїде п. П., щоб можна щось більше довідатися про стан українських організацій в Нільванжі.

Сполудня о год. 6-й молебн і наука духовна, а після того прийняття, яке громада устроїла, маючи в замірі за столом побалакати зі мною про те, що кожного з них найбільше болить. Як у Номескурт-і більшість в громаді се давні старшини української армії, інжиніри чи студенти, одним словом, мозок української еміграції в Льотарингії, так тут переважаюча більшість люди прості, що забрили сюди, шукаючи хліба насущного. Попали вони в незнаний їм світ, котрий з бігом часу не то що не розяснюється їм, а навпаки, остає такою для них плутаниною, що вони серед сліз безрадно руки опускають. В стані такої безрадности віддаються вони першому, що зявиться вказати їм дорогу, не зважаючи на те, хто він такий. Таким чином багато наших людей на манівцях, немає кому їх з того лиха випровадити.

Вже в металюргічному заводі гудок звістив північну зміну, коли останніх відпроваджував я до брами, потішаючи їх у спільній нашій неволі. В п'ятницю рано відїжджаю у князівство Люксембург.

о. Роман Хомин

Вісти з Тов. св. Андрея

Сим разом трохи полеміки з моїми, зрештою добрими друзями, о. Михайлом Бобовником і о. Миколою Галянтом. Перший помістив у „Ниви“ за березень ц. р. статтю п. з. „*Рефлексії по Заг. Зборах Тов. св. Андрія*“, а другий статтю в квітневім числі, п. з. „*Власна Допомога*“. Оба подали багато думок, які відносяться до діяльности Тов. св. Андрея. Перший критикує сьогорічні Загальні Збори, що були недбало підготовані та переладовані рефератами, другий має чогось жаль до проводу Тов. св. Андрея, яке взялось не за своє діло та відібрало хліб „Власній Допомозі“, бо лише „Вл. Допомога“ „може зарадити нашій недорадности“. При тій нагоді дісталось і стрийському духовенству, мовляв, пощо воно пхається у несвоє діло та „віднаходить Америку“, даючи почин до оснування Тов. св. Андрея.

Критика потрібна й конечно, бож вона справляє похибки в діяльності, намічує нові дороги і ніхто розумний за слова правди не повинен гніватися. Але критика одностороння дезорієнтує людей, знеохочує до праці і тому недо-

цільна. Обом оо. не відмовляю доброї волі та охоти прислужитися Товариству св. Андрея, та чи прислужились вони своїми замітками, — дуже сумніваюся.

Закидує о. Бобовник проводови Товариства св. Андрея, що Загальні Збори були замало розреклямовані і тому було мало учасників. Передовсім треба сконстатувати, що на останніх Зборах було 93 учасників, отже поважне число, як на нинішній час матеріальної нужди нашого духовенства. Ми всі три, себто оба автори статей і я, памятаємо ще давніші ліпші часи і я сміло тверджу, що нинішній *найбогатший священик на найліпшій парохії бідніший, як колишній найбідніший священик на найбіднішій парохії*. Як нині їхати на збори, платити дорого желізницю (а нині желізниця дуже дорога), коли на хліб, сіль, нафту не стає.

Є в мене під рукою одна книжка протоколів Загальних Зборів давного нашого Тов. св. Павла і що там читаю? Що число учасників багатьох Загальних Зборів або переходило або не переходило сотки душ, а треба знати, що Товариство св. Павла об'єднувало перед війною духовенство *всіх трьох дієцезій*, а тепер ми обмежені до одної тільки епархії.

„Мало реклями“ — пише о. Бобовник, — а я думаю, що неслухно, бо я вважаю всі мої „Вісти з Тов. св. Андрея“, поміщувані так часто в „Ниви“, як рекляму для Товариства, і дійсно вони свою службу об'єднання цілого духовенства добре сповняють, бо нині можу поділитись з усіма членами тою відрадною вісткою, що ще два деканати, а саме золочівський і перемишлянський приступили до організації, так що поза св. Андреем остались всего три деканати: лопатинський, новосільський і зарваницький і Товариство начислює вже нині понад 800 членів.

Пише о. Бобовник, що по зборах не було точного звіту зі зборів і дискусійних статей на тему зборів. Так зле не було. Адже в ч. 2. „Ниви“ за лютий була поміщена редакційна стаття: „По Загальних Зборах“ (ст. 41—43), та був поданий точний звіт із Загальних Зборів о. Осипа Годунька (ст. 73-76). А дискусійною статтею була стаття о. Бобовника, а також о. Гаялянта. Чогож більше хотіти?

Дальший закид о. Бобовника, що на Зборах було 4. реферати, і тим Управа „*лиху прислугу зробила Товариству*“ (ст. 101). — Добре то кажуть, що „*peto iudex in causa sua*“. Яж гадав враз з дирекцією Товариства, що ми не знати як гарно зложили програму Зборів, коли дали аж чотири актуальні доповіді найліпших наших референтів, що члени Товариства ще й „спасибі“ скажуть, що варта було їхати на Збори, послухати оо. Костельника, Осташевського, Гайдукевича, Савицького, аж тут зимна вода, туш на голову: „все до нічого!“ бо через реферати „на внески і на важніші справи не стало часу“. Послухаємо о. Бобовника на другий

раз і дамо лише один якийсь організаційний реферат, щоби на внески і важніші справи було доволі часу. Шкода однак, що о. Бобовник спішився та не був при точці внесків і запитів, бо був би бачив, що учасники не були „умово і фізично втомлені“, а внески сипались як з рога обильности.

В другій части своєї статті починає о. Бобовник оповідати містерії про засідання Надзірної Ради. Одно засідання заповіджене на невідповідний час, на друге не дістав запрошення, а на третім мав реферувати про каси, неповідомлений про те заздалегідь. Яке відношення мають всі ті скарги до заголовку статті „Рефлексії по Заг. Зборах“, напrawdę не знаю, хіба лише се, щоб сіяти недовіря до Товариства, тимбільше, що вслід за тим починає о. Бобовник говорити про дилетантське і нефахове ведення позичкової каси. „Користь булаб багато більша, якщоб свящ. каса була ведена правильно й фахово“... І в чім та нефаховість після о. Бобовника? В тім, що:

„мусілиб відпасти всякі просьби о позичку, всякі заподання причин, на що позичка потрібна, а відтак всі опінії й запоруки оо. деканів, що всеж таки є понижаючою річю для духовенства, а в багатьох випадках ненависною, підчас коли при кооперативнім веденню каси, кождий кредитово здібний член, мавби беззастережне право взяти позичку, коли тільки виставить заяву, що годиться на стягання йому з платні раті 10%, отже без огляду на ціль, опінію, чи запоруку оо. деканів“.

І щож я на це скажу? Спосіб, пропонований о. Бобовником, відповідний для справдішного, дійсного банку, а не для братської каси, якою є Товариство св. Ап. Андрея. Разить о. Бобовника, що священики подають при просьбі ціль позички, але на мою думку є воно добре, бо нпр. один з отців співбратів просив о позичку на їзду до Єрусалиму, і йому слушно відмовлено, бо подорож така, хоч дуже в своїй цілі гарна й хосенна, але не за позичені гроші, тимбільше, що тих грошей мало, й вони потрібні на заспокоєння багато пекучіших потреб. Така статистика, на що хто потребує грошей, вкаже дирекції Товариства, де лежить причина скрути і в якому напрямі повести поміч духовенству. Возьмім хочби для прикладу статистику останнього року. Вона каже нам, що найбільше вимагає помочі оплата за діти в школах, отже Товариство повинно свою діяльність спрямувати до закладання дешевих бурс для священичих дітей (що саме має на меті замірена будова „Священничого Дому“ у Львові). Коли статистика викаже нпр., що духовенство потребує грошей на виїзд до Черча, Трускавця, Моршина, Щавниці, Криниці, Жегестова, буде це вказівкою, що треба нам будувати там священичі пенсіонати, щоби хворі оо. співбрата за дешевий гріш могли чим підлікувати своє надірване здоровля.

Каже о. Бобовник: „Коли буде правильно ведена каса, то відпадуть всі опінії і запоруки оо. деканів, що всетаки

є понижаюче для духовенства, а треба буде лише заяви довжника, „що годиться на стягання йому з платні рат і проценту“. Не знаю про причину таких „деканофобних“ настрів о. Бобовника. А вже при кожній позичці банк, чи каса допитується про платездатність довжника, жадає добрих ручителів, що є для позичаючого теж вельми прикре і остаточно таки справа опирається у... о. декана, який стягає рати, хоч як хотівби о. Бобовник їх інтервенції оминати *).

А тепер пригляньмося дотеперішній практиці нашої каси. Коли о. декан поручив о. кондеканального і зобов'язався стягати з платні за свого довжника - співбрата місячну рату, нема найменших неприємностей. Всі сплачують найточніше, може й тому, що це „братська каса“, спільне добро всіх, а не банк, який в першу чергу має на ціли своє власне добро: заспокоїти відсотки своїм акціонерам, забезпечити егзистенцію численним своїм урядовцям і, як практика наказує, багато довгів має нестягаємих, які мусить відписати. А якщо банк має припадково несовісних службовців, яким або за позичку треба добре хабарями оплатитися, або які самі собі *неправно позичають*, тоді наступає катастрофа, замість сподіваних о. Бобовником користей. Прикро мені, що розходжуся тут в поглядах з о. Бобовником, але тверджу категорично, що наше Товариство св. Андрея не сміє бавитися в банк, а мусить остати братською, запомоговою, позичковою касою.

Банчок хай отвирає „Власна Допомога“, якої речником старався бути другий опонент, о. канцлер Микола Галянт, який однак справу поставив незручно, горячо, докоряючи неслухно Тов. св. Андрея і його стрийським, вельмизаслуженим основникам, стрийським священикам.

І так, пише о. канцлер, що коли тов. „Єдність“ не проявило ніякої діяльності, „ні сіло ні пало“, духовенство стрийського деканату, „віднайшло Америку“, уложило статут нового товариства, назвало його „Тов. св. Андрея“... і се Товариство само не знає, до чого взятися, бо статут дивний і неясний і т. д. (Направду так слово в слово написано!...).

О. Канцлер бавиться в пророка, передбачує навіть вже й упадок св. Андрея. Він пише, що тому лише проявило Товариство св. Андрея деяку діяльність,

*) Взагалі стаття „Рефлексії по Заг. Зборах Тов. св. Андрія“ о. Бобовникови не вдалась, бо критикуючи діяльність Тов. св. Андрея, заторкнув і „Вдовичо-Сиротинський фонд“, пишучи таке: „Добре булоби получить посаду секретаря Тов. св. Андрея з секретарством Вдов. сирот. фонду, а через те зискати титул до помешкання у кам'яниці, закупленій Вдов. сиріт. фондом, тимбільше, що, як про це відомо із звіту секр. Вдов. сиріт фонду, у цій кам'яниці мешкають люди, що від кількох літ нічого не платять“. Я уповажнений, як член Управи „Вдов. сир. фонду“ заявити, що чинші з кам'яниці впливають правильно до каси фонду, і що тимсамим повисше твердження о. Боб. не відповідає правді. (Завв. авт.).

„бо нас манить новість і то не на довго і вже по кількох місяцях потреба нам знов нового Стрия, щоби видумав Товариство з новими статутами, які не подають нічого нового, тільки давне, старе, як наш священничий стан, під новими назвами і новими числами параграфів в статутах“.

Читаєш, і своїм очам не віриш і вдруге читаєш і бачиш, що таки воно так чорне на білому написано. Але не горячуймось, не кпім собі так, як позволив собі о. Галянт зі Стрия запити, дарма, що сам перебув у Стрию цілих десятків літ як гімназійний катихит, а заналізуймо спокійно його думку за думкою.

Пише о. канцлер, що Тов. „Єдність“ не проявило ніякої діяльності. „Вибраний Виділ не відбув ані одного засідання, мимо ургенсів і запитів з провінції, все затихло“.

Я позволю собі відповісти на питання о. канцлера, чому „Єдність“ не проявила ніякої діяльності і уважаю себе компетентним відповісти на те питання, бож я був головою того Товариства, того неспосібного до життя новородка. Як звісно, Тов. св. Павла розв'язали польські влади в р. 1926, за внесення скарги до Союзу Народів на переслідування духовенства польською державою. Всякі змагання нашого духовенства оснувати нове товариство не дали ніяких вислідів, бо правительство безоглядно відкидало всі статuti, аж поки врешті решт не вдалося пок. послови Володимирови Бачинському в'єднати в Воевідстві потвердження статутів дуже невинної „Єдності“, яка мала лише право видавати релігійні книжки і часопис, устроювати реколекції і місії. Про наші *станові справи ані чичирк!*... І тому то „Єдність“ не проявила і не могла проявити ніякої діяльності, бо відразу була немічною, нежиттєздатною дитиною. Релігійні книжки і релігійний часопис видавав віддавна Чин ОО. Василіян, а на реколекції і місії не треба було окремого товариства, бо й без того робили ту роботу ОО. Василіяни, Редемптористи і деканальні, місійні кружки. Тому і „Єдність“ заснітилась, завмерла.

І ось тут було поле й час на діяльність „Власної Допомоги“, в якій бачить о. канцлер спасення на всі наші недомагання. „Допомога“, була через десять літ без конкуренції, о. канцлер, її співосновник і душа, був вже у Львові на вельми впливовому становищі канцлера Митрополичої Консисторії. Чому ж тоді не розвинув її діяльності, чому ж „Допомога“ зеднала в першому році існування всего „стокільканацять священників“, а по дев'ятих роках свого існування число членів „Власної Допомоги“ „нетільки що не побільшилось, але через смерть вже вписаних зменшилось“, а діяльність проявилась лиш видаванням „Церковного Уставу“ на кожний рік?..

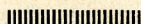
Повстало Тов. св. Андрея і до двох років зорганізувало духовенство своїми високими кличами, своєю діяль-

ністю і нині числить воно понад 800 членів. Лише би тішитись, радіти з розросту та сили, зрозуміння великого слова: організація, а вельмишановний о. канцлер каже, що „Надз. Рада сама не знає, до чого взятись...“ ВПр. отче Канцлер! Оберніть — будь ласка — дві картки взад того самого числа „Ниви“, в якому явилась ваша войовнича стаття і на ст. 147, 148 і 149, читайте „Вісти з Тов. св. Андрея“ і побачите, що Надзвірна Рада Тов. св. Андрея не йде на вманьня, а знає свої цілі, подає багато негайних користей, а ще більше користей на дальшу мету. Товариство, його кличі і його організаційний розмах найшли признання у духовенства.

Тому й я хочу бути пророком, але „добрим“ пророком і кажу, що наше Товариство св. Андрея не впаде, а шораз красше буде розвиватися. І до сеї праці я всіх ОО. Співбратів сердечно заохочую і о. Канцлера закликаю.

На закінчення ще одно слово. Отці Співбрати стрийського протопресвитерату зовсім слушно почули себе діткнені словами о. Канцлера і надіслали до дирекції Товариства слова протесту й обурення, що з їх доброї волі, з їх праці й ініціативи собі кепкують. Можу впевнити отців Співбратів зі Стрия, що о. Канцлер певно не так зле думав, як написав і певно в глибині серця признає і їм заслугу збудження нашого духовенства з летаргу, з півсну, ба що більше, він постарається втілити свою анемічну „Власну Допомогу“ в здорове, життєздатне Товариство св. Андрея.

о. Юліян Дзерович

Всячина

Перша річниця Свята „Українська Молодь Христови“. Першу річницю величавого і могутнього вияву релігійно-національних почувань Українського Народу, головнoж його молоді, та її вірности Христови і Батьківщині, відсвяткував наш нарід гідно і святочно цього року, в днях 5 і 6 травня — так у Львові, як і по всіх парохіях Галицької Церковної Провінції. Передусім величаво відбулися церковні торжества з цього приводу в архикатедральній церкві св. Юра у Львові. Архієрейське богослуження в неділю 6. травня звеличив своєю проповіддю до вірних сам Високопреосвящений Митрополит, який перед роком приймав на Святоюрській площі стотисячну дефіляду української молоді. Окрему проповідь про вагу і значіння Свята для Українського Народу виголосив до тисячних мас вірних Преосвящений еп. Іван.

Таксамо і по інших церквах Львова і провінції відбулися з приводу роковин церковні торжества, на яких молодь

відновила присягу на вірність Христови, зложену минулого року. В багатьох парохіях кружки КАУМ влаштували в себе святочні сходи, а також Академії й концерти.

Марійські Дружини й організації молоді міста Львова влаштували велику академію в честь першої річниці свята УМХ під протекторатом Високопреосв. Митрополита. На Академії були приявні оба Владики, Преосв. Іван і Никита, багато духовенства, визначних світських громадян, та маси молоді, так що велика авля української державної гімназії при вул. Сапіги показала ся рішучо замалою і багато охочих не могло з цього приводу взяти участи в святі.

Свято розпочалося відспіванням Марійського гимну, що його виконав хор академічної гімназії і філії під проводом проф. Козака. Молоді, звучні, гарно зіспівані голоси відразу вплили в душі слухачів святочний настрій. Промова студ. Фединського була добре опрацьована і виголошена.

Хор фахової школи СС. Василіянок відспівав Лірина: „Хваліте Бога“, дальше слідувала деклямація А. Курдидика: „Марії“, у виконанню І. Курочко, уч. гимн. Р. Ш. Р. Ярославич, уч. гимн. Р. Ш. відспівала Ніжанковського „Богородице Діво“, а на домагання шей наддаток, потім хор сем. СС. Василіянок відспівав Кишакевича „Услиши Господи“.

В другій частині академії грав на фортеп'яні молоденький п'яніст-лавреат С. Сапрун, який виконав твори Шуберта і Бетовена. Студ. Р. Гумнілович відспівала Luzzi-я „Ave Maria“.

А. Пшивий, уч. філ. ак. гимн. віддеклямував вірш Врхліцького-Чеховича: „Христос“. Дальше Ведля: „Нині отпу-щаєши“ відспівав хор Малої Семинарії, а закінчив академію живий образ, приготований Семинарією СС. Василіянок.

Загально академія зробила гарне вражіння.

Зелені Свята у Львові. Зелені Свята, традиційне свято померших і поляглих, мало цього року трошки інакший вигляд, як років минулих. Передусім в перший день свят похід на Янівський цвинтар не відбувся, бо його заборонено з тої причини, що якраз того дня 27. V) відбувалися вибори до міської ради у Львові. В другий день свят відбувся похід і на Янівський і Личаківський цвинтар. Мимо того, що учасники походу розбилися на дві часті, число учасників було імпозантне, так на однім, як і другім цвинтарі.

На Янівський цвинтар пішли вірні і процесії з церков: св. Юра, св. П'ятниць, ОО. Василіян, св. Николая, а також з Левандівки і Богданівки. По дорозі співав хор студентів Богословської Академії, йшли в зорганізованім поході члени „Молодої Громади“ й інших українських установ. Псодинокі процесії йшли окремо, й іншими вулицями

а зійшлися всі щойно коло цвинтаря. На могилі невідомого Стрільця відправило духовенство панахиду та зложено багато вінків від різних установ та організацій. Коротку проповідь виголосив о. Каштанюк. Тому що на цвинтарі Вояків Української Армії йде під сюрсу основна реконструкція, похід не йшов туди. По скінченню панахиди і відспіванню „Вічної Пам'яті“ хтось із присутніх розкинув летючки,

С К О Н Ф І С К О В А Н О

На Личаківський цвинтар пішли процесії церков: Успенської, Преображенської, св. Петра і Павла, з вул. Зиблікевича і Знесіння. В поході співали два хори: „Бандуриста“ і Преображенської церкви під упр. радн. Купчинського. На цвинтарі поляглих українських жовнярів відправлено панахиду, а проповідь про вагу культу поляглих виголосив о. сов. Горчинський.

С К О Н Ф І С К О В А Н О

В задушну суботу відправив в соборі св. Юра Преосв. Никита архиєрейську Літургію за померших, зокрема за поляглих членів УГА в асисті висшого духовенства. На Сл. Божій були присутні представники Укр. Парл. Репрезентації і всіх укр. установ. Співав Сл. Божу мішаний архикатедральний хор, а панахиду мужеський хор „Сурма“. На середині церкви була зроблена могила з білим березовим хрестом, завітчана зеленю і цвітами.

В другий день Зел. Свят обходила Духовна Семинарія й Богосл. Академія свій храмовий празник. Сл. Божу співав Преосв. еп. Никита в сослуженню професорів Академії, а глибоку і сильну своїм теологічним й філософічним змістом проповідь сказав по Сл. Божій сам Впреосв. Митрополит Андрей. Церква була битком набита питомцями й вірними. Співав, як завжди гарно, хор студентів Академії.

Посвячення площі під нову церкву у Львові. В неділю дня 20. травня ц. р. відбулося на площі біля монастиря СС. Василянок при вул. Потоцького незвичайно урочисте посвячення площі, на якій в найблизшому часі має стати нова наша церква, нова релігійно-національна кріпость, в дільниці Львова, яка в останніх роках сильно розбудувалася та має значний процент Українців. Акту посвячення довершив сам Впреосв. Митрополит Андрей та виголосив дуже бадьору проповідь.

На те рідке свято прибули церковні процесії деяких львівських церков, багато представників різних українських установ та кілька тисяч вірних. Грала оркестра Тов. „Воля“ та співав скріплений хор.

Впреосв. Митрополитови урядили присутні на святі дуже сердечну овацію. Комітетсьви будови нової церкви, на чолі якого стоїть о. крилош. Дзерович, бажаємо якнайскорішого довершення діла.

С К О Н Ф І С К О В А Н О

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату у Львові
Видає Бог. Наук. Товариство

Відповідальний редактор: о. Петро Хомин

З друкарні „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2'50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

Sygn. VI. I. Pr. 300/34

WYCIĄG Z PROTOKOŁU WSPÓLNEGO POSIEDZENIA NIEJAWNEGO.

Sąd okręgowy, Wydział VI. karny we Lwowie w składzie S. S. O. T. Będaszewski jako Przewodniczący, S. S. O. Dr. J. Locker i S. S. O. Dr. L. Dworzak jako głosujący w sprawie konfiskaty Nr. 5 czasopisma pt. „Nywa” z daty Lwów, maj 1934 r. do Sygn. VI. I. Pr. 300/34 na posiedzeniu niejawnym w dniu 6 czerwca 1934 r. po wysłuchaniu zdania Prokuratora Sądu okręgowego we Lwowie

p o s t a n a w i a :

uznać za usprawiedliwioną dokonaną dnia 2 czerwca 1934 r. przez Starostwo grodzkie we Lwowie konfiskatę czasopisma pt. „Nywa” Nr. 5 z daty Lwów, maj 1934 r. zawierającego:

- 1) w artykule pt. „Ruky het”
 - a) w ustępie od słów „Otsej” do słów „Lwiw”
 - b) w ustępie między słowem „sej” a słowem „krok” słowa „krajno prowokacyjnij”

- c) w ustępie od słów „nadszarpanyj” do słów „włada”
- d) w ustępie od słów „Aż dywno” do końca artykułu

- 2) w artykule pt. „Wsiaczyna”

- a) w ustępie od słów „administracyjna” do słów „wpodoby”
- b) w ustępie od słów „a se dało” do słów „aresztowanoho”
- c) w ustępie od słów „Na cwyntari” do słów „pomerszych”
- d) w ustępie od słów „Nesamowyti” do końca artykułu — znamiona wyst. z art. 170 K. K., zarządzić zniszczenie całego nakładu i wydać w myśl §. 493 pk. zakaz dalszego rozpowszechniania tego pisma drukowego.

Zarazem wydaje się odpowiedzialnemu redaktorowi tego czasopisma nakaz, by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze i to na pierwszej stronie. Niewykonanie tego nakazu pociąga za sobą następstwa przewidziane w § 21 ust. druk. z 17/12 1862 Dzpp. Nr. 6 ex 1863 tj. zasądzenie za przekroczenie na grzywnę do 400 złotych.

U z a s a d n i e n i e

Ogłoszenie drukiem wymienionych wyżej artykułów ma na celu szerzenie nieprawdziwych wiadomości, które mogą wywołać niepokój publiczny.

Według §§. 487, 489, 493 pk. oraz §§. 36 i 37 ust. pras. jest zatem powyższe postanowienie uzasadnione.

Przewodniczący:

T. Będaszewski w. r.

Protokulant:

R. Barszak w. r.

Za zgodność: Kierownik sekr. (підпис нечиткий)

О. прот. П. Табінський

Сучасний церковний розкол та його причини

(Продовження)

Спроби поєднання. Наслідки церковного розриву з Єпископом Римським византійські політики відчували, як тільки в Римі впали політичні впливи Кресценціїв (у середині 1012 року), і владу перебрала родина графів Тускулянських. Голова цієї родини — папа Бенедикт VIII (1012—1024) увійшов в політичну згоду з німецьким королем Генрихом II, вінчав його імператорською короною в 1014 році і визнав його політичним зверхником Риму, а щоб оборонити себе від помсти византійського імператора, покликав до себе на службу норманських авантюристів і за допомогою їх і цесаря відібрав у Греків і Сараценів південну Італію (Апулію).

В Константинополі мусіли зрозуміти, що розрив з папою річ шкідлива, й розпочали старання над поєднанням, як тільки обставини для цього видались відповідні. По смерті папи Бенедикта VIII його наступником став рідний брат Роман, під іменем Івана XIX (1024—1033), не порозумівшись наперед з німецьким урядом. В самому Римі було багато противників тускулянської фамілії, і щоб удержатися в Ватикані, новий папа потребував великих грошей на подарки та опертя на союзників. Очевидно, в таких умовах византійський уряд мав підстави сподіватися, що Іван XIX піде на уступки, і розпочав з ним переговори. Про них ми довідуємося з оповідання латинського історика Рудольфа Глабера († 1048 р.). „Коло 1048 р. — пише цей у своїй історії IV, 1 — Константинопольський патріярх разом із своїм царем Василієм і декотрі Греки ухвалили, щоби за згодою Римського Первосвященника вільно було Константинопольську Церкву в її окрузі (in suo orbe), як Римську в цілیم світі (in universo), визнавати й називати вселенського“. Вислали до Риму послів з багатими дарами для Первосвященника, як і для інших осіб, які зі свого боку могли б допомогти византійським старанням. Римляни не встояли перед підкупом і почали міркувати, як би без розголосу задовольнити Греків. Але поки „махинатори“ (machinatores) в своєму конкляве нараджувалися, чутки про їх заміри розійшлися по цілій Італії й викликали велике заворушення у всіх, що про них довідалися. З цього приводу й опат монастиря в Дижоні Вілельм († 1031) вислав до папи листа, яким застеріг його, щоби влада — вязати й розв'язувати на небі й на землі, оперта на Петровій зверхності, була непорушна. Протести були успі-

шні і візантійські послі мусіли повернутись, не одержавши того, чого бажали ¹⁾.

Цілковито ігнорувати свідоцтво Глабера не можна ²⁾ як тому, що воно належить особі, сучасній описаним переговорам, так особливо тому, що стверджується листом опата Вілельма. Але воно вимагає належного розуміння. Передовсім з нього не видно, про що власне ходило Грекам: його можна розуміти так, що в Константинополі бажали признання патріарха вселенським на території візантійської імперії, не заперечуючи — принаймні теоретично — вищого авторитету папи для цілої Церкви і — зокрема — для Візантійської ³⁾; але можна пояснювати й так, що цілю Греків було намовити папу визнати Константинопольського патріарха за рівноправного й рівнорядного з ним достойника, з усуненням усякого авторитету папи над Сходом ⁴⁾. У цім останнім змислі просьбу Греків зрозуміли абат Вілельм і Рудольф Глабер. Як перше, так і друге пояснення цілі грецького посольства позбавлене історичної правди. Провідникам Візантії в XI в. зовсім не ходило про ту річ, яку підозрівав у них абат Вілельм і приписував їм Глабер: як видно з офіційних документів і літературних пам'яток, питання титулу Константинопольського патріарха тоді в Візантії не було актуальним. Греки вважали його остаточно розв'язаним і до нього не поверталися; чи на Заході мирилися з назвою Константинопольського патріарха вселенським, чи були проти неї, на Сході ніхто цим не цікавився. Не мала там практичної сфери також справа єрархічної компетенції обох первосвятителів — Римського й Константинопольського — та їх взаємин: від половини X віку папи цілковито не вмішувалися в церковне життя Візантії та патріарше управління, а до того ж часу їх інтервенція не входила за межі, визначані канонами Сардикійського собору, навіть у випадках, коли вона була рішуча; себо: проявлялась постільки, поскільки сам Схід звертався до Апостольської Столиці, як своєї найвищої інстанції та найвищого церковного авторитету. Хто приписує папі стремління роз-

¹⁾ Rudolfi Glabri Historiarum libri quinque, I' IV, c. 1 (Migne, P. L. tom. CXLI, col. 670—67.). Про переговори 1024 р. оповідає ще Гугон Флавинський в Chronica Viridunensi II, 17, але цей слідє ва Глабером. Візантійські історики про них не згадують ні одним словом.

²⁾ Його достовірність рішуче заперечує А. Michel, Humbert und Kerullarios, T. I. Paderborn 1924, S. 37; Von Photios zu Kerullarios p. 21 (Abdruck aus der Römisch. Quartalschrift, 1933, B. I.).

³⁾ Див. Pichler, Geschichte der kirchlich Trennung zwischen dem Orient und Occident, B. I, München 1864, S. 211; Hergenröther III, s. 730, A. 119; M. Jugie I, p. 353—4.

⁴⁾ Див.: Барсовъ, Константиноп. патріархъ и его власть над Рус. Церковью Спб. 1878, стор. 119—121; Н. Суворовъ, Візантійській папа, стор. 21 (Ученые записки Московск. Университета юридич. факультета. В. XX. Москва 1902).

поряджуватися на Сході церковними справами поза вказаними межами, той грубо розходиться з історією, не оправдує свого твердження ніякими фактами.

Питання про єрархічне відношення Столиці Константинопольської до Римської в дусі 28 канона IV вселенського собору й 36 канона Трульського собору, себ-то: про їх рівнорядність і рівночасність, у Византії в XI в. не підносили, хоч і не було єдності в поглядах на їх положення. Бо одні з тамошніх богословів ще держалися думки про першенство Апостольської Столиці¹⁾; другі ж зверхність церковну над цілим християнським світом визнавали за патріархом Константинопольським²⁾. Не авторитет останнього, а „відступництво“ Римської Церкви в таких точках, як наука про походження Св. Духа „й від Сина“, Евхаристія на безкваснім хлібі, піст у суботу й т. д. хвилювало уми й серця тодішнього византійського суспільства, й постачало матеріал для богословських статей і дискусій. Ці питання з'явилися в XI в. в Византії не як тактичний маневр у боротьбі з Римом, що мало місце для часів Фотія, а як справа віри й спасіння; тому в переговорах 1024 року полагодження їх напевне стояло на першій місці. — Все це вказує, що Вілельм і Глабер, в яким би значінню не брати їх свідцтво, в своєму представленні цілі грецького посольства не стоять на ґрунті тодішньої дійсності й не знають фактичного стану церковного життя у Византії. Належить також взяти під увагу й ту обставину, що наради грецьких послів з конклявом провадилися в таємниці — їх не оголошували офіційно широкій публіці, але про них сповістила „*velox fama*“; цим способом довідався про них у Дижоні й абат Вілельм. Коли за теперішніх часів, — в царстві преси, телеграфу й радія; організованої, вишколеної й високо оплачуваної розвідки багато дипломатичних махінацій залишається не викритими, або доходить до публичного відома в викривленій формі, — то що вже казати про XI вік: які відомості про секретні наради в конкляве могли дійти до далекого Заходу та ще дорогою поголосок?! Отож як Вілельм, так тимбільш Глабер не могли мати достовірних відомостей про

¹⁾ Автор статті про відпадення Римської Церкви ставить своїм завданням довести, „як і яким Чином... Латиняни... позбавлено першенства“, а Іван Клявдіопольський, про якого мова буде далше, закидаючи їм різні блуди, все таки визнає Столицю Апостольську за „першу катедру, на якій Христос Своєю Церкву міцно збудував“.

²⁾ Стремління Константинопольського патріярха до церковної зверхности висловив автор Псевдо-Фотієвої редакції статті про факти церковного розділення між Греками й Латинянами в слідуючих словах: „колиж (розкол за патр. Сергія II стався) з приводу загарбання римських прав і зверхности, то нехай над цим подумає бажающий“ (εἰ δὲ διὰ τῶν τῶν προνομίων καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν δικαίων ὑβριστῶν, τοὺς λατράρχων ἐὶ βούλομενος). А Павловъ, *op. cit.*, стор. 134.

переговори грецьких послів з Апостольською Столицею, і свідоцтво їхнє про предмет переговорів, суперечне з тодішнім ментальним станом Візантії, не має ніякого значіння й повино бути відкинуте. Але одна річ у ньому стоїть поза сумнівом — та саме, що на початку церковного правління папи Івана XIX візантійський уряд учинив спробу поєднання з Апостольською Столицею; спроба, однак, не вдалася, бо обидві сторони не дійшли до порозуміння. Очевидно, константинопольські послі зголосили домагання, на які Апостольська Столиця не могла погодитися.

Що то могли бути за домагання, легко домислитися на підставі поглядів, які панували серед тодішнього грецького вищого духовенства й знайшли вираз у цікавими полемічними трактаті, написанім Іваном, митрополитом Клявдіопольським¹⁾. Цей твір містить у собі гарячу полеміку проти вживання для Евхаристії безквасного хліба та низку закидів у формі запитань, головним чином на підставі даних статті „Про Франків та інших Латинян“. Свої церковні звичаї „прийняли ви— докоряє Іван Клявдіопольський бесідникам — від Вандалів, нині званих Німцями, коли ці запанували над Римом, а цар (Іх), держачись жидівських порядків, наказує всім чинити те, що він установив, хоч би ви й не хотіли: то як же ви запевнюєте, що прийняли це від Апостола?“ На погляд нашого автора, латинські звичаї — „ганебна безбожність“ (*ἡ αἰσχρὴ τῆς ἀσεβείας*); виправдуючи їх переданням від Апостола Петра, Латиняни „лжуть на божественну душу Первоверховного, роблячи покровом своєї протизаконності першу катедру, на якій Христос Свою Церкву міцно збудував“.

Клявдіопольська митрополія, якої предсідником був автор, знаходилася в Ісаврії — в темі (воєвідстві) Букеларій; після 1080 року вона перейшла під владу Іконійських турецьких султанів, і відтоді її первосвятитель уже не міг брати безпосередньої участі в церковнім русі Візантії: це вказує на те, що Іван Клявдіопольський належав до письменників XI в. Як видно з його слів, він жив за часів, коли німецький король мав рішучий вплив на римські справи, а це очевидно було до папи Григорія VII, за часів Генриха II — Генриха III. Нарешті й погляд нашого автора на Апостольську Столицю, який починаючи від половини XI віку в устах грецького полеміста був єресю, вказує на

¹⁾ Трактат під назвою: „Ἰωάννου τοῦ ἀγιολόγου μητροπολίτου Κλαυδιουπόλεως περὶ τῶν ἁρξῶν“ відомий по двох рукописах був. Московської Синодальної Бібліотеки: № 366—XIV в. і № 368—XV в. Частину його видав на підставі вказаних рукописів А. Павлов, *op. cit.*, стор. 189—190, який датує його, не наводячи ніяких даних, половиною XII в. (стор. 45). За Павловим слідує К. Krumbacher, *Geschichte der byzant. Litteratur*, 2 Aufl. München 1897, s. 91.

раніші часи церковного розколу. За для вказаних даних, Івана Клявдіопольського, автора трактату „Про опрісноки“, слідує вважати за особу одноточною з одноіменним учасником синодальних засідань 1027 1028 рр.¹⁾ й сучасником переговорів 1024 р.

Його твір залишив по собі замітний слід у полемічній літературі: нпр., ним керувалися митрополит Київський Никифор I (1104—1121) при написанні свого послання до Волинського князя Ярослава Святополковича²⁾, й Никита Сеїдський при уложенні свого „Слова наспіх написаного до Римлян“ у 1112 році³⁾.

Нова спроба церковного поєднання відбулася за патріярха Олексія (1025—1043) і папи Бенедикта IX (1033—1045). Що правда, хроністи, як східні, так і західні не згадують про цю подію ані одним словом, але на неї вказує збірник коротеньких статей про безквасний хліб, написаний „всечесним хартофіляксом і протосінкелом владикою Никитою Нікейцем“⁴⁾.

Статті ці — матеріял з дискусії над церковним зєднанням, і по них можна установити її в усій послідовності. Перша становить вступ до дискусії й містить у собі умови церковного поєднання з погляду грецького. Найголовніші й найповажніші точки розходження між Церквами, на думку Греків (ὡς ἀπολαμβάνομεν) — це відправа Служби Божої на безкваснім хлібі, вживання в їжу крови й задушених тварин, участь єпископів у війську та — саме головне — додаток до Символи віри. Ці точки противні церковному переданню, їх забороняють церковні правила

¹⁾ Rhalli et Potli, t. V, 24, 32; Migne, P. G., t. CXIX, 837, 844.

²⁾ На літературну залежність послання до князя Ярослава Святополковича від трактату Івана Клявдіопольського вказав Е. Голубинський, Історія Русской Церкви, т. I, ч. 2., Москва 1881, стор. 712, 716—718.

Висвячення єпископа Волинського Амфілохія дало митрополитові Никифорові нагоду ознайомитися з умовами духовного життя Волині, zagrożеного латинськими впливами, й написати до її князя зазначене пастирське послання: тому останнє треба датувати 1105 р., коли висвячено Амфілохія.

³⁾ А. Павлов, *op. cit.*, стор. 186—188. Зрівн. напр. точку 15 Івана Клявдіопольського з 12-ою Никити Сеїдського.

⁴⁾ Грецький текст збірника по рукопису XII в., разом з уривками словянського перекладу по рукопису XV в. видав А. Павлов, *op. cit.*, стор. 135—145.

Хартофілякс був патріяршим канцлером і помічником патріярха в ріжних справах церковного управління: докладав офіційно передискою від імени патріярха; на суді патріяршим докладавав справи, а за відсутністю імператора займав його предсідницьке місце.

Синкели й протосинкели XI в. були титулярні духовні особи, визначувані імператором. Цей чин відкривав доступ у склад Синклиту чи сенату, але в церковнім управлінні й за богослуженням ніяких привілеїв не давав. Див. Н. Скабаланович, Византійское Государство и Церковь в XI вѣкѣ, Спбѣ. 1884, стор. 364, 157—8.

й приписи Св. Отців. Як що існують також інші звичаї, противні церковній науці, хоч би вони були й місцевими, то й їх належить виправити, а приймати лише ті, які не йдуть проти церковного передання та не підлягають осудові¹⁾.

Дискусія зосередилась виключно на питанню про безквасний хліб. Представник латинського обряду — Італ — виявив дуже миролюбне наставлення й оригінальний погляд: обидві практики що до Евхаристії визнав зокрема за недосконалі й заявив, що вживає для неї два хліби — квасний за для того, що одушевлений, хоч не знаменує безсіменого народження Богочоловіка—Слова від Вседіви, і безквасний тому, що служить такою ознакою, хоч не має одушевленості²⁾. Латинську практику одначе боронив, і пообіцяв ствердити її законність на підставі церковних авторитетів, що погоджувались з такою установою, „як з добрим догматом“. Свою обіцянку, як видно з дальшого, Італ виконав, латинську практику евхаристичну виправдував прикладом Христа на Тайній Вечері та переданням від Апостола Петра. Спростовуючи ці докази, Никита висловив твердження про дві вечері, вправлені Христом перед муками, — пасхальну з безквасним хлібом і новозавітну з квасним, і пояснив, що вживання для Евхаристії безквасного хліба в Римі веде свій початок від наступника папи Ліберія — (антипапи) Фелікса, що держався єреси Арієвої й Аполінарієвої³⁾. На погляд Никити, Евхаристія на безкваснім хлібі і наслідування жидівської установи, єресь це неважна.

З того факту, що Грек диктує умови поєднання й як диктує, а Латинянин у порівнянні з ним виявляє більшу миролюбність, належить припускати, що ініціатива до дискусії походила з боку другого. Цілю дискусії було поєднання³⁾, а участь у ній хартофілякса вказує на її офіційний характер. Грецька точка погляду вимагала від Латинян цілковитої капітуляції; тому натурально, що дана спроба церковного поєднання, не могла увінчатися успіхом. Однак в історії богословської думки не пройшла вона безслідно: аргументація квасного хліба, як одушевленого й завершеного, висловлена Никитою, засвоєна була наступними грецькими полемістами й розвинена ними в один з го-

¹⁾ А. Павловъ, *op. cit.*, стор. 137.

²⁾ А. Павловъ, стор. 138, 139, 141—143.

³⁾ *Ibid.*, стор. 131: Гадаю — каже Никита Латинянові в відповідь на його обіцянку показати, що вживання безквасного хліба оправдується святыми, — що твої слова лише мова без змісту, для обману простіших людей, а більше — для баламучення. Зрештою, вистарчить і сказаного мною для переконання, як що ти не робиш себе глухим, як аспід до співів. У такому разі я зупиню слово, і Бог мира нехай замирить нас, поєднає й зміцнить страхом Своім“.

ловніших доказів практики грецької та неправильності латинян¹⁾.

Коли ж саме відбулася спроба поєднання, що про неї в нас мова?

Никита Нікесць правдоподібно є той самий Никита, який обняв посаду хартофілякса після Льва, призначеного на архієпископа Болгарського, мав титул протосінкела і скріпив один синодальний акт за Михайла Керулярія (1052 р.)²⁾; але свій збірник написав до 1053 року. На це вказує характер його аргументації безквасного хліба: останньому бракує тої послідовності й сили, які їй надано грецькими полемістами за Керулярія. На заувагу, що підчас Тайної Вечері не було закваски, Никита відповідає твердженням про дві пасхи, справлені Христом перед Своїми муками, — одну з безквасним хлібом, а другу — з хлібом квасним. Таке твердження не трудно було противникові збити, і Никита в іншій статті не відмовляє вже рації доводам противника, що Христос ужив для Евхаристії хліб безквасний, — але тим самим він здає найважливі свої позиції, що Евхаристія на кваснім хлібі є установа Христова й на хлібі безкваснім — неважна. Колиб йому відомі були твори Никити Ститата й патріарха Антіохійського Петра, то напевне він ніяк не погодився б з мислю, що Христос справив Евхаристію на безкваснім хлібі.

Але наш автор дає підставу датувати його дискусію зі значно більшою хронологічною точністю. А саме: доказуючи давність уживання квасного хліба для Евхаристії, він покликуються на Персів та Індів, що „зберігають цей звичай від тисячі літ“³⁾. Ця заввага вказує приблизно на 1040 рік, який був тисячним від появилення серед названих народів християнства, а це — згідно з грецькими хроністами, що розсіяння Апостолів з Євангельської проповіді відносять до 7 року по вознесенню Христовім⁴⁾.

¹⁾ Зрів. напр. сказане Никитою Нікейцем про значіння закваски [А. Павловъ, *op. cit.*, стор. 143: *Τὸν αὐτὸν γὰρ λόγον ἔχει ἡ ἐβμη ἐν τῇ φεράματι, ὅν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ σάρτι* — „закваска в тісті має теж саме значіння, що душа в тілі“] з твердженням Никити Ститата [Contra Armenios et Latinos c. 13. Hengenröther, Monumenta, p. 152: *Ἦ γὰρ προζῆμη ἀντὶ ψυχῆς τῇ φεράματι τίεται, τὸ δὲ ἄλλας ἀντὶ νοῦ* — закваска для тіста замість душі, а сіль замість розуму“]. Залежність Никити Ститата від Никити Нікейця, а не навпаки, видна з того, що теорія квасного хліба в першого розвинена ширше, послідовніше й далше, ніж у другого.

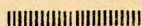
²⁾ Rhalli et Potli, t. V, 40; Mignn, P. G., t. CXXIX, 748. Див. Скабановичъ, *op. cit.* стор. 364.

³⁾ А. Павловъ, стор. 144.

⁴⁾ Див. напр. Епистолія на Римляни, А. Поповъ, *op. cit.*, стор. 205. — А. Павловъ, *op. cit.*, стор. 38, написання збірнику Никитового датує 1034 роком, але він рахує 1000-ий рік від року смерті Спасителя. Сучасником Михайла Керулярія визнає Никиту й К. Krumbacher, *op. cit.*, s. 81—82.

Як що вставлена нами дата являється правильною, то можна з цілою правдоподібністю домислитися, хто саме з Римської Церкви й у яких обставинах шукав поєднання з Греками. Папа Бенедикт IX, що приходився небіжем своїм двом попередникам, не користався любов'ю римлян. Останні, по п'яти роках його управління, в 1038 році повстали проти нього й вигнали з Риму. Папа удався з шуканням опіки до німецького імператора Генріха III, і за його допомогою знову повернув до Риму. Отож партія, ворожа до нього й неприхильно настроєна до німецької влади, правдоподібно звернулася до Візантії, щоб там знайти собі піддержку й була учасником безплідної дискусії з хартофіляксом Никитою, як представником Великої Церкви.

(Продовження буде)

о. Омелян Квіт

На практичні теми

1. Більше місійного духа

Тернистими шляхами проходила Христова Церква від самих початків існування. Від страшних кровавих переслідувань у перших віках християнства, через французьку революцію, Мексик, Іспанію, аж до більшовицької кровожадности, Христові борці терплять наругу, носять мученичу смерть. Та від сліз і теплої крові Божих слуг і вірних борців стає плодovитою нива, щоби зерно Христової науки приносило шораз більші плоди.

Нині в особливий спосіб вороги Церкви збільшили свою силу. Особливо в пресі випишують хулу проти самого Бога і разячою зневагою очернюють Його слуг — священиків. Всюди вештаються темні духи, що сіють лож і облуду, щоби збаламутити нарід. Кождий старший парох дуже добре здає собі справу, як виглядало його село до війни, а як у нинішніх часах. Мораль впала на низький рівень. І за найревнішу працю душпастиря люди нині часто платять грубою невдякою. Нинішня дитина, що не заважається піднести руку на рідного батька, не може бути кращою й у відношенню до духовного вітця.

Та це не сміє захитати нас у праці. Ми мусимо погодитися й з цим, що треба буде жертвувати й життям за євангеліє правди, щоби щойно по нас нові покоління віднесли вінець перемоги. Щоби по часах гнилого матеріалізму і морального зіпсуття наступило відродження людства і вся земля засіяла блеском Божої слави.

Та всі ми люди. Тільки Христос міг сказати: Хто з вас докаже мені гріх? Різні письма до Ординаріятів, селянські делегації і прикрі дописи нераз на цілу шпальту світського часопису, вказують на те, що частину вини треба положити і на душпастиря.

В першу чергу, як не може бути негодування і запустіння в селі, коли нераз 70-літній парох, сивоволосий старець, вичерпаний на здоров'я, ослаблений недугами, сам обслуговує парохію, та ще й дочерні церкви? Бідний старушок, мимо найліпшої волі і здібностей, ніяк не дасть собі ради з ворожими затіями темних духів у селі. А щож лекше, як попросити сотрудника, якому й так ледви частину дається з того, що йому правно належиться. Ся молода, свіжа людина, повна енергії й охоти, працює, не зважаючи на ніщо. Дивне чомусь прийнялося переконання, що сотрудникувати, значить — перейти важкий шлях, а прийняти сотрудника, значить — взяти на себе важкий тягар.

Другою важною річю у піднесенню моралі, це боротьба з неграмотністю і язвою алкоголізму. На жаль, мусимо ствердити, що наше духовенство, яке давними часами в акції тверезости віднесло славу побіду і причинилося до відродження в українському народі, нині на протиалькогольному відтинку не грає поважнішої ролі.

Вкінці дальшим лихом є те, що ми надто привязані до сталих місць. Замало місійного духа. Є різні села, різного характеру, хиб і вимог. В одному селі кидається сектарство, треба доброго бібліста, в другому селі треба доброго проповідника, організатора, просвітянина, тощо. Священик, що в одному селі чує до себе негодування, в другому селі може бути всіми люблений і багато доброго зробити.

На жаль буває й таке, що духовний вичуває до своєї особи *odium* цілого села і преспокійно сидить на місці. Він каже, що й Христа вороги ненавиділи. Тільки забуває, що Христос є Богом, а ми людьми. А чейже красше нам працювати в селі, де чуємо привязання до себе, як там, де все до нас ворожо наставлене. Тоді там духовник успіхів не має жадних. Тому душпастир не повинен доконче користати з неусуваємости пароха, або аж чекати на приказ своєї власти, але сам повинен просити о перенесення його в іншу місцевість. Не наші матеріяльні згляди, але духове добро вірних повинно все лежати на першому місці. „Лиси мають ями і птиці свої гнізда, а Син Чоловічий не має де голови приклонити“ сказав Христос. А требаж ще і над Дніпром святі хрести підняти!

2. Про надгробне слово.

Вже досить давненько, як прибулав до нас цікавий звичай говорити над небіжиками „подзєнкуване“. Хоч така

надгробна промова є зовсім злишня, а часом доводить навіть до смішности, всеж таке є ще села, де люди уважають її за конечну, обрядову частину похорону. Тому треба змагати до цього, щоби цей недоцільний звичай якнайскорше залишити. Церковні влади їх забороняють. Коли виголошується таку промову над небіщиком, що визначався якимись гарними прикметами і своїм життям причинився для добра Церкви і загалу, воно приносить деякі користи для вірних села. Зате, коли небіщик нічим не визначався у життю, противно може навіть вів себе неморально і грішно, тоді така надгробна промова викликає насмішки або й згіршення. В якому клопоті муситьходитися священник, коли парубок порізався ножем на весіллі, а побожні родичі після місцевого звичаю замовляють йому надгробну подяку!

Коли помре дійсно чесна, характерна і заслужена людина, тоді священник може сказати надгробне слово, в якому піднесе в першу чергу заслуги небіщика для добра Церкви його прикмети зразкового, християнського життя, та деякі інші, усім відомі заслуги для загального добра. Всі інші прикмети полишити іншим бесідникам. В таких промовах треба бути все скромним, бо переборщуючи те, чого не було, виглядає радше на кпини.

Трудніша справа там, де такі надгробні подяки увійшли в звичай — усім їх голосити. Їх відразу годі знести, бо можна собі зразити людей. Зате коли з конечности муситься говорити над звичайним небіщиком, тоді говорити звичайну проповідь про вартість життя, безсмертність душі, воскресення мертвих, страшний суд, тощо. В парі з цим на катихизаціях пояснити людям як слід справу надгробного слова і поволи їх відзвичаювати. Зате над небіщиком, що жив в релігійній байдужности, в проклинах, пиянстві і неморальності, ніяк не вільно духовному виголошувати нагробного слова. Інакше ця одна невмісна надгробна подяка знищить усі найкрасші його проповіді, які голосив, або буде голосити, накликаючи до чеснот, побожности і божих заслуг.

На жаль, ще нині є багато духовних, що руководяться не знати якими зглядами і виголошують високопарні промови там, де не треба, та в цей спосіб, може й несвідомо, гіршать своїх парохіян. Тому крайна пора, щоби усунути зло і руководитися правдивим душпастирським благоразум'єм, щоби слово духовного було все гідним і приносило належні користи.

3. Касові документи.

Дуже невдячна річ провадити касу якої будь установи. Цей нещасний скарбник мусить кілька разів денно переглядати касові рахунки, щоби не вкралась туди хоч маленька

похибка. Він мусить тремтіти за кождою асигнатою і кождий сотик, щоби не перелісався і не загинув. В заплачу за те, хочби був хрустального характеру, він все буде наражений на різні здогади, сумніви і підшепти з боку членів даної організації. В сій цілі церковне право строго заборонює духовним бути скарбниками у світських установах, щоби непотрібно не наражуватися на всякі неприємности з боку людей злої волі. Духовні можуть бути в надзірній раді, контрольній комісії, та ніколи скарбниками.

Зате на духовних, у заряді церковним і парохіяльним добром, теж тяжить обовязок ведення касових рахунків. Духовні у веденню церк. каси мусять строго придержуватись касового книговодства. Кождий сотик приходів мусить бути сейчас записаний до касової книги під означений артикул, а на кождий сотик розходів, мусить бути окремий рахунок, стверджений тим, хто і за що побрав його. Каса не знає ні гідности особи, ні устного довіря, але завжди виразного документу. Коли затягнуто позичку, або тяжить давніший довг, теж мусить бути виразно вписане до касових рахунків. Ціла касова книга мусить бути ведена чистенько, без жадного перекреслювання, переписування і дописування.

Крім цього у кожній парохії мусить бути книга завідування матеріяльним добром Церкви. Сюди належать добра: 1) святі або релігійні (чаші, ризи), 2) стисло маєткові (поля, ліси), 3) матеріяльні і моральні (гроші, права, обовязки), 4) вартостеві й неwartостеві (річі історичної або артистичної вартости), 5) ерекціональні (*beneficialia*) і 9) стисло церковні (*fabrica ecclesiae*). Дбайливо ведена книга заряду дає спромогу легкої контролі, та легко впроваджує свіжого завідателя у дійсний стан посідання. На жаль, буває таке, що новоприбувшому завідателеви екекутор виставляє рахунок за кілька літ неплаченого податку, а він шойно від дяка мусить довідатись, що парохія посідає. Рахунки, на які не має документного засвідчення, мусяться нераз ще раз вирівнувати. А буває й таке, що через незнання документного стану посідання, треті особи завживають і кусень ерекціонального ґрунту.

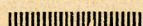
Тут слідби ще згадати про касові документи священних установ. Майже кождий священник до них належить і вплачує членську вкладку. Коли прийде місячна платня, то йому відтягнуть і на Вдов. Сир. Фонд, і посмертні случаї, і до Тов. Андрея, і Власної Допомоги, і на санаторію, і на „Рідну Школу“, і на це все він не має ані членської грамоти, ані не дістає жадної посвідки вплати.

Ясна річ, що тут не може бути навіть думки про якісь сумніви відносно проводу цих установ, але всюди так водиться, що за кождий раз вплати, дістається якийсь бльочок.

Це для члена є навіть свого роду приємністю мати в руках такі посвідки вплати і все знати, скільки він до даної установи вже вложив. А так, йому раз стягають, раз не стягають, і він ніколи не знає свого членського вкладу.

Крім цього лучаються й деякі непорозуміння. Нпр. вдова по священику просить виплатити їй якусь підмогу. Її кажуть, що небіщик муж мимо заохоти і пригадок не хотів належати до даної установи і не вплачував вкладок, тому їй ніщо не належить. Та вдова впирається на своїм, що їй муж таки „щось“ вплачував. І саме це „щось“ є причиною ріжних негодувань і нарікань. Як легко можна б було справу з місця полагодити, коли б можна було зажадати від такої вдови членської грамоти і посвідок вплати членських вкладок.

Тому слідби нам провадити усі каси справді по касовому.

о., Др. Г. Костельник

Становище й походження людини на основі теорії прозябання

(Продовження)

3. Теорія еволюції

1. Ніяка інша природнича теорія не діждалася такого ентузіастичного й загального прийняття, як теорія еволюції Карла Дарвіна. Її революційний похід через світ можна порівнювати тільки до великих релігійних рухів (як християнство, магометанізм, протестантизм).

В дійсности й теорія еволюції К. Дарвіна має релігійний характер. Вона зродилася саме в часі кульмінації новочасного матеріалізму і під його „надхненням“. Захоплені небувалим розвитком природничих наук, а пересичені штучним і нежиттєвим гегеліянським панлєогізмом, мужі науки стали податливі для матеріалістичної психіки. Фізика й хемія пояснюють речі світа механістичним способом (вониж є науками про мертву матерію), отже — бодай практично — стоять на становищі, яке матеріалізм бере за своє — єдине й виключне. Під впливом щораз більшого розвитку фізики й хемії зростала віра, що механістичним способом можна пояснити весь світ, не тільки мертву матерію, але й органічний світ — само життя. А це матеріалістична віра, це матеріалізм. Цей матеріалізм, покладаючись на те, що він має спільне становище з фізикою й хемією, узурпував собі назву „науки“ і виповів

усякій релігії війну на смерть. Це ніби „наука“ (в дійсності матеріалізм) протиставилася „вірі“ (релігії), і хотіла сама засісти на її престолі та сповняти її функції. Очевидно, що через те й сама та „наука“ дістала релігійний характер — вона стала „н о в о ю віро ю“, яка мала заступити „стару віру“.

2. Органічний світ зі своєю наглядною й дивною доцільністю був „сіллю в оці“ для матеріалізму. Матеріалізм не признає ніяких доцільно діючих чинників. Отже він жадав такого пояснення органічного світа, котре виводило би всю доцільність органічного світа із чинників, що діють механічно, без усякої доцільности — як каже проф. August Weismann: „wie das Zweckmässige entstehen kann ohne die Mitwirkung zweckthätiger Kräfte“¹⁾.

І ось саме це бажання й жадання матеріалізму сповнив К. Дарвін своєю теорією еволюції. Вона пояснює найважливішу проблему органічного світа, проблему повстання органічних родів чисто механістичним способом, отже вона є матеріалізмом, приноровленим до органічного світа.

Вже деякі старинні грецькі філософи (Емпедокль і атомісти) пояснювали органічний світ механістичним способом. Але їхні пояснення були або надто загальні (пояснення атомістів), або надто наївні (пояснення Емпедокля). А К. Дарвін подав пояснення, приноровлене до новочасного знання світа.

Отже про Дарвінову теорію, перелицьовуючи слова св. Письма, можемо сказати, що вона „в своє прийшла“ — і свої прийняли її.

В тому самому часі, незалежно від Дарвіна ще один англієць, а саме Alfred Russel Wallace, сформулював основні поняття теорії еволюції в дусі К. Дарвіна (природний добір, спадковість і розвій органічних еств). Також з того видно, що дух тодішнього часу домагався такої теорії. Німецький перекладач наведеного твору Дарвіна „Повстання родів“, D. Naek, написав у передмові: „Обставина, яка при появі цього твору Дарвіна мала особливе значіння, була та, що тодішній наново розбуджений філософічний матеріалізм — який у книжці Büchner-а „Kraft und Stoff“ найшов свій найбільше популярний вислів — здобув у дарвінізму сильного союзника“²⁾. А батьки нинішнього більшевизму ликували з приводу появи Дарвінаної книжки „Повстання родів“. Енгельс писав 1859 р. до Маркса: „Дарвін, котрого саме тепер читаю, просто розкішний. Телеологія в одному відношенні ще й досі не була розбита,

¹⁾ August Weismann: Vorträge über Deszendenztheorie. Jena 1913. Т. II. Стр. 336.

²⁾ Там же. Стр. 3.

а тепер її поконано¹⁾). Маркс писав 1861 р. до Лясяля: „Твір Дарвіна дуже цінний і став мені в пригоді — як природничо наукова підпора клясової боротьби... Попри всі свої хиби, тут не лише завдано смертельний удар телеології в природничих науках, а також емпірично вияснено її розумне значіння“²⁾).

Очевидно: в Дарвіна „боротьба за існування“, а в Маркса „клясова боротьба“ — це поняття, що взаємно доповнюють себе.

3. В теорії К. Дарвіна треба відрізнити два моменти: а) поняття еволюції б) та логічне обоснування еволюції. Поняття еволюції в найширшому своєму значінню каже, що Бог не сотворив кожного органічного роду зокрема, як уже готовий, викінчений тип, але одні роди розвинулися з других (причём абстрагуємо від kwestії: чи всі органічні роди, що були й що є, розвинулися з одного одніського пня, або з різних пнів, та чи розвій завсіді вів від низшого органічного типу до висшого, або може також від висшого до низшого).

Справді саме завдяки теорії К. Дарвіна поняття еволюції поширилося по світі і прийалося в природничих науках як певна річ, однак це поняття не є видумкою Карла Дарвіна. Його вже перед К. Дарвіном були видвинули німецький поет Goethe, хоч і не зовсім ясно, або вже зовсім ясно Еразм Дарвін, дідо Карла, та Французи: Lamarck і Geoffroy St. Hilaire.

Під логічним обоснуванням теорії К. Дарвіна треба розуміти не тільки докази, що їх Дарвін наводить, але також ціле його логічне розроблення й викінчення поняття еволюції — отже те все, що спеціально його. Це „дарвінізм“.

4. Скількиж правди в дарвінізмі? Вже сам Дарвін писав у вступі до своєї книжки „Повстання родів“, як слідує: „Авжеж я дуже добре знаю, що в цій книжці нема ні одної точки, котрій не можна би протиставити фактів, що, як здається, часто ведуть до суперечних заключень. Правильний вислід дістаємо лиш тоді, коли зіставимо й оцінимо всі факти, котрі промовляють за прадметом і проти нього; а це тут неможливе“³⁾).

Якби ми не знали, що загал людей (без різниці, чи це інтелігенти, чи простолюддя) лекше йде за своїми настроями, ніж за справжніми логічними вартостями, то ми мусіли би дивуватися, що теорію Дарвіна, основану на таких незобовязуючих доказах, прийнято з таким ентузіазмом.

¹⁾ Проф. Семковський: Марксистська Хрестоматія, Дер. вид. України, 1929. Т. I. Стор. 23.

²⁾ Тамже.

³⁾ Тамже. Стр. 25.

Як ми сказали, вона „в своє прийшла“. А коли є віра, або бодай нахил до віри, то всякий доказ добрий, бо настрої притуплює критичність — засліплює. Алеж у науці настрої не може завсіди брати верх над критичністю, бо наука шукає правди та разураз побуджує ум до критичности.

Теорія Дарвіна, пущена в світ під вістрія критики й дослідів, не тільки що не обезсилила тих фактів, які вже зразу промовляли проти неї і які сам Дарвін мав на думці, але власне ті факти обезсилили її. Впав цілий дарвінізм, а осталося всилі тільки загальне поняття еволюції.

Наша „Українська Загальна Енциклопедія“ каже, що „дарвінізм не вдержався в своєму первісному вигляді“¹⁾.

Більше каже про це відома зі своєї об'єктивности й совісности німецька Історія філософії Friedrich-а Ueberweg-a, а саме в своєму IV томі дванадцятого видання під заголовком „Німецька філософія XIX століття й теперішньости“ (вид. 1923 р.). Її оцінка теорії Дарвіна ось така:

„Друга частина науки Дарвіна, механістичне пояснення органічного розвою, була куди слабше обоснована, ніж перша, ніж загальний принцип еволюції. Тому вона вже спершу була виставлена також на куди гостріші напади, ніж загальний принцип еволюції, і в початках нового століття довела до „кризи дарвінізму“. Її тепер теоретики еволюції по найбільшій частині закинули. Дарвін перецінив значіння селекції, ним прийняте унасліджування набутих прикмет сумнівне, також відмінам (der Varietäten) недостає сталости справжніх родів, вони легко перекидуються в первісну форму. Та передовсім Дарвін переочив первісні, індивідуальні різниці, котрі селекцію й творення нових родів (Arten) щойно роблять можливими, уявляють собою вповні темну точку. Критика над дарвінізмом zarazом довела до зновленої призадуми над механістичним розумінням життя взагалі“²⁾.

Fritz Kahn, поважний автор своїм знанням, хоч сам не думає резигнувати з змеханістичного становища, також признає, що дарвінізм захитався: „Потім, як механістичне похмілля (Welträtselungs-Rausch) дарвіністичної епохи перейшло, наново скріпилася наука про життєву силу в поміркованій і до модерного природничо-наукового думання приноровленій формі“³⁾.

Для кращого зрозуміння нинішньої ситуації теорії

¹⁾ Т. I. Стр. 1014.

²⁾ Fr. Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie, IV. Teil: Die deutsche Philosophie des XIX. Jahrhunderts und der Gegenwart, XII. Aufl. völlig neubearbeitet von Dr. Traugott Konst. Oesterreich, Berlin 1923. Стр. 587.

³⁾ Fritz Kahn: Das Leben des Menschen. Stuttgart 1922 T. I., стр. 139.

еволюції мусимо ще навести голос одного сучасного нам автора, що спеціально займається проблемою спадковости та змінности прикмет. Він так пише:

„Досвіди останніх кільканацяти років, що узгляднюють сучасну методикку, не потверджують висновків ані St. Hilaire-a, ані Lamarck-a, також не потверджують висновків Дарвіна, по науці котрого селекція виконує творчу роль в процесі повстання родів (gatunków). Селекція в сфері чистої лінії остається без вислуду. Зате з року на рік множаться досвіди, що стверджують оправданість теорії мутації, по котрій нові форми повстають скоками, а причини тих явищ є внутрішньої натури. Також множаться незвичайно скорим способом приклади повстання нових форм наслідком схрещування“.

„Добір сповняє тут роль зберігаючого чинника, а не творчого. Творчість звязана з якоюсь невідомою нам силою, що скривається в нутрі організму“¹⁾.

Ось тут опинилася теорія еволюції: творчий чинник нових органічних типів знаходиться в нутрі організму; це якась невідома нам сила; нові типи повстають скоками, а не повільно й неспостережено, як це уявляв собі К. Дарвін.

5. Наша „Українська Загальна Енциклопедія“ слушно каже про дарвінізм, що він „дуже причинився до поглиблення природничих наук, а ідея еволюції мала великий вплив майже на всі інші науки“. Алеж кривди, що їх наука Дарвіна вирядила людству, просто жахливі. Це головно вона поширила й піддержувала руйнуючий матеріалізм в інтелігентних і півінтелігентних верствах XIX віку. Все велике в природі вона зводить на дрібне — нінащо, на припадок. Знищила в людей те почування, яке св. Письмо називає „страх божий“: знищила містичність життя-буття, звихнула людям розум, витворила дух часу, який поступенно веде людей до упадку — від висшого до низшого, хоч вони думають, що йдуть до висшого. Теорія Дарвіна виводить людину в простій лінії від звірят, чисто механічним способом, зрівнює людину зі звірятами („люди це красше розвинені малпи“), через що підтинає коріння справжньої моралі й висшого духового життя. Своєю тезою про механічний розвій природи в напрямку до щораз досконаліших форм вона дає привід до витворювання ілюзійних, а скрайно погубних понять про природу: начеб природу можна нагинати аж до повної зміни родових прикмет, начеб нинішня людина сама себе сотворила (бо ніби вона своїми власними змаган-

¹⁾ Edmund Mallnowski: Dziedziczność i zmienność. Lwów 1927. Стр. 230—232.

нями з безмовного звіяти малпачої породи розвинулася в розумне єство), начеб з нинішньої людини можна виплекати якусь „над-людину“ (Übermensch) і т. ін.

Наука Дарвіна без усякого сумніву є співвиновницею „божевілля“ російської большевицької революції та безмірних жертв і страдань — трагічних наслідків того „божевілля“. Сотворити нову людину, що буде позбавлена родинних, моральних і релігійних почувань та понять, що буде почувати себе тільки „комунарем“ — ці большевицькі ілюзії, що стали справжнім Молохом для 150-ти мільонів людей, большевицьких підданих, вирости з науки Дарвіна й годуються нею.

Нема іншої природничої теорії, котра була би така поширена по світі, а така фалшива й погубна, як теорія Дарвіна. Можна сказати, що загаль нинішньої інтелігенції заражений нею, якщо не її цілістю, то бодай деякими її поняттями. Для многих вона стала вірою, котрою вони хочуть „спастися“ світ. Євген Гуцайло, автор брошури „Звідки взявся чоловік“ (New York, 1918) прислав мені цю свою брошуру 1920 р. з „присвятою“, у якій м.ін. написав таке: „Щасливі будете всі, всі і Ви, панотче, коли прозрите і навчитеся правдивої віри в існуюче та не будете запоморочувати розуму ані собі, ані другим громадянам чудернацьким ідолопоклонним базіканням. Вашою роботою накликаєте лише прокляття. Киньте її, я прошу Вас! Бо Ви є може й несвідомим слугою дурноти і як платний наймит визискувачів помагаєте сковувати людського духа і помагаєте поневолювати людей подібно тим наставникам, що стоять з нагайкою над карками невольників. Прокиньтесь, прозріть і кайтесь!“ (Як видно вже хочби з цих слів, на мені віддавна тяжив обов'язок „скласти рахунки“ з мого світогляду.) Вже школярики, котрі шойно вступили до гімназії, ведуть зі собою спори про те: чи людина походить від малпи, чи ні? (Це знаю з досвіду.) А якже би й ні, коли про це де-небудь можуть вчитатися. Ось беру найновіший наш „Календар для всіх“ (на 1934 р.), що зовсім не має на цілі служити ані атеїзмови, ані большевизмови, а там на 53. стор. нахрджу таке: „Німецький дослідник Геккель створив науку про первісну, безмовну, німу людину, а англійський учений вираховував, що цей первісний чоловік-німак (по латині: homo primigenius alalus) потребував щонайменше сто тисяч літ, щоб навчитися говорити. Так, але як воно прийшло до того, що той первісний чоловік-німак нарешті став „розумним чоловіком“ (по латині: homo sapiens) вивінуванням усіми скарбами й чарами мови?... Первісні люди не говорили мабуть інакше, як собаки брешуть. Ще нині є породи людей, яких мова зівсім подібна до собачого лаю: племя Оранг-Кубу, що жиє на острові Суматрі, відмежоване від решти

світа горами та водами, ще й нині „говорить“ такою „мовою“... В них нема поезії, бо вони не розуміють і не уявляють собі ніякого духового, позамогильного життя. Вони не вірять в ніщо“. Та про те плем'я Кубу голяндський лексикон „Zoek-Licht“ з 1924 р. пише ось що: „Їх уважають за найдавніших мешканців Суматри, вони низші й темніші від малаяців і переважно визнають магометанську віру. Вони зносяться з європейцями тільки через посередників“¹⁾. Певне, що Голяндці, які панують над Суматрою, краще поінформовані про плем'я Кубу, ніж наш непідписаний автор, що написав про нього небилиці — підхмелений дарвінізмом. Що визнавці магометанської віри вірять у Бога та що не брешуть, як пси, але говорять своєю мовою, це само собою зрозуміле. А певно не буде більше правди й у геккелівських фантазіях про первісну людину, як у тих фантазіях нашого письменника про плем'я Кубу.

Хто добре вглянув у справу, для цього ясно, що одна з найважливіших журб за будучність Європи мусить бути покладена на те, щоб людські душі очистити з намулу дарвінізму. Без такого очищення неможливе духове відродження Європи.

4. Св. Письмо й еволюція

1. Теорія Дарвіна не могла би була діждатися такого загального прийняття, якби не те, що загальний принцип еволюції добре оснований. Він є зрілим оwoчем природничих наук, видержує й найострішу критику — просто нема чим оспорювати його: все промовляє за ним, а ніщо проти нього.

Коли добре приглянемося св. Письму, то — проти всякого сподівання — відкриємо, що й воно говорить про сотворення органічних родів у змислі еволюції (очевидно не механічної). Замітне, що перших 11 глав книги Битія (Genesis) має зовсім іншу редакцію, ніж дальші глави тої книги (де вже говориться про Авраама і патріархів). Це якісь старинні перекази, місцями висказані наглядно наївним стилем. Та на диво світу в тих переказах є такі місця, котрі людська наука на різних своїх стадіях „справляла“, а потім виявлялося, що ті справи треба було відкидати, а рацію треба було признати св. Письму. Так нпр. Тома з Аквіну, основуваючися на своїй метафізичній думці, що Бог, задля своєї всемогучости, завсіди діє безчасово (в одному моменті), твердив, що Бог сотворив такий світ, який він нині, в одному моменті, а Мойсей ніби тільки тому поділив сотворення на сім днів, щоб простий нарід це лекше зрозумів. Але рацію мав Мойсей, а не Тома з Аквіну.

¹⁾ Zoek-Licht, Nederlandsche encyclopaedie voor allen, Arnhem 1924, T. VI Стр. 29 під словом Koeboe (чит. Кубу).

2. Чиодно упередження до тих перших 11-ти глав св. Письма повстає тим способом, що ми, не розуміючи, що властиво св. Письмо хоче сказати, підсуваємо йому свої власні поняття.

Найбільше дивним, неймовірним здається четвертий день сотворення, де говориться про сотворення сонця, місяця й небесних зір, а вже третього дня мали би бути сотворені трави, зілля й дерева, які без сонішного тепла й світла не могли би бути на землі існувати.

Та вдійсности це тільки таке наше упередження — хибне розуміння біблійного тексту. Авжеж по біблії вже першого дня сотворив Бог „світло“ — в науковій термінології „розжарену мряковину“; а другого дня казав Бог цій розжареній мряковині розірватися на різні небесні тіла.

Не може бути сумніву, що те, що біблія говорить про сотворення світа, не є вислідом людської спекуляції (це не є „наукова теорія“), але обявленням. І всі наші здогади йдуть у тому напрямі, що це було візуальне обявлення: автор, котрому це було обявлене¹⁾, бачив це наче в кіні на екрані. І що бачив, це переказав своїми словами, як умів і як міг. Він бачив різні образи, що слідували по собі й доповнювали себе, і кожний з тих образів він назвав „днем“. Про другий день сотворення біблія говорить: „Потім сказав Бог: Нехай буде розпростертя посеред вод і нехай розділяє води від вод. І зробив Бог розпростертя; і зробив розділ між водами, котрі є під розпростерттям, та між водами, котрі є над розпростерттям; і так сталося. І назвав Бог розпростертя небом“ (Бит. 1, 6—8). Це наглядне, що тут мова про розірвання первісної мряковини на різні небесні тіла. Мряковини біблійний автор називає „водами“ певне з того приводу, що в візуальному обявленні вони здавалися йому подібними до водних пар (хмар), які спершу окутували цілу земську кулю.

І нині планета Венера, як молодша від землі, окутана одною непірваною хмарою (грубою верствою хмар).

Сонішне тепло й світло пробивалися через земські хмари і вже в третьому дні сотворення могли на землі рости трави й зілля і дерева. (Про мікроорганічні тварини біблійний автор не згадує; якби їх був і бачив, то не розумів би їх появи, ані не мав би слова, як їх назвати.)

В четвертому дні земські хмари розірвалися і з землі можна було бачити сонце, місяць і зорі. В дійсности біблія саме в цьому значінню говорить про сонце, місяць і зорі четвертого дня сотворення. Отже не про те, начеб

¹⁾ Цей автор по всій імовірности грубо старший від Мойсея, автора перших п'ятих книг св. Письма, бо стиль Мойсея зовсім інший (стиль освіченої людини). А Мойсей прийняв ці старинні перекази до своєї книги Битія.

їх щойно четвертого дня Бог сотворив, тільки про те, що вони від того часу стали функціонувати як „небесний годинник“. Ось слова біблії: „І сказав Бог: Нехай будуть світила на небесному розпростертю для розділювання дня від ночі, і нехай будуть на знаки і означені часті і дні і роки... І зробив Бог два великі світила: більше світило, щоб правило днем, і менше світило, щоб правило ніччю, і зорі. І поставив їх Бог на розпростертю неба, щоб світили над землею“ (Бит.1, 14—17).

3. Вповні правильно і ясно біблія говорить, що перші звірята появились у воді — п'ятого дня. Очевидно тут мова про водні звірята, які біблійний автор бачив у своєму видінню, що вони плавають по воді (а не про мікроорганізми). А в тому часі він уже бачив і птиці, що літали на землю (тут мабуть щойно літаючі ящірки). І сказав Бог: Нехай щед्रो виведуть води повзунів з живою душею; і птиці нехай літають над землею“ (Бит. 1,20).

Найбільша несподіванка для нас, що біблія знала про мезозоїчних великих повзунів (reptilia), які відкрила щойно новочасна палеонтологія. Дальший біблійний текст такий: „І сотворив Бог ha taninim ha gdolim (це по єврейськи) і всяку живу душу, що повзає, котру води щедро виведи, після їх роду“. Старші переклади св. Письма передають ці два єврейські слова як „китів великих“ (gdolim значить великі): τὰ κίτη τὰ μεγάλα, „cete grandia“, „киты великія“, „wieloryby wielkie“. Алеж на означення морського кита біблія уживає єврейського слова leviathan.

„Taninim“ (ч. мн.) в дійсности означає крокодилів. А що давніші людські генерації не знали про ніяких великих крокодилів, то під ці біблійні слова підсували своє власне поняття, начеб тут була мова про морських китів. Деякі новіші переклади, котрих автори вже знали про мезозоїчні ящіркуваті чудовища, цілком оправдано на цьому місці відступили від давніших перекладів і ha taninim ha gdolim передають як „die grossen Wasser-Ungeheuer“ (von Allioli), „чудовища великі“ (Куліш-Левіцький).

Та не тільки значіння слова „taninim“, але й аналіза тексту недвозначно свідчить, що біблійний автор бачив у своєму видінню великих мезозоїчних потворів, і на цьому місці хотів їх вирізнити. Ось рації, що впливають з аналізу тексту:

а) В цілому оповіданню про сотворення біблія ніде не сходить до поодиноких родів, а називає звірята тільки загально: повзуни, птиці, земські звірята, рогата худоба, риби (Бит. 1, 26). Отже це було би разячо непропорціональне, якби біблія вирізнила тільки рід морських китів.

б) Як би біблійний автор хотів був тут вирізнити китів, то був би сказав „морські кити“, а не „великі кити“,

бо само собою розуміється, що кити є великі. Але коли вдумаємося в те, що автор хотів вирізнити великих повзунів, то слово „великі“ тут саме на своєму місці. г) Кити живуть тільки в морі, а біблія на цьому місці не відрізняє морських вод від вод озер та рік, тільки загально говорить про „води“. (Щойно в слідуючому реченні кажеється: „і розмножуйтеся та наповнюйте морські води, а птиці нехай розмножуються на землі“ — та тут моря протиставлені суші тільки як *pars gravior*, а не з виключенням озер та рік). г) У своєму видінні біблійний автор мусів бачити дуже багато різнородних повзунів (що вповні згідне з палеонтологією), бо два рази підносить, що „води щедро вивели“, ці типи звірят, а в цілому оповіданні ніде більше нема слова „щедро“. Отже своїми словами *ha taninim ha gdolim* він хотів вирізнити дуже великих повзунів від тих, які нам відомі з нинішнього світа.

Взагалі вже й те є проти всякого нашого сподівання що біблійний автор на перше місце ставить сотворення повзунів, гаддя, і то в такому великому множенні; а відомо, що побожна примітивна людина вважає гаддя за негідне існування, отже й за негідне, щоб його Бог сотворив; отже колиб така людина сама з себе (а не з обявлення) оповідала про сотворення, то вона найрадше промовчала би всяке гаддя, а цілком певне не висувала би його на перше місце.

Про земних повзунів говорить біблія щойно при нагоді описування шестого дня сотворення, де взагалі мова про сотворення земних звірят.

4. Біблія ясно говорить, що все те Бог „сотворив“, „зробив“ — сказав і сталося. Але вчитаймося з увагою в такі тексти: „Нехай щедро виведуть води повзунів з живою душею“; „і всяку живу душу, що повзає, яку щедро вивели води“; „Нехай видасть земля живу душу, після свого роду: рогату худобу і повзунів і земські звірята, після свого роду“ (Бит. 1, 24).

Доки люди нічого не знали про еволюцію, доти могли собі ці біблійні слова розуміти тільки як поетичну фразу.

Але ми не можемо не зазначити, що біблія в дійсності говорить про дві, хоч не рівнорядні, творчі сили: першою і властивою творчою силою є Бог; другою творчою силою, яка творить під диктатом Бога, є „води“ й „земля“, яким біблія каже брати активну участь при витворюванні різних типів звірят. Очевидна річ, що „води“ й „земля“ тут приходять як поетична фраза (метонімія), але активна участь земських чинників при витворюванні нових звірячих типів тут мусить бути взята у властивому значінні, бо

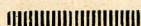
біблійний автор міг дуже легко обійти це значіння, якщо б це вважав за відповідне.

„Нехай води щедро виведуть“, „води щедро вивели“, „нехай земля видасть“ — ці слова значать, що земські чинники (потенційні сили організмів і зовнішні впливи на організми), які Бог сотворив, самі з себе, без окремого акту божого творення, у первовіці землі витворювали нові звірячі типи, як це й нині діється, хоч лиш до означених границь, коли нпр. розвинулися й ще розвиваються різні раси псів, голубів, коней, овець і т. д.

Очевидно й це біблійний автор міг бачити тільки у видінню. А думаємо, що ми тут зовсім не натягаємо біблійного тексту, тільки відкриваємо в ньому змісл, якого давніші генерації не могли відкрити, бо взагалі не могли його зрозуміти.

Про семий день сотворення читаємо в біблії: „І докінчив Бог сегого дня своє діло, котре зробив; і відпочав сегого дня від усякого свого діла, котре зробив“ (Бит. 2, 2). Наша теорія прозябання каже ці біблійні слова так розуміти, що еволюція тривала тільки до появи людини на землі, а потім усі органічні роди застигли, і вже не можуть появлятися ніякі справжні нові органічні роди, тільки нові варіанти.

(Продовження буде)

За поглиблення душпастирської праці на низах

Вступ. Цілю душпастирювання є продовжування спасення роду людського, започаткованого самим Спасителем. Душпастир у наміченому ділі спасення є провідником душ своєї парохії, є пророком їхнього майбутнього життя, товмачем волі Божої для своїх вірних, керманичем корабля-парохії, яку має допровадити до безпечної, остаточної пристані життя.

І це провідне звання душпастиря мусить заєдно вдержати два контакти, необхідні для успішного переведення наміченої цілі.

Контакт з Богом, що впливає не лиш із канонічного поняття його як творчого співчинника Церкви, але із догматичного укладу її науки; а контакт цей за головну умовину ставить непорочність життя, святість душі і відблеск її на буденщину під сяйвом благодатної струї, — з якої вправді черпаємо індивідуально, але силою порученого нам уряду розділюємо її між нашу паству і в цей спосіб тантуємо своєю працею два бігуни життя дочасного, спрямовуючи його на шлях до вічності.

Контакт із паствою, це довгий шлях душпастирської праці, шлях душпастирської практики, в якій знову ж таки провідну роль грає зближення душевне між пастирем і паствою. Це зближення у висліді дає збірну працю душ вірних, що є знов у причиновій залежності від вкладів, які робить священник, душпастир, народний діяч, освітник, суспільник і т. д. в одній особі. Так отже з низів на працю душпастиря складаються індивідуально і колективно акти людської волі; з гори знов ділання Божої ласки. Значить інституція Церкви і її слуг має подвійний характер: Церква з одної сторони є інститутом ласки, з другої сторони інститутом моралі; а в обох цих клітинах одного містичного тіла Христа провідну роль сповняє священник — він є необхідним, посереднім звеном.

* * *

Літургійний контакт. В практиці священник є в першій мірі справником Літургії, як урядового богослуження Церкви, і святих Тайн, як необхідного допливу ласк, цієї життєвої циркуляції крові, зглядно життєвих соків, що плинуть із винної лози-Христа в грозна-душі вірних. З Божої сторони літургійна праця є божественним діланням, є трансфузією ласки із невичерпаного Божого організму у людську нищету, є продовженням спасенної праці Христа. І цього Божого елементу нам не вільно ані зменшити ані прикрити. Ми є люди з модерним вишколом і суб'єктивним поглядом і до літургійної праці ставимось однобічно та видвигаємо у ній за богато може людського елементу, тоді коли у первісній Церкві божественний елемент заєдно висувався на чоло і через це мав благородний вплив на життя; воно укладалось позитивно. Зовсім щось інше бачимо нині. Фізична присутність, механічні форми стратили атракційну силу і відмежили душу. Вона впрочім обтяжена всім тим, що вкладає на неї життя, не є в стані сама піднятись. Розхитана, незрівноважена, зневірена лежить у наших стіп, наче євангельський паралітик. — Значить, євхаристійний контакт між Христом і вірними повернути при нашому посередництві, як необхідний і одинокий, що промостить живій струї дорогу до нашої пастви — це велике наше завдання остає нездійсненим.

На це складається багато причин моральної і фізичної натури. Саме в парохіях із дочерними церквами справа літургійного контакту остільки ускладнюється, оскільки душпастир в дотеперішній практиці чергової приїздив на прилучену до другої, що третю неділю. Стремління Церкви є удогіднити вірним можливість, частіше бути на Службі Божій, частіше облекшувати свою совість і євхаристійно лучитись з Богом. Воно в наші часи таке природне, а рівно-

часно таке необхідне, що від здійснення його, від поставлення одинокої, бажаної і розумної розв'язки залежатиме безперечно дальший розвиток релігійного життя наших парохій, а за цим моральний поступ і скріплення авторитету Церкви. Треба собі тільки з'ясувати, що об'єкт душпастирської праці головно по парохіях розкинутих (з одною і більше прилученими) — не є тереном місійним американських камп чи пампасів — а радше стабільним тереном праці, який хоч би на віддаль кількох кілометрів нетяжко фізично обслужити і морально опанувати. А саме на отсі експонованій позиції необхідно вляти здорову, божественну струю. Вже саме віддалення їх від адміністраційного і літургійного центру, дає їм зовсім природну притоку до частоті, а може й стабільної відсутності на Сл. Божій, від душевного контакту з Церквою і її неземським жерелом ласк. Душа мірянина є іноді не лиш лінива, але й примхувата, а совість закомодована утилітарно — і тут базує нерозумний консерватизм — що йде впарі із большевицьким нахабством, а родичами їх є душевний ляксизм, моральна розперезаність і лінивство. А коли прийняти, що таке душевне підложе по сильних потрясеннях психічної чи фізичної натури, стає тереном експльоатаційним морально упавших людей — то й не дивно, що на наших прилучених релігійний індиферентизм уступає місця сектантському фетишизму; бо ціле життя цих осель не мало контакту з Христом, з Евхаристійною жертвою, з живим словом навчаючої Церкви.

В заключенню сказаного літургійний контакт вірних з Церквою на експонованих позиціях необхідно піддержати, що неділі і що свята, хочби тільки читаною Сл. Божою, Вечірнею і коротенькою (15 хв.) наукою. Дві Служби Божі (спів. і чит.) на перемену в матірній, дві вечірні і науки — це справді труд часто непосильний — але рішучо потрібний, благодатний і конструктивний в розумінню „печаті Господнього Апостольства“.

Душпастирський контакт. Таке було би в практиці розв'язання пекучого питання гідного обслуження дочерних — при допомозі літургійних функцій.

Залишається ще зовнішня організаційна і громадська праця душпастиря, — якої моральна вартість, як фундамент розбудови практичного християнства, неоцінена, якої теоретично ані практично не вільно занедбати, якщо не бажано собі ушкоди і цьому інституті християнської моралі, якого боеву силу ми творимо і рівночасно несемо співвідповідальність за успіхи або затрати християнського спільноти.

Коли говорю про організаційну працю пароха-душпастиря, то маю на увазі не дрібничкові потягнення, а радше центральну організаційну надбудову парохії (УКС, чи хочби

КАУМ), яка при вмілому веденню життя парохії, могла б звести до спільного знаменника християнської співвідповідальності, опертій на беззастережній любові ближнього, як це було за апостольських часів.

Впр. Отці дарують мені дрібний ухил, а саме хочу залишити практичну сторінку життя парохії осторонь, вже хочби тому, що попри загальні черти, у ній всеж таки буде дуже багато індивідуальних ухилів, залежно від проводу, осіб і їх характеру. Це можна б доповнити заввагами з місць.

Хочу намітити плян, який треба було б виконати, щоби з одної сторони парохія відчула домінуюче становище душпастиря — з другої сторони індивідуальні черти парохії знайшли відплив в одному спільному, урегульованому руслі життя парохії.

До цього конечний є: а) особистий, якнайтісніший контакт між душпастирем і парохіянами, б) добре зорганізована клітина світських помічників (*Laienapostel*) і в) зовсім конкретні, ясно уняті і консеквентно опрацьовані задачі, які ставимо перед очі парохії, — бо тільки в цей спосіб можна запрягти думку загалу до праці в означеному напрямі.

ad. 1. **Особистий контакт** з парохією це не лиш схильність виміни думок з прихильниками душпастиря. Ми мусимо стреміти до цього, щоб і люди інших політичних поглядів не дивились на нас як на особистих ворогів. Сама платформа моральної праці є найбільш універсальною і погодить найбільші скрайности. А особистий контакт, чи при нагоді офіційальних чинностей в канцелярії, чи при посіщенню парохіян, дасть можливість парохови дійти до євангельської тези: Я є пастир добрий, — і знаю моїх — а мої знають мене. — Парохіяльна картотека, парох. часопис і т. д. це були би далші позначки безпосереднього контакту.

ad. 2. Наведені висше способи навязання особистого контакту навіть найревнішому душпастиреви не промостить стежки до глибин життя парохії. Він потребує помічників, що стали б йому до помочі у навязанню безпосереднього контакту з життям парохії. **Цей помічник** — то в першій мірі жінчина — сестриця — чи монахиня.

Всеж таки віддаючи апостольству жінчини належне їй признание, не можемо не признати, що за мужчиною, як носієм релігійної ідеї, промовляє його мужеськість, стійкість характеру, як рівнож громадянське становище. Коли помічний орган, з жіноцтва зложений, виказує гнучкість і рухливість, то такий же орган, зложений з мужчин був би може менше рухливий, але поважійший і більш авторитетний. Думаю, що організаційні клітини УКС - а як рівнож КАУМ-а добрі, вжеж таки непопулярні і позбавлені тої безпосередности, яка повинна бути між парохом і паствою. —

Із обсервації життя знаю, що загал духовенства тупцює докруги цих двох орг. клітин і не знаходить ідеологічної розв'язки на пункті різниць згл. ідентичности програми їхньої праці.

Уважаю за відповідне докинути свою думку до цієї орг. клітини. Ми бачимо, що розбудова кооперації відбулась на освітньо культурній праці. — Творення нових ділянок громадської праці говорить про орг. розвиток громадського життя на різних його ділянках — але не є ідентичним з великим імпульсивним життям культури села, бо одні і ті самі одиниці на своїх плечах несуть оце зріжничкування, — і, часто перетяжені, зводять його на манівці. — Сказане в більшості дається примінити і до життя релігійного. — Дотеперішня праця брацтв, конгрегацій тільки там відносила успіхи, де був провід енергійний і де священник сухі приписи одвітних статутів хотів і старався оживити. — Тоді безперечно вплив церковних брацтв слідний був і поза церквою: нпр. у свій час брацтва тверезости. — А між у майбутньому саме на релігійно-моральний вплив Церкви і її органів головну вагу маємо класти. — Читальняне, спілкове, товариське життя села, що виросло на посівах і праці низового духовенства не сміє зараз пасти у ворожі струї Церкві і християнсько-катол. світоглядowi. Наше укр. кат. духовенство дало українському народові і його культурі більше, чим всяке інше на своєму підложі (серед інших народів.); і все наше культурне надбання це вислід праці духовенства. — Ходить зараз тільки о те, щоб не пірвати контакту з цим життям, що більше—вити-снути на ньому печать христ.-католицького світогляду і закріпити вплив церкви на суспільне життя. — *Die Stunde des Laien ist gekommen*¹⁾ каже о. Мукерман, маючи на увазі розвал католицького руху в Німеччині під нац.-соц. п'ястком. — Анальогічне положення укр. кат. Церкви треба підчеркнути ще її національними вальорами.

Загальне банкруцтво парламентаризму і демократії треба приписати саме зтяжкому організаційному їхньому апаратові, який саме нищив індивідуальні цінности і приватну ініціативу чільних одиниць.

Католицька акція майбутности, найбільша журба нашого духовного проводу, мусить не лиш вложену працю духовенства зберегти, що більше—стати виховним інститутом світських індивідуальностей, головно для того, щоб запевнити Церкві вплив на суспільне життя.

У висліді сказаного вважаю інституцію парохіяльних рад, які з органу чисто помічно-адміністратійного моглиб вирости на авторитет релігійно-моральний із ширшою плят-

¹⁾ „Schönere Zukunft“ 3/IX. 1933.

формою праці (як це є у жидів — кагальні ради). В склад такої ради малиб увійти найбільш рухливі одиниці: відпоручники брацтв, конгрегацій і товариств, що стоять на католицькому світогляді. Сю працю негайно слід підняти, так як виховання нового покоління в рамках „КАУМ“ розложене на цілі літа. В додатку справа наладження праці і її пляну рішучо потребує спільного обговорення в загально краєвій конференції.

ад 3). Приходжу осьтак до послідної точки **конкретної програми праці**. Ніщо так дійсно і органічно не звязує священника з вірними, як спільна праця, що веде до спільної мети. Плян опрацьованого предмету атрагує думку загалу і дає йому не лише практичне заняття, але заправляє волю, виробляє почуття співвідповідальности, загострює ревність. Ці задачі парохіяльної праці не всюди однакові і для того не дасться утворити стисла схема і сталий підхід до неї. Але там, де взагалі нема контакту — там нема праці і її плянового уняття. — Там йде інша праця, ворожа і Церкві і священникови. І саме ці експоновані терени душпастирської праці потребують негайної моральної дезинфекції. Але цієї праці не може дуже часто виконати сам парох, *persona ingrata*, або фізично немічна, або духово індолентна. І виростає тоді дивний парадокс душпастирської праці: є церква, є парохія є парохіяни і священник — нема тільки душпастирства; очевидно цього в ширшому розумінню.

Конкретно річ беручи, коли наша праця має стати на висоті добра вічного і дочасного парохії, вона рішучо мусить бути підпорядкована з одної сторони духовному проводови і його авторитативним вказівкам, з другої сторони мусить створити собі плятформу праці, у зміст якої входитиме не лише наука віри і обичаїв, але в контакт з нею і освіта і економія і кооперація і все те, що має щонебудь спільного із колективними формами зовнішнього життя.

Як ся праця малаб виглядати на низах? Відповідно до умовин парохії, сконцентрованої згл. поділеної адміністраційно і дисльокаційно. Значить в парохіях з одною церквою і сконцентрованим життям парохії (громади), малаб за ціль намітити найслабші місця внутрішнього і зовнішнього життя парохії і намітити санаційний плян, при помочи чинників згаданих під 2). Дальше, якщо тільки дочерні обекти парохіяльної праці організаційно і програмово можуть незалежно від матірнього проводу працювати — належить такі покликати до життя, ними інтересуватися, а навіть особисто, або при помочи сусіда розбудити охоту до праці в ім'я найвисшого добра, яке хоче нас бачити співтворцями.

Тут очевидно на цілий свій ріст виступає квестія співпраці світських з Церквою, в першій мірі дяків, провізорів,

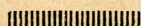
сестриць; а даліше учительства, згл. інтелігентного середовища. Послідних притягнути, самою думкою станути не підпорою „трону“ а радше усуспільненням хр.-кат. світогляду—це вже душпастирський „кунштштік“. Виростає отже ідея сущного звязку з Церквою. Бо з того звязку виростає співвідповідальність за долю Христової Церкви і за уморальнення життя народу. — Такий є принайменше плян Церкви, випрацьований в душі першого верховного Апостола і Архипастира, який сказав:

„Зробіться живучим каменем, необхідним до збудови духовної домівки святого священства, щоби через Ісуса Христа принести духовну жертву. (2 Петр. 2, 5).

Німці *ad hoc* покликали до життя спеціальний орган: *Der Laie in der Kirche*. Ту саму місію міг би сповнити для наших парохій орган „Христос Наша Сила“, колиб побіч силветок апольогічних, давав щей популярні суспільні огляди позитивної церковної і громадської праці,—як рівнож практичні вказівки і кореспонденційні запити і відповіді. Є в нас вправді дві групи людей, що моглиби перебрати зараз на себе ініціативу тієї праці і пропаганду друкованого слова, а саме: члени брацтв, які врастають із зовні в церковне життя своїми практиками, і церковні урядовці — дяки і братчики — колиб тільки не були ступайками, можнаб видавати і парохіяльний орган, але тут потрібна рішучо метка, вироблена і релігійно зрівноважена людина.

Приступаючи отже до розвязки порушених питань в деталях, виходимо на шлях новочасного душпастирювання, на якому стрінемо і труднощі і невдачі. Одні і другі зготовить нам таки наша паства. Всеж таки беручи сказане за субстрат до виміни думок — в результаті таки поставимо вихідну лінію, по якій піде в найблизшому майбутньому наша душпастирська праця, узгляднююча сущні потреби наших прилучених; бо там ізза недостатчі контакту з Церквою і душпастирем загнізджується хробачча, що підгризаючи в корени дерево церковного життя, стає інфекційним місцем не лише самої парохії, але і цілої дек. округи.

о. Василь Пришляк

Деякі міркування на зустріч відродженню християнського життя

Чи можливе під теперішню пору витворити таку атмосферу життя, яка пригадувала б життя перших християн? Більшість наших світських людей, а навіть деякі священники скажуть, що се утопія, се подібне до божевільного, який хотів би решетом воду носити.

Навіщо се здалось? Се й неможливе і непотрібне. Часи змінилися. Цивілізація все з корінем перевернула. Нині видовища Нерона немислимі. Демократія принесла з собою свободу совісти, толеранцію і т. п. Жиємо в зовсім змінених відносинах, тому і релігійне життя мусить до них примінюватись. Але чи дійсно ся цивілізація принесла нам користи чи щастя? Почасти так. Поступ великий, майже переріс найсміливіші мрії і сподівання філософів. Літаки, підводні судна, радіо, різні автомати, що заступають працю чоловіка, осягнули майже вершок сміливости людей. Так, чоловік справді доказує чудес. Але рівночасно мільйони трапляють працю, гинуть з голоду. Сей поступ має матеріялістичний характер. Він в області матеріялістичній дійшов до зеніту.

Але ніхто з учених не створив до нині зерна маку, щоби з него виросла ростина, цвіт, овоч. Не розслідив сеї таємної сили що спричинює ріст, життя. А се виглядає на око таке просте. Се инша річ, кажуть учені філософи. Вони супроти сього маленького зеренця маку базрадні, називають се силою природи, енергією і т. п. і не годні її створити. — Матеріялістичний розвій іде вперед, але духово люди чимраз слабнуть. Що вело перших християн на страшні муки із співом на устах, з усміхом на лици? Надзвичайно сильна віра і велика любов до Христа. Із сього видно, що матеріялізм дав нам поступ, але ослабив віру, і ми бачимо наслідки сього. Хоч вихваляємо поступ і бачимо деякі досягнення свободи совісти, але рівночасно реєструємо страшні події — в СРСР, Мексиці і деінде розстріли, муки... і защо? за віру в Христа, віру в Бога! Ошалілий матеріяліст забув про свій псевдо-поступ, про кличі толеранції і розпочав боротьбу з Богом. Історія всеї христ. мартирології не зареєструвала стільки жертв за віру, як в останніх 15 літах. Отже бачимо, що нема цього ославленого поступу. Бачимо те саме в області духа; що було давніше, тільки форми змінилися, більше рафіновані, більше жорстокі. Бо коли найстрашніші гонителі послуговувалися звірятами, нині самі люди заступають диких звірят. — А такий стан виріс із малих початків.

Початок цього страшного стану, се занепад віри.

Пригляньмося, як виглядають сі відносини у нас, Українців. Наше відношення до Церкви, з деякими виїмками, отже части нашої суспільности, (говорю більше про негативні прояви), є у т. зв. релігійних одиниць більше механічне, чим духове. Молимося механічно, сповняємо обов'язки релігії автоматично. Нема в нас тих висших почувань, які зближають чоловіка до Бога, які дають духову насолоду, які дають чоловікови свідомість, що має в собі й найвисше із всіх почувань, почування любови Бога. Се для

нас неznане. А власне такі почування мали перші християни.

Другу групу становлять у нас байдужні для Церкви. Вони не цікавляться вірою. Так переняті своїми егоїстичними правами, що не сповняють ніяких рел. обов'язків. Про людське око, з куртуазії заглянуть деколи до церкви і на тім християнський обов'язок кінчиться. Такі легко підпадають під вплив різних дурисвітів, які виступають в ролі псевдо-апостолів нібито чистої віри і втягають байдужних до різних протестантських сект, суботників, штунди, і т. п.

Зовсім інший тип становить група ніби інтелігентів, які до церкви зовсім індіферентні. Вони вважають себе чимсь висшим від товпи. Не криються з тим, кажуть, що мораль і наука заступають їм віру, яку вважають в своїм цинізмі непотрібною для інтелігента, а доброю для простолюття, щоби не крав, не мордував. Поважна частина цих мудрагелів деморалізує сим своє оточення. Для них свято, неділя призначені на спочинок — тому вилежуються, або управляють спорт, або таки фізично працюють. Їх наслідують т. зв. сурдутовці з робітничих, ремісничих, або урядничих сфер, які ізза свого одягу вважаються інтелігентами. Розуміється, що тільки деякі так поступають, правдиво образовані інтелігенти є віруючі. Більшість, на жаль, викликає соблазн, головню по малих містечках, де всіх знається. Мав я нагоду бачити їх у наших містечках. Еліта нашої ніби інтелігенції приходила до церкви хіба „na święta państwowe“ — бо мусіла, хоча до нашого обряду признавалася.

Як загаль віруючих ставиться до них? Пасивно, — бо каже, що вони патріоти. Прощає їм те все, бо вони національно свідомі.

Як ставиться Церква до сього стану? Якими орудниками диспонує на се лихо? Так, як бувало. Гомілетикою, лектурою, обрядом.

Вправді започатковано в нас Католицьку Акцію, була раз прекрасна маніфестація молоді, але минула. І все по давньому. Провінція в більших місцевостях, де я мав нагоду бачити, спить сном блаженних — Католицьку Акцію репрезентує голова, який нераз нічого про неї не знає. Навіть деякі, на жаль, священики вважають її як не шкідливою — то зовсім непотрібною — а деякі підозрівають в ній якийсь таємничий підступ. Тільки в столицях дієцезій слідно працює — але тільки паперову, або вербальну. Ту і там засновується якийсь гурток, але, як один з членів гуртка мене інформував, не знають, що робити.

Ми мусимо потрясти совістю цілого нашого народу. При допомозі організацій при церквах створити наші українські католицькі хати, в яких гуртувалися б всі віруючі, без огляду на стан, вік і пол. Дальше мусимо створити свої вла-

сні католицькі школи. Нараз се не вдасться, але поступенно. Хай ціла дієцезія, з огляду на екон. скруту, коштом церков і вірних зложить одну таку школу (гімназію) для селян, а одну для міщан. Для селян мали б вони практичний характер з предметами, потрібними для нашого села, отже: рільництво, садівництво, пчільництво, шовківництво, годівля і лічення худоби, диригентура і т. п. Для міста з практичним знанням купецтва, промислу і т. п. Абсолюенти таких шкіл вертали б до свого середовища, де своїм приміром, працею для загалу, правдивою християнською поурою і карністю довели б до ренесансу християнського життя. Реферат, виклад ділає на коротку мету. Живий приклад дає більше успіху, викликає потребу наслідування.

Поза школами, Кат. Акція мусить увійти у всі установи нашого суспільства — екон. установ, варстатів праці. Зроблять се абсолюенти наших кат. шкіл. Вже сама катол. ідея братерства, усупільнення буде давати запоруку гарного успіху такої акції.

До сеї праці буде треба чейних, відданих св. Церкві душею і тілом людей, які би не окремі кат. установи заклали, бо се викликало би заколот, але існуючим надавали католицьке знамя. До такої праці будуть підходячими абсолюенти католицьких гімназій.

Покищо наш загаль, не виключаючи великого числа священників, навіть достойніших, на дуже відповідальних становищах, не розуміє ідеї таких шкіл. Не доцінюючи їх значіння, безпереривно повторяє в колісцях: — „Таж маємо Рідну Школу, Сільський Господар, Мол. Союз, Союз Кооператив, Миловання і т. д., хай вони се роблять, а не Церква, лишть її в спокою, не для неї ся праця! Зрештою, що буде абсолюент з такої школи мати? права прилюдности не дістанемо, і посад наші абсолюенти не дістануть“.

Не для посад виховаємо наших абсолюентів, а для св. Церкви і Народу. Один абсолюент, вихований у відповідній атмосфері, більше буде варт, як тисячі байдужних для Церкви. Ми їх для Христової служби виховаємо, вони знайдуть собі варстати праці, а рівночасно та праця сама буде хосенна для народу. Негативно наставлені до таких шкіл вишукують різні аргументи на оправдання свого становища. Кажуть, що „якраз відокремлення зробить з них комуністів, людей деструктивних, очайдухів і шкідників“. Доказував мені один патріот, з акад. образуванням, що в його селі всі покінчивші в місті різні практики і школи, по повероті до села стали найбільшими шкідниками, викликають фермент безбожництва, і т. д. — Не перечу, що так є. Але чому? бо сільська молодь в міських флюктах стратила зовсім віру. Наша молодь зі села приходить до міста непопсована.

Щойно місто, сей новітній Вавилон зі всіми акцесорі-

ями псевдокультури, зі своєю гнилою атмосферою, переповненою перфідією, облудою, гіпокризією, інтригами, сензацією в лектурі, пресі, кіні, сексуальним життям, вхопило нашу молодь в обійми і обдерло її із всего, що було в неї найгарніше, се є—з віри і втопило в багні деморалізації і безвірства.

Зарадити сьому можна тільки в бурсі чи інтернаті, ведених в христ. католицькій дусі. — Однак в них мусить бути вплив опікуна дуже сильний, сильніший від оточення. Опікуни мусять бути людьми випробованої якості, сильною віри, залізної волі. Замало дати молоді захист і харч. Тут треба звести боротьбу з оточенням за душу нашого хлопця чи дівчини.

Найгарніше виховання дадуть майбутні кат. практ. гімназії, що будуть ізольовані від впливів міста. В них буде молодь освідомлюватися, безпереривно її буде вказуватися, на які погубні впливи вона є і буде наражена, яке завдання її очікує, яку роль в будучності має сповнити. В сей спосіб будуть школярі перед опущенням школи, як жовнярі перед війною, зоружені, а оружжам їх буде кріпка віра, христ. покора, карність, усупільнення. Згори вони знатимуть, що не до проводу їх виховано. Любов до св. Церкви і Народу додасть їм сили, в часі праці не заломитися, не піддатися флюктам життя, в яких горді й егоїсти томляться.

З наших кат. шкіл вийдуть сотки нових людей, каменярів, що промощувати будуть дорогу в „винограді Христовім“. Вони створять ренесанс христ. життя.

Розуміється, що така школа мусить бути відповідно ведена. Молодь, як віск, з якого можна виліпити ангела і чорта. Невідповідно поведена школа видасть шкідників і киричників. Тому клявзура, карність і ціле виховання не може бути ані ригористичне, ані касарняне. Виховавці мусять бути ідейні, глибоко віруючі, прикладом благородности, а своїм вирозумінням для молодечого віку лагодити конечні, тверді правила шкільного порядку. Щоби молодь зрозуміла, що навіть кара виконується для її добра, для підготування її до сповнення в майбутности поважної праці. Щоби уважали своїх учителів своїми найбільшими приятелями — а не катами, які мають на цілі її докучати і карати. При кожній нагоді підносити, що не на провідників, а на слуг Христових їх виховуємо до праці для св. Церкви і Народу.

Запорукою успіху праці в доцільнім вихованню учеників кат. практичної гімназії буде відповідний провід і дібраний учительський збір. Тому треба дуже уважливо добирати учителів для такої школи, їх до такої праці вишколювати частими рефератами, конференціями, дискусіями, яких ніколи не буде замало. В сей спосіб вишколений учительський

збір зможе з успіхом свій тяжкий, але гарний обов'язок сповнити. З такої атмосфери в школі, по кількох літах вийдуть наравду апостоли християнського життя.

Такими школами мусять зайнятися наші церкви, їх Достойні Провідники і Католицька Акція. Передовсім ся послідна повинна поставити собі створення такої школи за перше завдання. А легко можна в дуже короткім часі, навіть в часі теперішньої економічної скрути таку школу врухомити. Якщоб кожда церква дієцезії із своєї скарбони дала даток один раз на рік, скажім 10 зол., то винеслиби 20.000 зл., а кожне наше село уладило збірку збіжжа, по чарці від господаря (бо решето булоби двацять рази більше), то далоби із села корець збіжжа, а на гроші булоби се 20.000 зл., разом 40.000 зл. Кошторис будинку на школу й інтернат виносить 30.000 зл., отже в однім році вибудувалиб ми одну школу, в другім другу, а згодом принайменше кождий протопресвітерат здобувби по одній такій школі.

Щоби справи не проволікати, апелюємо до Всч. Духовенства дієцезії о переведення в себе збірок і їх з датком від церкви негайно переслати до Українбанку в Стрию, або до о. Йосифа Савицького — Стрий — вул. Зелена 17.

Яків Якевич
референт комітету праці
і директор гімн.

КАТИХИТИЧНИЙ КУТИК

Одна катихитична конференція

Шкільно-катихитичні конференції це покищо в нас новість, яка, щойно тепер зачинає знаходити в нас зрозуміння і заінтересування, та здобувати належне собі місце побіч деканальних соборчиків, як один із головних помічних засобів душпастирської праці.

Ось одна з таких конференцій зборівського деканату, яка відбулася в листопаді м. р. Прелєгент Впр. о. декан В. Кулик демонстрував помічні середники при навчанню релігії.

Конференція складалася з трьох частей. Перша, вступна, теоретично-інформаторська (для самих священиків).

Друга, — властива ціль конференції, — практична лекція з дітьми.

Третя, — дискусія.

В першій части прелєгент дав короткий перегляд нашої скупенької шкільно-катихитичної літератури. Переходячи зміст, в частині, про поглядовість у навчанню релігії, спинився на питаннях: 1) Як унагляднити абстрактні правди

віри та 2) Як улекшити дитині закріплення цих правд. Тут прелегент зійшов на властиву ціль конференцій, а саме — піднести способи, про які в наших катихит. підручниках цілковито не згадується, або згадується дуже коротко, а які до унаглядення і утрєвалєння в пам'яті правд віри багато причиняються.

Друга часть конференції — практична лекція відбулася в класі з учениками III, IV та II кл.

Перше питання. Унаглядення катихизмових і абстрактних правд при допоміж: **I. графічного представлення.** Прелегент показав на примірі, як представити графічно науку про Церкву, Прєсв. Тройцю, ласку Божу і св. Тайни. Незвичайно влучно і гарно представлена Церква; Основник Христос — отже хрест, наслідником Христа — св. Петро — хрест спочиває на букві „П“, св. Петро головою апостолів — позема лінія під буквою „П“, трошка довша, а до неї 12 прямовисних черток, низше 72 учеників, знов ширша лінія підчеркує попередні і в діл прямовисні, — ще низше в основі, вірні — так само. Цілий образ, відповідно получений, з доданням дверей і вікон, дасть начерк двоповерхової гуцульської церковці з банею і хрестом. Збір всіх вірних, священників і єпископів з папою (насл. Ап. Петра) завершує Христос. Або про св. Тайни: установив їх Ісус Христос (жерелом Христос) — хрест, з підніжжа котрого випливає сім рік, три з них грубші (сильніше зазначені — хрещення, миропомазаннє, священство — витискають знамя).

II. Представлення подій (інсценізація) з дітьми I і II кл., прим. бунт ангелів і борба між ними, (арх. Михаїл — сатана), Адам і Ева в раю — сцена по упадку, коли вони випираються гріха, складаючи вину одно на другого і прогнаннє з раю.

III. Роботи, як моделювання, вирізування, клеєння.

IV. Діяльог.

Друге питання, як улекшити катихуменови закріплення в пам'яті цих правд.

I знов переведено се практично з дітьми. Прелегент вказує слушно, що звичайний старий спосіб вивчання на пам'ять дефініцій, через вибубнювання, завузький, мало успішний. Тут звертається увагу тільки на один змисл, на слух, ігноруючи інші нпр. зір. Зорові вражіння дуже сильні, отже получити разом зорові зі слуховими. З таких підносить кілька.

I. Рух. Як приклад взяв трудну дефініцію на ласку Божу.

По кількараровім повторюванню дефініції навіть здібні ученики не могли її поправно повторити. Колиж ту саму дефініцію перевів з відповідними рухами, по кількараровій вправі з цілою клясою, навіть найслабші поправно її повторили. Подібно було з дефініцією на кат. Церкву (що то є кат. Церква?).

II. Другий знаний такий помічний середник, церковні пісні, коляди.

III. графічне представлення. Тут представив прелєгент дуже оригінально правди Символу віри, життя Ісуса Христа, послідні річи.

IV. Зіставлення, правд, чисел, букв, нпр. Божі заповіді. Числа: 1 — один Бог; 2 — дві природі в Ісусі Христі, дві головні заповіді любови; 3 — три особи Божі; три чесноти богосл. три добрі діла і т. д. — зіставлення букв — нпр. на 7 св. Тайн.

Ось короткий перебіг лекції.

В кінцевій часті, в дискусії всі присутні Отці висказалися з великим признанням і похвалами для о. прелєгента, щодо вартости задемонстрованих помічних середників при науці релігії, особливо в нинішніх часах, коли ізза скрути тяжко довести до цього, щоби кожний ученик мав шкільний підручник, а дальше, щоби дитина мала охоту читати книжку, коли вона взагалі слабо по українськи читає. Присутні ОО. кондеканальні вдячні були прелєгентови, о. В. Куликови за ту дійсно практичну шкільно-катихитичну конференцію та просили видати другим накладом свої гарні „Помічні рисунки“ — доповняючи їх отсими найновішими, евентуально видати „Помічні середники“ окремою брошуркою.

Про вартість та значіння таких конференцій хіба не треба розводитися, вона є наглядна, а факт, що їх уладжують самі катихити-душпастирі і добре з них вивязуються, вказує ясно, що справа йде вперед. Нема сумніву, що й по других деканатах також відбуваються шкільні катихитичні конференції, тільки що про них ніхто не знає, а шкода, бо це хіба найкрасше мірило нашого поступу в запущеній ділянці нашого церковно-освітнього життя.

о. Степан Хабурський

Нові книжки

Катехизм до першого св. Причастя. Упорядкував і зладив о. Йосиф Чаплинський, дишпастир в Єлизабет, Н. Дж. Philadelphia, Pa, 1934, ст. 75, мала 16°.

Невеличка книжечка, в формі молитвенника, зладжена в мові українській з паралельним текстом англійським, з метою дати необхідні відомости найважливіших правд віри нашим американським дітям, що приступають перший раз до св. сповіди і св. Причастя. Автора спонукали до написання катехизму специфічні відносини, серед яких живуть наші переселенці, не маючи нераз ні церкви ні свого власного священика, а доростаючу дитину треба приготувати до першої св. сповіди і св. Причастя. Тому що батькам нераз

тяжко приготувати свою дитину до цих св. Тайн, бо вони не знають, як до цього взятися, то о. Автор спішить з допомогою і батькам і дітям та дає їм отсей катихизм до рук.

Катихизм дуже доцільно і практично зложений. В першій частині йдуть щоденні молитви з попереджуючою наукою про те, як добра дитина повинна молитися щоденно, рано і в вечір. Далі йдуть найважливіші катихизмові правди віри. Шойно після того йде саме приготування до св. сповіді і св. Причастя еротематичним способом; дуже повний взорець іспиту совісті; сповідь і докладні вказівки, як належить заховуватися перед і по св. Причастю. На закінчення поміщено 10 Божих заповідей, церк. заповіді (VI заповідь підносить інший, чим у нас, обов'язок, а саме: Удержувати церкви і священників, що для тамошніх відносин зовсім зрозуміле), шість правд віри, сім св. Тайн.

Хоч катихизм писаний як підручник для батьків, зглядно молоді, що перший раз приступає до прийняття св. Тайн, Сповіді й Евхаристії, віддасть він велику прислугу й душпастирям, як помічний засіб у їх душпастирсько-виховній праці.

З цього погляду треба нам книжечку тепло привітати.

о. П. Хомин.

Антін Лотоцький: — **Було колись на Україні.** Історичні оповідання ч. I. Найдавніші часи. Накладом видавництва „Наш Приятель“. Львів 1934. ст. 51, 16^о.

Добру прислугу для нашої молоді зробила редакція „Нашого Приятеля“, даючи їй у руки отсю книжечку. Це історія Рідного Краю в коротких, поетичних, опертих передовсім на переказовім матеріалі, оповіданнях. Мета оповідань — дати не тільки підставові відомости про перші початки державного життя на старій Україні-Руси, але теж збудити в молоді любов до Рідного Краю і його минулого та заповнити її незіпсовану душу державно-творчим змістом. Крім цього в оповіданнях підкреслено дуже сильно релігійний та етичний мотив, при чому підноситься надприродний і божественний елемент у християнстві та його висшість над релігією поганською (Під омофором Богородиці).

Про велике національно-виховне значіння збірки свідчать ось хочби слова благословення св. Апост. Андрія:

„На горах цих засяє благодать Божя, тут повстане великий город, і церков багато буде в ньому на славу Господню. Нехайже хрест буде першим знаменем благословення Господнього городові й землі цій гарній і багатій та народові, що построят і украсить город. Брати, бачу я будучину того народу, що тут заживе. Буде він великий і славний, буде могутній. Однак прийдуть на нього й важкі часи, часи довгої неволі. А прийдуть вони за гріхи незгоди,

коромолів, лакімства — за гріхи всього народу, а ще більше за гріхи провідників його. І буде та неволя так довго тривати, як довго буде нарід і провідники його незгоді, безладдю й зависти поклонятися. Та довгі терпіння вилічать нарід, він позбудеться цих гріхів і заживе наново в славі й у могутності“.

Оповідання короткі, писані гарним, поетичним стилем. Вінету і гарні стильові ілюстрації зладив мистець Петро Андрусів.

Книжечка повинна знайтися у кожній парохіяльній бібліотеці, її повинна прочитати кожда українська дитина.

о. П. Хомин.

В. Кубійович — М. Кулицький: Адміністративна карта Галичини зі спеціальним узглядненням адміністративного поділу греко-католицьких Епархій. Мірило 1:600.000. Львів 1934. Накладом авторів.

Отся, незвичайно дбайливо видана карта, стане в пригоді, як підручна, нашому загалови, а спеціально нашому духовенству. Подано на ній в 5 красках сітку рік, залізниць і шляхів. Мимо невеликого розміру зазначено майже всі громади, а навіть деякі присілки на території Східної Галичини, разом біля 4000 топографічних назв. Крім політичного поділу на воєвідства і повіті, узгляднено вперше точно церковно-адміністраційний поділ нашого краю на епархії і деканати та зазначено гр. кат. парохії. Окремими знаками зазначено біля поодиноких міст чи сіл наші економічні й культурно-освітні осередки, як: Повітові Кружки „Рідної Школи“, Філії Тов. „Просвіта“, Повітові Союзи Кооператив, Районові Молочарні, Філії Тов. „Сільський Господар“ та Українбанки.

Дотепер не мали ми жадної точнішої карти нашої вузшої Батьківщини. Карги, видавані в чужій мові, не узгляднювали потреб нашого народу. Отся карта має на цілі усунути цю прогалину і дати до рук громадянства солідно опрацьовану, необхідну кожному інтелігентови, передусім священикови, карту.

Ціна низька — всего 2'50 зол., тому треба надіятись, що її скоро розкуплять.

X.

Волинські Українські Народні Пісні. На мішані хори згармонізував *М. Тележинський*. Видано за допомогою міністерства В. Р. і Н. О. Головний склад: Книгарня Наукова в Варшааі, стор. 14, 4^о.

Це збірка народніх пісень, в легкім, добре технічно зробленім музичнім укладі, співаних головно на Волині. Ціль збірки — спопуляризувати волинську українську народню пісню, в якій справді відзеркалюється душа чарівно-тихої Волинської сторони. В її склад увійшло девять пісень

(Ой, чиї це воли, Через Дунай кладочка, Ой п'янаж бо я, п'яна, Гей, ішли воли ізза гори, Кучерявий Марку щось маю казати, Ой вітер не дише, Бідна моя головонько, Ой ти знав, нащо брав, Ой іду, йду, йду) і дві коляди (Нова рада стала та Небо і земля).

Збірка своїм легким укладом і мельодійністю своїх пісень — повинна чимскорше увійти в репертуар наших народніх хорів. Х.

Памятка із Свята відкриття Української Католицької Вищої Школи в Стемфорді, Конн. Philadelphia, Pa, 1933. ст. 106, 8^о.

Пропамятна книжка, виеана з приводу відкриття першої української висшої школи в Стемфорді, в Америці, довершеного 4. вересня 1933, про що ми своєчасно в „Ниві“ доносили. Зібране в ній усе, що до свята відкриття, як і загалом до самої школи та її організації відноситься. Є в ній відозва Преосв. Богачевського до вірних Католиків-Українців в Новому Світі, точні описи свята відкриття, промови єпископів, Преосв. Константина і Преосв. Василя Ладики, священників, та світських громадян, опис святочної Академії, стаття дра Демидчука про національне значіння школи, а відтак ціла низка привітів і телеграм: від Св. Отця, Апост. Делегата в Америці, архимандрита. ОО. Василіян та від громадян з усіх усюдів Америки й Канади. Подані знімки: св. Отця, Апост. Делегата, Преосв. Константина, учителів школи й учнів. Х.

о. прот. П. Табінський: **Новіші реформи в Православній Церкві.** Луцьк-Ковель-Креминець на Волині. Видавництво прот. П. Табінського, ст. 74, 16^о.

У лоні нез'єднаної Православної Церкви. Збірник статей на теми з українського церковного життя. Луцьк-Ковель-Креминець на Волині. Видавництво прот. П. Табінського, ст. 57, 8^о.

о. Микола Вергун: **Новомодні пророки або „Біблійні дослідники“.** Львів 1934. Вид. Тов. Св. Андрея у Львові. Стор. 103.

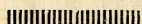
Книжка написана приступно, а на її зміст складається 40 уступів під окремими заголовками, як нпр. 1000 зл. нагороди — хто її возьме? ушна або тайна сповідь, пошана для Римського Папи, Традиція, Інквізиція і т. ін.

Добре, що справжній повені „байбелницьких“ книжок, можемо бодай що-то протиставити. „Береженого Бог береже“ — та треба мати бодай „палицю“, щоб себе берегти від сяких і таких напастей. Книжка о. М. Вергуна саме хоче бути такою „палицею“ проти всяких „байбелницьких“ напастей. о. Г. К.

Католицька Акція. *Вістник Генерального Інституту Католицької Акції Гр.-кат. Гал. Церк. Провінції.* Львів, червень 1934. Рік I. число 1.

Це орган Католицької Акції у нас, який належить як найгорячіше почитати. На зміст отсього першого, цікаво зредагованого числа складаються слідуєчі статті:

Слово від Видавництва К. Акції. — † Іван, єпископ-пом. львівський: Перед Жіночим Конгресом. — *Юліян Редько*: Нові основи під нове життя. — *Ксеня Янович*: Дешо про КАУЖМ. — Хліборобський Вишкіл Молоді в праці КАУМ. — Конституційний Статут К. А. гр.-кат. Галицької Провінції. — Правильник Епархіяльного Інституту К. А. — Правильник Деканальної К. А. — Правильник Парохіяльної К. А. — Хроніка.

Всячина.

Конфіскація „Ниви“. Попереднє, себто 5 число нашого журналу Городське староство у Львові сконфіскувало. Конфіскації підпала майже ціла редакційна стаття п. з. „Руки геть!“, в якій зазначили ми наше становище до виступів православної незєдиної Церкви на території нашої Церковної Провінції, а із „Всячини“ деякі речення із замітки про Зелені Свята у Львові та цілу новинку п. з. „Несамовиті події“ про події в Збаражчині.

Конфіскаційне рішення доручило староство тоді, як цілий наклад був уже на пошті, однак поліція мала ще час здержати висилку на деякі поштові шляхи. Це створило велике замішання, бо ми не знали, хто „Ниву“ дістав, а хто ні і чи загалом хтонебудь її дістав. Не маючи щодо цього певности, не могли ми відразу печатати другий наклад. Аж тоді, як від наших Шан. Передплатників з ріжних поштових шляхів дістали ми повідомлення, що вони „Ниви“ не дістали, взялись ми до печатання другого накладу. Тому однак, що те все затягнулось майже до половини червня, рішили ми, щоби не наражувати себе на ще більші кошти, видати 5 число разом із подвійним числом вакаційним (6—7 ч), так що отсе число — потрійне за травень — липень, — обнимає 7 $\frac{1}{2}$ арк. друку (враз із проповідничим додатком).

За отсе замішання, не нами спричинене, просимо в Шан. ОО. Передплатників вибачення. Слідуєче число вийде по вакаціях, при кінці серпня.

Розслід в справі подій у Збаражчині. В справі подій підчас канонічної візитації Преосв. Івана в збаражському повіті (про що писали ми в 5 числі „Ниви“, але все, що ми написали, було сконфісковане) приїхала, у наслідок телеграмми Преосв. Івана до бл. п. міністра Перацького, до Гни-

лиць Вел. 27. травня комісія з Варшави, złożена з двох полковників та одного вищого урядовця міністерства внутрішніх справ. Комісія інформаційно переслухала місцевого пароха, о. М. Хому і по короткому побуті виїхала ще того самого дня до Тернополя, вижидajući там приїзду ординаріятської комісії зі Львова, яку на місце подій вислав Впреосв, Митрополит. До ординаріятської Комісії належали: о. крил. Ол. Ковальський, о. радн. Вол. Садовський, парох Преображенської церкви — оба зі Львова, та о. крил. Вол. Громницький, парох Тернополя. В понеділок 28. травня ц. р. в полудневих годинах члени згаданої ордин. комісії пішли до тернопільського воєводи, полк. Марушевського, відбули з ним довшу конференцію, стрінулися там з членами міністерської комісії та обговорили спільно спосіб переведення доходжень на місці.

Тогож дня вечером Ордин. Комісія виїхала на місце подій у Збаражчину і була там до середи 30. травня, побувавши в Новому Селі, Гнилицях Вел., Кошляках і в інших селах, та в новосельського декана, о. Копистянського в Клебанівці. Переслухала вона на місці очевидців і пошкодованих.

Одночасно переводила доходження міністерська комісія, переслухуючи головнo військових і постерункових та деякого з цивільних.

По повороті до Тернополя, в середу 30. травня, члени ордин. комісії пішли до воєвідського уряду і там відбули конференцію та подали до відома свої найважливіші помічення.

В четвер 31. травня Ордин. Комісія у повному складі приїхала до Львова й особисто зложила звіт Впреосв. Митрополитови, передаючи йому зібраний на письмі матеріал про події у Збаражчині.

Міністерська комісія вернула теж до Варшави.

Дальші зарядження відповідних органів влади покищо закриті урядовою тайною.

Щодо самої кан. візитації то Преосв. Іван, після посвячення церкви в Сухівцях, перервав дальшу канонічну візитацію та вернув до Львова. Візитація, що була плянована на травень — червень в Новосельським і Збаражським деканатах, не відбудеться.

Се все подаємо за „Метою“ ч. 22, з 10. VI. ц. р.

Свято української кооперації. В неділю для 3. червня ц. р. відбулося посвячення прапору Ревізійного Союзу Українських Кооператив. Ціле свято відбулося на площі „Сокола-Батька“ у Львові, а взяла в ньому участь десяти-тисячна маса народу. Свято почалося архієрейською Сл. Божою, яку відправив Преосв. Никита в сослуженні вищого духовенства. Співав хор студентів Богосл. Академії, який перед Сл. Божою відспівав ще псалом „Хваліте Господа“.

По Сл. Божій приїхав на площу Впреосв. Митрополит Андрей, оваційно витаний масами народу і довершив посвячення прапору. Зараз відтак оркестра відіграла гімн „Боже великий, єдиний“, по скінченню якого Митрополит виголосив слово про велику вагу кооперації для народу, яка є „потіхою і підставою добробуту народу“, — та про християнське значіння свята кооперації, яка змагає і працює для досягнення ліпшого і красшого буття, а Христос такі змагання усе благословить. бо дочасні Божі дари добробуту є потрібні до життя та чинної любови ближнього. Впреосв. Митрополит зложив проводови нашої кооперації щирі побажання на будуче. „Нехай укр. кооперація — говорив — розшириться на всі села і всі міста, де живуть Українці, нехай zorganizує всіх хліборобів, промисловців і торговців — нехай лучить інтелігенцію з робітниками й нарід з духовенством та нехай виховує будуче покоління у поняттях твердого сповнення всіх своїх обовязків, інтенсивности в праці, чесноти в інтересах, словности в додержуванню умов. Нехай виховує й виробляє усі християнські громадянські чесноти. Нехай українська кооперація, оперта на Христовому законі, обніме, zorganizує і розвине усі економічні спроможности нашого народу.

По скінченню промови передав Митрополит прапор першому голові Ради РСУК, др. Костеви Левицькому, який теж виголосив відповідну промову. Відтак відбулося вінчання прапору лентами від центральних українських національних установ, а після того святочне передання прапору голові РСУК. Коли на вісьмох маштах піднялися великі жовтоблакитні прапори, під звук оркестр зачалася перед новопосвяченим прапором дефіляда, яку відбирав Впреосв. Митрополит, др. К. Левицький і голова РСУК інж. Павликовський. В деяких делегаціях кооператив машерували, разом із селянами, і наші священики, кооперативні діячі.

Ціле свято зробило дуже гарне вражіння так кількістю учасників, як і доброю організацією, як теж і тим, що відбулося під покровом нашої гр.-катол. Церкви.

Празник Прсв. Евхаристії. В неділю 10. червня ц. р. ціла наша гр. кат. Церква, по всіх містах і селах, віддала прилюдну честь Христови, утаєному в Прсв. Евхаристії. У Львові пройшло це свято, як і в попередніх роках, незвичайно величаво. Архієрейську Сл. Божу в церкві Преображення Госп. відслужив Преосв. Іван в асисті численного духовенства. Співав хор студентів Богосл. Академії. По заамвонній молитві двигнувся торжественний похід з Преображенської Церкви і всіх львівських церков на Ринок, де при чотирьох гарно прибраних престолах (біля кам'яниці „Карпатії“, біля задньої стіни ратуша, біля дому „Просвіти“ і біля склепу Вінклєра) відчитано Євангелії і відспівано

частину благальної пісні. В поході, крім процесій з усіх львівських церков, взяли участь представники українських установ, члени КАУМ-у і студентського товариства „Обнова“ з прапором УМХ, Марійське Товариство Пань, Марійські Дружини Молоді, товариства „Зоря“, „Воля“, „Сила“, „Будучність“, „Союз деревних робітників“, дівочі школи СС. Василянок, питомці Малої Семинарії, студенти Богосл. Академії з хором, оркестри „Зорі“ і „Волі“, численні церковні брацтва і маси вірних. Безпосередньо перед Владикою йшло численне духовенство в святочних ризах. Преосв. Іван благословив маси вірних, які зібралися в числі кільканадцяти тисяч. Ринок представляв одно море людей, завітчане різнобарвними процесіями, вишиваними хоругвами, народніми строями дівчат-сестриць, та світлими ризами духовенства. Всюди панував зразковий порядок.

День Молоді „Рідної Школи“. В неділю, дня 10. червня відбулося на площі „Сокола-Батька“ традиційне Свято Молоді шкіл „Рідної Школи“. Крім львівської рідношкільної молоді приїхала на свято молодь зі Станиславова, Стрия, Рогатина, Крем'янця на Волині і Лагодова (Перемишлянщина). На свято прибув Високопреосв. Митрополит Андрей, якого дітвора і тисячні маси публіки дуже щиро витали. Програма свята, що зачалася о год. 4 по полудні, була дуже гарно зложена, поодинокі точки були дуже добре виконані, та робили на всіх глядачів велике й миле враження. Після почесного походу всієї молоді, під звуки оркестри, виконали дівчата висших клас шкіл Р. Ш. молитвугимн „Боже великий, єдиний“, уставлені в формі тризуба. З усіх точок найімпозантніше враження зробили масові вправи 1200 учасниць й учасників. Хлопці вправляли топирцями. Відтак йшли інші точки багатогранної програми, а всі рівно, складно, виконували з запалом. Ціла площа манила око прекрасними народними строями та гомоніла до заходу сонця музикою, співом і щебетом дітвора.

Прилюдний запит. У зв'язку з талєргофським святом, влаштованим москвофільською партією дня 31. травня ц. р. у Львові, помістив „Греко-католик“ в „Меті“ ч. 24 з 24. червня 1934 ось такий прилюдний запит:

„Як доніс зі Львова у 22. ч. з 10/61334 часопис „Земля і Воля“, орган „Рускої Селянської Організації“, в церковній процесії учасників талєргофського зїзду дня 31. травня 1934. з Високого замку у Львові на Личаківський цвинтар, проводило аж до Францісканської вулиці 40 гр. кат. священників у багряних ризах. На Францісканській вулиці до походу, на переді делегацій з вінками, прилучилася процесія львівської правосл. церкви з о. архимандр. Филофеем і 10 духовними. Благорозумно не згадав названий часопис, що православні священники йшли в церковних ризах

в тій спільній процесії попереду гр. кат. священиків аж до пам'ятника на цвинтарі, та щойно там зняли з себе свої церковні ризи перед посвяченням пам'ятника гр. кат. священиками. Тим робом кожний учасник процесії і очевидно мав оправдане вражіння, що відбулася канонічно дозволена спільна православно-уніятська церковна процесія під проводом православного архимандрита, бо гр. кат. священики не уважали за відповідне підчас процесійного походу, веденого архимандритом, зняти з себе церковні ризи і вийти з походу. Колиб допустити таку обрядову практику як правильну, то міг би гр. кат. священик дозволити собі на процесійний похоронний похід і з протестантським пастором. Не заперестували також гр. кат. священики на площі „Польського Сокола“ проти слів, висловлених тогочасного о. Й. Яворським під адресою Духовної Влади, і проти відіграння в процесійнім поході російського гимну: „Пора, пора за Русь святую ідти синам на бой, ура“, визнаючи вірних гр.-кат. учасників до бою за православну Русь, як святу.

Що під „святою Русю“ треба розуміти тільки „православну московську Русь“, пояснив це зовсім виразно проф. Д-р А. Копистянський на 63—65 стор. III. ч. Історії Руси, виданої Общ. ім. Качковського 1933 р., званої тим 40 священикам, як членам того Т-ва.

Тож повинні ті священики зараз прилюдно, в католицькім часописі оправдати своє поступовання у згаданих трьох справах, щоби на них не було навіть тіні підозріння, що вони легковажать віроісповідні різниці між російською православною та гр. кат. Церквою; ті священики повинні теж заявити, що на майбутнє не допустять до подібних на нашу думку згіршаючих релігійно випадків, які 31/5 ц. р. може випадково, без злого наміру наступили. Чейже не можуть собі ті рускі гр. кат. священики брати прикладу з деяких світських греко-католиків, які дозволили собі самі офіційально витати недавно у Львові православного єпископа Саву.

Греко-католик.

Ми також раді булиб почути відповідь і вияснення священиків, що брали участь у тім святі.

Справа Апостольської Адміністрації на Лемківщині. Появилася вістка в часописах, що на становище Апост. Адміністратора для Лемківщини міродайні чинники висувають пароха Горожанни Вел., о. Дра Василя Масцюха, уроченця Лемківщини.

Резерват в митрополичих добрах. Високопреосв. Митрополит Андрій утворив в добрах митрополії біля Підлуготого (на висоті 1600 метрів) перший український резерват (заповідник). Цей заповідник, поверхні 275 гектарів, обіймає комплекс кедрового дерева, такого вже рідкого в Карпатах. Опіку над заповідником передав Митрополит

Науковому Товариству Шевченка. Математично-природничолікарська секція НТШ вибрала разом з делегатами столових митрополичих дібр дві комісії: одну для влаштування святочного відкриття заповідника, що буде 5. серпня ц. р. в Підлютім, а другу постійну, наукову, що займеться разом з управою дібр дослідом і описом заповідника під оглядом науковим і туристичним. Одночасно намічене гр.-кат. Ординаріатом утворення ще кількох резерватів на нашій території, деякі вже близькі до зреалізування.

Посвячення пам'ятника о. Михайлови Вербицькому. о. Михайло Вербицький, перший галицько-український композитор XIX ст. (1815—1870), що лишив по собі багату літературно-музичну спадщину (м. ін. національний гімн „Ще не вмерла Україна“, кантата „Заповіт“ Шевченка, співогри „Підгір'яни“, „Сільські пленіпотенти“, „Панщина“, 8 симфоній на оркестру, сольоспіви, багато пісень літургичних — Іже Херувими, Отче наш, Господи помилуй та ін. — на мішаний і мужеський хор), діждався вкінці пам'ятника на своїм гробі в Млинах (Яворівщина), збудованого заходами співацького академічного Тов-а „Бандурист“.

Посвячення пам'ятника відбулося в неділю 17. червня ц. р. з такою програмою; I. частина. 1) В годині 9:30 рано відправило довколичне духовенство під голим небом Сл. Божу, яку співали львівські хори „Боян“, „Бандурист“. 2) Відкриття пам'ятника і промова представника Тов. „Бандурист“ п. Мик. Дужого. 3) Посвячення пам'ятника. 4) Панахида, на якій співав „Бандурист“ закінчивши її піснею (Тихий вітер“ Вербицького. Як II частина була влаштована в Млинах популярна академія в честь пок. Композитора, на якій крім його композицій виголошено цілу низку промов від центральних і місцевих спів.-музичних та освітньо-культурних установ. III частину становив святочний концерт в Яворові, вечером, на програму якого зложилися музичні твори Вербицького, вокальні й інструментальні, та реферат про музичну творчість о. Михайла Вербицького проф. дра Людкевича.

У святі взяло участь, крім запрошених гостей, численне громадянство повіту і тисячі селянства.

„Православ'є“ в Галичині. „Діло“ в ч. 148 з 8. червня ц. р. подає у статті під повисшим заголовком низку даних, що торкаються росту православ'я в Галичині. В р. 1932 було в Галичині по обрахункам варшавського „Воскресн-ого Чтені-я“ 26.030 душ, а перепис населення з р. 1921 виказує їх тільки 4.566 душ. В Східній Галичині маємо громади православних у Львові (з церквою і парохією, яка є одинока на цілу Галичину), Перемишлі і Коломиї. Крім цього дві чи три сільські громади. Властиво православ'є шириться тільки на Лемківщині, де воно шириться під мо-

сквофільськими гаслами. Є там 6 філій, признаних урядом, а саме: Богуша, Радочина, Мшана, Чорна, Тилява і Дошниця, та 18 станиць, непризнаних урядом. Церков і каплиць мають православні в цілій Галичині 23, крім того 3 каплиці в приватних домах. Сіл, в яких є менша або більша скількість православних, а в яких нема церкви, є біля 20. Здобутки православних, не зважаючи на шалену агітацію, мінімальні. Ця агітація зрештою зовсім здеморалізувала Лемків, що покинули гр. кат. Церкву.

Реставрація мозаїки в храмі св. Софії в Царгороді. Американській Інститут для вивчення Византії приступив до віднови мозаїки в храмі св. Софії, збудованім, як звісно, 537 року цісарем Юстиніаном і переміненим в 1453 році султаном Могаметом на мечет. В притворі храму відчищена від пізніших замалювань і наверстувана чудова ікона Христа, сидячого на престолі, з рукою піднятою до благословення. Відкриті також і відчищені ікони Пресв. Богородиці та архангела Гавриїла.

З православної незєдненої Церкви. Як доносять з Москви, ГПУ домагається розв'язання Св. Синоду, який існує при заступникови „містоблюстителя“ патріяршого престолу, митр. Сергієви. Цим буде положений кінець легальному існуванню згаданої церковної організації. Церква в СРСР формально і фактично буде змушена цілком відійти у підпілля, а одночасно розірветься її зв'язок з заграницею.

Бувший київський митрополит Антоній, предсідник т. зв. Архієрейського Синоду російської заграничної Церкви в Сремських Карлівцях і парижський митрополит Евлогій, що були досі провідниками двох ворожих таборів в церковнім життю російської еміграції — на дорозі до поєднання. Останніми часами митр. Антоній нездужає і виявив бажання примиритися з Евлогієм. Як подає „Воскресное Чтеніє“ митр. Евлогій приїхав з тією метою до Београду і мав побачення з митр. Антонієм. „В російських православних заграничних кругх — пише „В. Чт.“ — панує переконання, що стріча обох згаданих митрополитів положити кінець сваркам і непорозумінням в російській православній заграничній Церкві“.

Православ'є на Закарпатті. Правосл. єпископ Дамакин має намір в найближчому часі розпочати будову катедрального собору, архієрейського дому і будинку для розміщення богословської школи в Мукачеві.

Богослуження з приводу 10-ліття української гімназії в Рівні на Волині. Дня 17. VI ц. р. обходжено в Рівні свято 10-ліття української гімназії. Делегація українського православного громадянства звернулася до архієп. Олексія з проханням уділити уповажнення і благословення єп. Полікарпови на відправу в наміренню гімназії в Рівенськім соборі святочного богослуження в українській мові.

На авдієнції у тій справі був рівнож приявний парох соборної парохії в Рівнім, прот. Дм. Сайкович. Архієп. Олексій дав свою згоду еп. Полікарпови.

Кілька днів перед святом з'явилися в архієп. Олексія прот. Сайкович з „церковним старостою“ собору в Рівнім, Росіянином, і просили, щоби згадане богослуження було відправлене в церковно-словянській мові. Однак архієп. не відкликав свого позволення і благословення. І справді, дня 17. VI відбулося богослуження, яке відправив еп. Полікарп в асисті численного духовенства в українській мові. Зайшов тільки дрібний інцидент: гімназійного хору не хотіли спочатку пустити на хори, а в церкві розкинула „чорносотенна братія“ смердючки. По богослуженню еп. Полікарп від'їхав до Луцька.

Тимчасом третього дня по тім богослуженню, з нагоди іншого богослуження, місцеві Українці довідалися, що прот. Сайкович уряджує в церкві анкету в справі богослужбової мови. Пос. Скрипник та інші Українці хотіли довідатися, яка це підписна акція і евентуально перешкодити їй. Однак їх не допущено. Усталено тільки, що підписи збирано на чистих (in blanco) аркушах, і тому проти того запротестовано, але товпа усунула їх з церкви.

В зв'язку з богослуженням 17. VI рблеоно закиди о. Чайковському, старшій людині, що є парохіяльним сотрудником в Рівнім, за те, що брав участь в українськім богослуженню. О. Чайковський помер нагло на удар серця 19. VI вечером. В його похоронах Українці взяли дуже живу і численну участь.

З приводу тих подій і для її обговорення Укр. Волин. Об'єднання скликає віче до Рівного (WU).

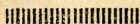
Свято Матері і Марійська Академія у філії української державної гімназії у Львові. В середу, дня 30. травня ц. р. відбулося на філії укр. державної гімназії незвичайно симпатичне Свято Матері, получене з Академією в честь Прч. Діви, влаштоване учнями гімназії. На програму свята зложилися: промова катихита, о. П. Хомина, добре опрацьований і глибокий своїм змістом реферат ученика VII кл., Андр. Пшивого, мельодеклямація уч. IV кл. Кухаря Шашкевичевої „Веснівки“, фортепянове сольо уч. VII кл. Б. Лончина і сольо скрипкове уч. VII кл. Вороняка. З вокальних точок треба підкреслити баріт. сольо уч. VIII кл. Долгого. Гімназійний мішаний хор відспівав „Кант про Почаївську Божу Матір“ Леонтовича з барітоновим сольом, а на закінчення Марійський гимн. При кінці голова Батьківського кружка гімназії, п. Ст. Филиповичева подякувала в сердечних словах управі гімназії, учительському зборови й учням за той прилюдний поклін, зложений Українській Матері. Свято полишило на запрошених гостях і учнях дуже гарне вражіння.

Роботи біля укрaшення собору св. Петра в Римі. По святі св. Ап. Петра і Павла будуть в церкві св. Петра розпочаті роботи над доповненням мозаїкової орнаментики в головній наві, в пасі, що лежить безпосередньо під гзимсом. Нова декорaційна лента буде мати напис в лaтинській і грецькій мові, і буде стверджувати примат св. Петра. Мозаїка буде виконана чорними красками на золотім тлі.

Український Жіночий Конгрес в Стaниславіві. На пам'ятку основaння в Стaниславіві першого жіночого товариства перед 50-ти роками, до чого почин дала піонірка українського жіночого руху в Гaличині, Наталія Кобринська, відбувається там, в днях 23—27. червня ц. р. перший Український Жіночий Конгрес. На конгрес приїхало 588 делегаток, що заступають 188 жіночих оргaнізацій. Територіально заступають ці делегатки такі землі: Гaличина—545 делегаток, еміграція з Великої України 14 делегаток (Прага 4, Варшава 5, Буковина 3, Львів 1, Ужгород 1), Волинь 12 делегаток, Полісся 2, Закарпаття 6, Буковина 3, Бесарабія 1, Відень 1, Америка 3 і Канада 1 делегатка. Немає тільки делегаток з Радянської України. Крім делегаток, в конгресі бере участь багато діячок з усіх кінців краю, інтелігенток, селянок і робітниць, та тисячі гостей.

Конгрес зачався в суботу 23. VI. богослуженнями в місцевій катедрі, а другого дня, в неділю 24. VI., який був присвячений українській селянці, відправив полєву архієрейську Сл. Божу Преосвящений Лятишевський в сoслуженню о. рект. Бойчука й о. крил. Лободича. Після богослуження зложив Преосвящений Конгресови привіт, побажав йому успіхів та взивав, щоб в резолюціях Конгресу не було місця для справ, які йшли би в розріз з християнською моралю, бо тільки християнська жінка зуміє виховати нове, духово сильно покоління, чого нам нині так дуже треба.

На конгресі виголошено і відчитано масу привітів, прочитано багато рефератів, які зясовують відношення українського жіноцтва до всіх важливих питань національного життя, уряджено кілька дуже вдатних імпрез (святочна академія, академії популярні, віче, жіночі легкоатлетичні змагання, етнографічна виставка, тощо). Загалом конгрес так кількістю учасників, як теж високим рівнем читаних рефератів, та тим ладом і порядком, який видно в цілій оргaнізації конгресу, робить на своїх, а навіть на чужих імпозaнтне вражіння.

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату у Львові

Видає Бог. Наук. Товариство

Відповідальний редактор: о. Петро Хомин

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

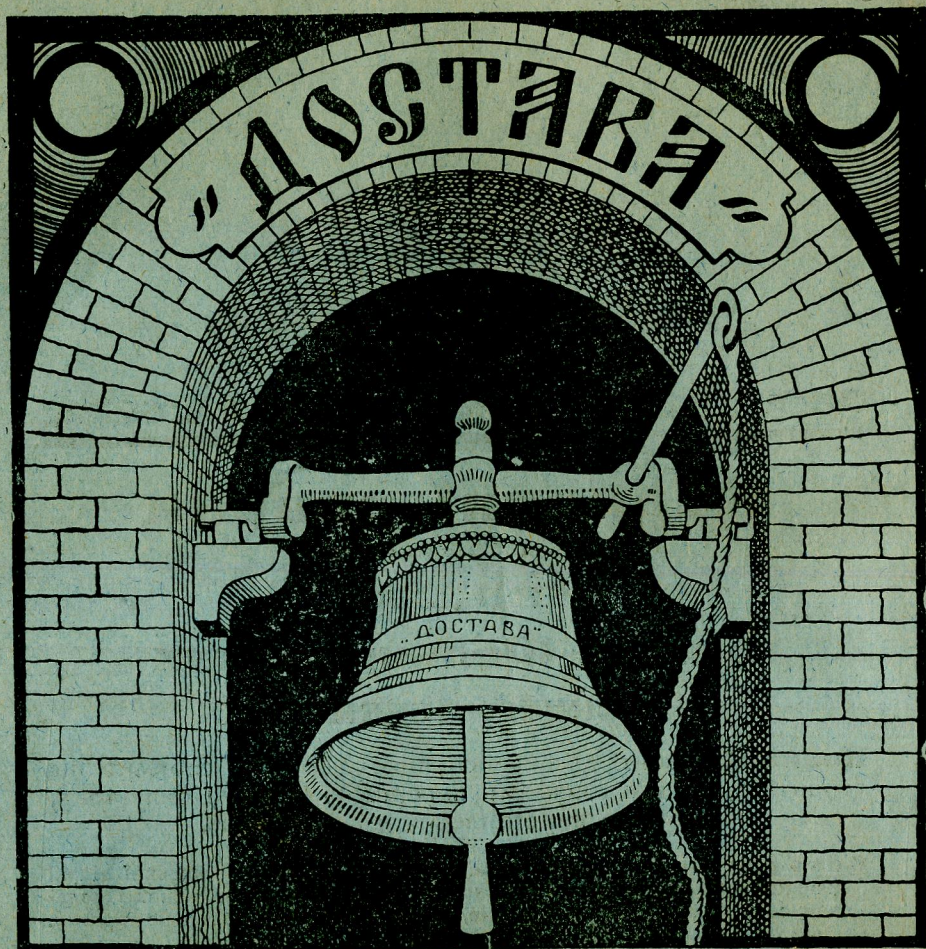
Братів Фельчинських

в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости споюємо під гарантією, вони відзискають попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Осторога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту. Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

**НАЙЛІПШІ ДЗВОНІ І ВСІ ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ
в найбільшій виборі і найдешевше продає
одинокa українська кооператива**

„ДОСТАВА“

В СВОЇХ СКЛАДАХ: ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Перемишль, Костюшка ч. 5., Тернопіль, вул. Руська ч. 14.

Направляє старі ризи, позолочує чаші і пр., бере на себе малювання церков, виготовлення іконостасів і ручить за солідне і стилеве виконання по приписам обряду. Письменно за цінами звертатися до Дирекції: **Л Ї В І В, Р и н о к 43, І п.** Звертаємо увагу Всч. Духовенству, що всі прочі фірми з церковними річами є або у ворожих нам руках, або є приватними підприємствами, а „ДОСТАВА“ є одинокою кооперативою, де членами є три наші Архієреї, многі священики і церкви.

З сих причин заслуговує на повне довіря і попертя.